

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Çin’deki Kur Rejimi ve İhracat Üzerine Etkisi

Yimingjiang Zulibiya

2501130422

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Özlem DURGUN

İSTANBUL- 2017

Y Ü K S E K L İ S A N S T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : YIMINGJIANG ZULIBIYA

Numarası : 2501130422

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışman : DOÇ. DR. ÖZLEM DURGUN

Tez Savunma Tarihi : 28.03.2017

Tez Savunma Saati : 13:00

Tez Başlığı : ÇİN'DEKİ KUR REJİMİ VE İHRACAAT ÜZERİNE ETKİSİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ARZU İMREN		
2- DOÇ. DR. ÖZLEM DURGUN		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. İREM YALIKI BERKER		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD.DOÇ. DR. DENİZ GİZ		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. SELDA GÖRKEY AYDINOĞLU		

ÖZ

ÇİN'DEKİ KUR REJİMİ VE İHRACAT ÜZERİNE ETKİSİ

Yimingjiang Zulibiya

Bu tez, dünya toplumları arasında tarihin her döneminde önemli bir yer teşkil etmiş olan Çin'in ekonomik alanda uygulamış olduğu kur rejimi ve bu uygulamanın ihracat üzerine yapmış olduğu etkileri konu almaktadır. Çin'in özellikle 1979 sonrası ekonomik olarak dünya ekseninde yaşamış olduğu dönüşüm, küresel ekonomik dengenin Asya tarafına kaymasını sağlamıştır. Avrupa, Amerika, Hindistan, Rusya gibi ülkeler arasında Çin'de rekabetçi piyasaya dahil olmuştur.

Çalışmada dış ticaret ve ekonomi ile ilgili kavramlar, Çin'in tarihsel boyutu, uygulamış olduğu kur rejiminin ihracat üzerinde yaratmış olduğu etkiler incelenmiş olup, bu etkiler 1985-2015 yılları arasında Çin'in kur oranlarının ihracat üzerindeki etkilerini ölçmek amacı kapsamında Ekonometrik Model uygulaması ile desteklenmiştir. Modelden elde edilen veriler neticesinde Çin'in reel döviz kuru ile ihracat arasında ters yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Çin, İhracat, İthalat, Reel Döviz, Döviz Kuru

ABSTRACT

CHINA CURRENCY REGIME and EFFECT ON EXPORT

Yimingjiang Zulibiya

This paper focuses on the exchange rate regime in China, which is an important position in all periods of history among the world societies, and the effects on exports. The transformation of China, especially after 1979, which has lived economically on the world axis, has allowed the global economic equilibrium to shift to the Asian side. Europe, the United States, India, Russia, among countries such as China is involved in the competitive market.

Concepts related to dental trade and economy in the study, the effects of exchange rate regime, which China has applied on the historical dimension, exports have been examined and these effects have been supported by the application of the Econometric Model within the scope of measuring the effects of exchange rates of China on exports between 1985-2015. As a result of the data obtained from the model, there is an inverse statistically significant relationship between China's real exchange rate and exports.

Key Words: China, Export, Import, Real Exchange, Exchange Rate

ÖNSÖZ

Çalışmamda her türlü desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Özlem DURGUN hocama; evimden ayrı olarak eğitime devam etmem hususunda büyük bir özveri örneği gösteren sevgili Babam İminjan Tursun, biricik Annem Amangül Sadir, gül yüzlü Kardeşim Nurbiye İmin'e; Saygıdeğer arkadaşlarım İzel AKIN, Parla ONUK ve Orhan KURBANOV'a; yine çalışmamda kendisine tatlı uğraşlar çıkarttığım Mehmet DOĞAN ve Ailesi'ne;

Hürmetlerimi sunar, hayatta her daim başarılı olmalarını temenni ederim.

İstanbul,2017

Yimingjiang Zulibiya

İÇİNDEKİLER

Öz.....	i
Abstract.....	ii
Önsöz.....	iii
İçindekiler	iv
Tablo ve Şekiller.....	vii
Kısaltmalar	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: PARA SİSTEMİ ve DÖVİZ KURU

1.1.Uluslararası Para Sistemleri	5
1.1.1.Altın Standardı (1870-1914).....	5
1.1.2.Serbest Dalgalanma Dönemi (1919-1926).....	6
1.1.3.Gözetimli Esnek Kur Deneyimi (1931-1939).....	6
1.1.4.Bretton-Woods Sistemi (1945-1973).....	7
1.2.Döviz Kuru ve Kur Rejimleri.....	8
1.2.1.Sabit Kur Sistemi	9
1.2.2.Esnek Kur Sistemi.....	11
1.2.3.Döviz Alış ve Satış Kuru	17
1.2.4.Nominal ve Reel Kur Tanımları	17
1.2.5.Döviz Kuru Rejiminin Belirlenmesinde Rol Oynayan Temel Unsurlar	18
1.2.5.1. Olanaksız Üçleme (Impossible Trinity) Varsayımı	19
1.2.5.2. İki Kutuplu Görünüm (Bipolar Wiev) Varsayımı	20
1.2.5.3. Dalgalanma Korkusu Hipotezi (Fear of Floating).....	21
1.2.5.4. Optimum Para Alanı (Optimal Currency Area)	22
1.3.Kavramsal Olarak Dış Ticaret.....	23
1.3.1.Küreselleşme ve Neo-Liberalizmin Dış Ticarete Olan Yansımaları	25
1.3.2.Kavramsal Olarak İhracat ve İthalat	27

1.3.3. Dış Ticaret Teorileri.....	28
1.4. Dış Ticaret ve Döviz Kurları Arasındaki ilişki	35

İKİNCİ BÖLÜM: ÇİN'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Modern Çağ Öncesi Dönem (...-1839).....	40
2.2. Modern Çağ Dönemi (1839-1911).....	42
2.3. Yeni Demokratik Devrim Dönemi (1911-1949).....	45
2.4. Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi (1949 ve Sonrası).....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇİN'İN KUR REJİMİ ve İHRACATA ETKİSİ

3.1. Çin Döviz Kuru Politikası ve Uygulanan Kur Rejimleri	57
3.2. Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik Gelişme Süreci.....	59
3.2.1. Ekonomik Reform Dönemi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş (1978–1996).....	60
3.2.2. Ekonomide Durgunluk Dönemi (1997–2002)	65
3.2.3. Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi (2003 ve Sonrası)	67
3.3. Çin'in Sektörel Bazda Yükselen Piyasalar İçindeki Yeri	70
3.4. Çin'in Ekonomik Gelişiminde Rol Oynayan Kuruluşlar	73
3.4.1. Çin ve APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) Üyeliği.....	73
3.4.2. Çin'in Shangai İşbirliği Örgütü'ne Katılması.....	74
3.4.3. Dünya Ticaret Örgütü ve Çin.....	75
3.5. Türkiye-Çin İlişkileri	77
3.5.1. 1980'ler ve Ekonomik Serbestleşme	78
3.5.2. 1990'lar ve Çin'e İthalatçı Yaklaşım	79
3.5.3. 2000'li Yıllar ve İlişkilere Uzun Vadeli Bakış	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇİN KUR REJİMİ'NİN İHRACATA OLAN ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ÇALIŞMA

4.1. Araştırma Modeli	87
4.2. Literatür Taraması.....	87
4.3. Veri Özellikleri	88
4.3.1. Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri	89
4.3.2. Durağanlık Araştırması	90
4.4. Johansen Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Testi.....	93
4.5. Hata Düzeltme Modeli	94
4.6. Granger Nedensellik Testi.....	96
4.7. Değerlendirme.....	97
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Sabit Kur Sistemi Avantaj ve Dezavantajları.....	10
Tablo-2: Esnek Kur Sistemi Avantaj ve Dezavantajları	12
Tablo-3: Sabit Kur ve Esnek Kur Sistemi Arasında Yer Alan Kur Sistemleri	13
Tablo-4: Döviz Kuru Sistemi Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	16
Tablo-5: Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi	30
Tablo-6: Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Bilgileri	38
Tablo-7: 1963-1999 Döneminde Yapılan Reformların Çin Ekonomisine Yansıması.....	53
Tablo-8: Çin'in Yıllara Göre Dış Ticaret-GSYH Oranı (%).....	55
Tablo-9: Rmb'nin Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz Kuru	58
Tablo-10: Çin'in Dışa Kapalı Ekonomi Döneminde İhracat ve İthalat Göstergeleri	61
Tablo-11: Seçilmiş Ülkeler ve Çin'in Yıllara Göre Dünya İhracatındaki Payları (%)	62
Tablo-12: 1975-1995 Yılları Arası Çin'in Büyüme Yüzdesi.....	63
Tablo-13: Çin'in 1978-2015 Yılları Arasında Dış Ticaret Rakamları	64
Tablo-14: Çin'in DTÖ Üyeliği Sonrası Ekonomik Göstergeleri	66
Tablo-15: Çin'in 1978-1996 Yılları Arasında Dış Ticaret Rakamları	67
Tablo-16: 2003-2013 Yılları Arası Dünya İhracat Verileri	68
Tablo-17: 2003-2013 Yılları Arası Dünya İthalat Verileri	68
Tablo-18: 2003-2013 Yılları Arası Dış Ticaret Hacmi Verileri.....	69
Tablo-19: Çin'in 1995-2010 Arası Dış Ticareti.....	77
Tablo-20: Türkiye-Çin Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)	82
Tablo-21: Türkiye'nin Çin'e Yapmış Olduğu İhracat Ürünleri ve Rakamları.....	84
Tablo-22: Türkiye'nin Çin'den Yapmış Olduğu İthalat Ürünleri ve Rakamları	85

Tablo-23: Veri Seti.....	89
Tablo-24: Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi	92
Tablo-25: Gecikme Uzunlukları Bilgi Kriterleri Değeri.....	94
Tablo-26: Johansen Kontegrasyon Test Değerleri	94
Tablo-27: Hata Terimleri ADF İstatistikleri	95
Tablo-28: Hata Düzeltme Modeli İstatistikleri	95
Tablo-29: Granger Nedensellik Testi İhracat Bağımlı Değişkeni İstatistikleri.....	96
Tablo-30: Granger Nedensellik Testi Reel Döviz Kuru Bağımlı Değişkeni İstatistikleri.....	96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi.....	7
Şekil-2: Esnek Kur Değişimleri ve Arz-Talep Etkisi	11
Şekil-3: Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki	18
Şekil-4: Olanaksız Üçleme	19
Şekil-5: Dış Ticaret Teorileri.....	29
Şekil-6: Ürün Dönemi Aşamaları	33
Şekil-7: Çin Siyasi Haritası	37
Şekil-8: Çin Halk Cumhuriyeti Cinsiyet Dağılımı	39
Şekil-9: 2013 Yılı İtibarı İle Çin'in Başlıca Ticari Ortakları ve Toplam Ticaret Hacmi	72
Şekil-10: Granger Nedensellik Analizi Çıkarımı	97

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1: Çin Halk Cumhuriyeti Yaş Dağılımı	39
Grafik-2: Çin'in Dışa Açılım Öncesi Sektörel Dağılımı	59
Grafik-3: Çin'in 2004-2014 Yılları Arası GSYİH Verileri	70

Grafik-4: 2014 Yılı İtibarı İle Çin'in İhracat Yaptığı Ülkeler	71
Grafik-5: 2014 Yılı İtibarı İle Çin'in İthalat Yaptığı Ülkeler	71
Grafik-6: Türkiye Çin Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)	83
Grafik-7: İhracat Değişkeni Histogram Grafiği ve Betimsel İstatistikleri.....	89
Grafik-8: Reel Döviz Kuru (RDK) Değişkeni Histogram Grafiği ve Betimsel İstatistikleri.....	90
Grafik-9: İhracat Değişken Grafiği.....	91
Grafik-10: Reel Döviz Kuru Değişken Grafiği.....	91
Grafik-11: İhracat Değişkeni 1. Farkı Grafiği	92
Grafik-12: Reel Döviz Kuru 1. Fark Grafiği	93

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
APEC	: Asia Pasific Economic Corporation (Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği)
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Milletler Birliği)
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
İHR	: İhracat
İTH	: İthalat
İTKİB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
N	: Nominal Döviz Kuru
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PA	: Alış Kuru
PS	: Satış Kuru
RDK	: Reel Döviz Kuru
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TL	: Türk Lirası
VAR	: Vector Auto Regression
WB	: Dünya Bankası
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Çin, tarih boyunca kendine has uygarlığı ile dünya üzerinde ilgi odağı olmuştur. 2000 yılı aşkın bir tarihe sahip olan Çin, eski dönemlerden beri birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Türk dilinin en eski yazılı kaynağı olan Orhun abidelerinde Çin'den bahsedildiği gibi iktisat biliminin bir disiplin olarak ortaya çıkmasında önemli rolü olan Adam Smith'in Ulusların Zenginliği isimli eserinde de Çin yer alır.

Çin'in tarihsel gelişimi yerleşik hayata geçmiş olması ile paralellik taşımaktadır. Etrafında yer alan konar-göçer toplumlardan farklı olarak çok eski devirlerde yerleşik düzene geçmiş olan Çin, bu yönü ile birçok istila tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Yine yerleşikliğin erken dönemde görülmesi, Çin'de tarımsal faaliyetlerin oldukça geniş bir alanı oluşturmasında oldukça etkili olmuştur. Öyle ki, tarımsal ağırlığı üzerinden ancak 1949 sonrası ağır sanayiye yönelmesi ve 1978 yılında dışa açık ekonomi politikası ile atabilmiştir.

Coğrafi olarak büyük bir alana sahip olan Çin'in, imparatorluk döneminde yönetim şekline bakıldığında hanedanlar ve belirli alanlarda gücü elinde bulunduran feodal beylikler tarafından idare edilmiş olduğu görülmektedir. Bu dönem cumhuriyet rejimi kurulana değin etkin şekilde varlığını sürdürmüştür.

1949 devrimine değin Çin, her dönem batının gözünü üzerinden ayırmadığı bir meta olarak görülmüş ve İngiltere başta olmak üzere ABD, Fransa ve birçok ülkenin sömürge alanını oluşturmuştur. 17. Yüzyıl ile birlikte Çin, topraklarında batılı devletler tarafından misyonerlik yapıldığı düşüncesi ile kapılarını batıya kapatmış ve uzun bir süre dışa kapalı bir toplum yapısı seyir etmiştir. Fakat 19. yüzyıl ile birlikte Çin'in batıya karşı olan bu tutumu ekonomik alana da sirayet etmiş ve beraberinde 1839 Afyon Savaşı'nı, 1850 Taiping Ayaklanması'nı ve 1900 Boxer İsyanı'nı getirmiştir. Bu olaylardan sonra 1949 devrimine kadar Çin, batılı devletlerin baskısı altında yer almıştır.

1949 devrimi, Çin'de komünist ideolojinin zaferini getirmiş ve adı Çin Halk Cumhuriyeti olarak değişmiştir. Bu dönemden sonra devrimin getirmiş olduğu uygulamalar Çin'de yeni bir dönemin açıldığının habercisi olmuştur. 1978 yılına

kadar ekonomik alanda yapılan değişimler sosyal alanda da etkisini göstermiş ve işsizlik, açlık, toplu ölümler gibi birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. 1978 yılından sonra dışa açık ekonomi modeli Çin'in ekonomisinde köklü bir değişim yaratmıştır. Özellikle küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin dünyayı kasıp kavurması karşısında ideolojik olarak ayakta duramayacağını anlayan Deng, ideolojinin ülkenin kalkınmasında dolduramamış olan ekonomik boşluğa işaret ederek Çin'in sosyalist piyasa ekonomisi ile kapitalist ekonomik sürece dâhil olduğunu duyurmuştur. Bu önemli gelişmeden sonra Çin'de ana hedef, ülkeye yatırımın artırılması yönünde olmuştur.

Deng ile birlikte Mao sonrası dönemde dışa açılan Çin, özellikle dış ticaret ile birlikte yatırımcıları ülkesine çekmeği hedeflemiş ve bunu da yıllar itibarı ile başarmıştır. 80'li yıllarla birlikte yıldan yıla ortalama %10 oranında büyüme yakalamış ve dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almıştır.

Sözkonusu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmada yer verilen bölümler ve bölüm içerikleri şu şekilde özetlenebilir:

Uluslararası para sistemi ve uygulanan döviz kurlarına değinmeden Çin'in ekonomik büyüme süreci havada kalacağı düşüncesi ile çalışmanın birinci bölümünde uluslararası para sistemi ve döviz kurları ele alınmıştır. Bu bölümde uluslararası alanda zaman içerisinde uygulamaya koyulmuş olunan para sistemlerine yer verilmiş; devamında döviz kuru kavramsal olarak ele alınıp çeşitli döviz kurları, bu kurların hangi dönemlerde ağırlıkla kullanıldığı, uluslararası alanda olumlu/olumsuz yönleri ve bu kurları uygulayan ülkeler ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Çin'in tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bu bölüm, ana hatları ile eski devirlerden 1840 yılına kadar olan Modern Çağ Öncesi Dönem, 1840-1919 yılları arasını oluşturan Modern Çağ Dönemi, 1919 yılından 1949 devrimine kadar yaşanan süreci ele alan Yeni Demokratik Devrim Dönemi ve 1949 yılından günümüze kadar geçen zamana adını veren Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi olmak üzere 4 grupta incelenmiştir. Çin'in sosyal-ekonomik gelişme seyri gözlemlenmiş ve eski Çin'den yeni Çin'e giden devşirme süreci ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Çin’de uygulanan kur rejimi ve ihracata olan etkisi yer almıştır. Bu bölümde Çin’in ekonomik gelişme süreci incelenmiş, ihracat-ithalat çizelgelerine yer verilmiş ve yapmış olduğu dış ticarete yönelik anlaşmalara, katılmış olduğu birliklere değinilmiştir. Ayrıca Çin’in üye olduğu uluslararası ekonomik işbirlikleri ve ekonomik ortaklıklara yer verilmiş olup, bu gelişmelerin Çin ekonomisine yıllar bazında yapmış oldukları etkilere çeşitli tablo-grafik-şekil örnekleriyle değinilmiştir. Shangai İşbirliği Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği ve Güneydoğu Asya Milletler Birliği gibi uluslararası örgütlerin Çin ekonomisine ve Çin’in bölgesel bir güç olmasına yapmış oldukları etkiler yadsınamaz bir öneme sahiptir. Çin-Türkiye ilişkilerinin ilk dönemlerden son sürece değin gelişen ilişkilerine yine bu bölümde yer verilmiştir. İki ülke arasında yapılan anlaşmalar, ihracat-ithalat eksenli ekonomik çalışmalar ve bu çalışmalarda ulaşılan rakamlar verilerle desteklenerek sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Çin’de uygulanan kur rejiminin ihracata olan etkisine yönelik bir ekonometrik model yer almaktadır. Söz konusu model ile Çin ekonomisinde reel döviz kurunun ihracat üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunun için 1985-2015 yılları arasını oluşturan ihracat-ithalat ve reel döviz kuru verilerine ulaşılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ihracat-reel döviz kuru ilişkisinin yönü belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ ve DÖVİZ KURU

Uluslararası para sistemi çeşitli ülkelerdeki ekonomik birimlerin birbirleriyle ilgili ödemelerini yapmalarına imkân tanıyan işlemler bütünü olarak adlandırılmaktadır. Eski dönemlerde ulusal paraların madeni kullanımda olduğu dönemlerde iki ülke parası arasında teknik sorunlar söz konusu değildi. Bu dönem sistemi birleştirilmiş para sistemi olarak değerlendirilmelidir. Kâğıt paraların ortaya çıkması ile ödemeler uluslararası anlamda çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir.¹ Bu sorunlar çeşitli para sistemleri ortaya koyularak düzenlenmeğe çalışılmıştır. Dünya genelini etkileyen siyasi-ekonomik olaylar bu sistemleri de etkilemiş ve belirli dönem içerisinde işlerliğini sürdürmüş olan para sistemleri bir süre sonra yerini bir başka para sistemine bırakmıştır. İlk para sistemi olan 1870 yılından itibaren dünya genelinde belirli dönemlerde uygulanmış olan 4 farklı para sistemi vardır. Bunlara aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir.

Dünyada küreselleşmenin artması beraberinde sınırların sadece kâğıt üzerinde kalmasını ve ülkelerin birbirlerinin mallarına daha fazla talepkar olmalarına ve daha bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Bu bağımlılık her ülkenin kendine ait bir para cinsine sahip olmasını ve bu para birimleri arasında bir ilişkisinin olmasını gerektirmektedir. Böyle bir gereklilik sayesinde döviz kurları ortaya çıkmıştır.

Döviz kuru üzerinde çeşitli değişkenlerin belirleyiciliği birçok ülkede döviz kuru tercihi konusu araştırmalarda sıklıkla tartışılan konulardan birisi olmuştur. Hangi döviz kuru sisteminin kullanılacağı hakkında siyasi ve iktisadi faktörler önemli bir etki alanına sahiptir².

Döviz kurları, yerli ülke parası karşısında yabancı ülke paralarının değerini göstermektedir. Bu kurlar zaman geçtikçe ekonomik koşullara göre uyarlanmış ve ülkeler arasındaki paranın değerini belirlemek amacına hizmet etmeğe başlamışlardır. İlk olarak sabit kur rejim sistemi uygulaması yapılmıştır. Bu kur kâğıt

¹ İlker, Parasız, 'Para Banka ve Finansal Piyasalar', 5. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1994, s.565.

² Ahmet, Beşkaya, Havanur, Ergün, 'Döviz Kuru Rejimlerinin Politik ekonomisi: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi', Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, Çankırı, 2005, s.158.

paranın (dolar) altın karşılığındaki oranı ile değerlemeye alınmış, İkinci Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan para arzının yüksek bir artış göstermesi ve altın arzının para arzı kadar yüksek artış göstermemesi ile enflasyon sürecinin hızlanması, döviz kurunu sabit döviz kurundan serbest döviz kuruna doğru değiştirmiştir³.

1.1. Uluslararası Para Sistemleri

Dünya ekonomisinde ilk olarak 1870 yılında altın standardı sistemi ile birlikte uluslararası para, belirli bir sistematığe kavuşturulmuştur. Devamında yaşanan I. Dünya Savaşı beraberinde buhran dönemini (1914-1945) getirmiştir. Bu dönem II. Dünya Savaşı sonuna değin sürmüştür. Bu dönemde ‘Serbest Dalgalanma Dönemi (1919-1926)’ ve ‘Gözetimli Esnek Kur Deneyimi (1931-1939)’ olmak üzere iki para sistemi uygulanmıştır. Amerika’nın dünya siyasi-ekonomik dengesi üzerinde söz sahibi olmağa başlaması ve doların kendisini göstermesi ile 1945-1973 yılları arasında Bretton-Woods sistemi uygulanmağa başlanmıştır. Bretton-Woods sisteminin çöküşü, o tarihten bugüne kadar karma ve alternatif kur sistemlerin uygulandığı dönemi beraberinde getirmiştir. Bugün dünya genelinde ortak kur sistemi uygulaması bulunmamaktadır. Her ne kadar benzerlikler taşısa da hemen hemen her ülke birbirinden farklı kur sistemleri ile hareket etmektedir.

1.1.1. Altın Standardı (1870-1914)

Altın standardı sistemi Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki 50 yıl dünya piyasasında etkili olan bir sistemdir. 1870-1914 yılları arasında döviz kuru alanında dünya ülkeleri Altın Standardı Uygulaması’nı başlatmışlardır. Bu uygulamada ülke paraları ile 1 ONS altın arasında yer alan değişimi ölçüt alınmıştır. Altın ile ülkelerin yerli paralarının dönüşümünde serbestliğin yer aldığı uygulama, -1 ONS altının taşıma maliyeti de hesaba katılarak- döviz kurunun altının ithalat ve ihracat fiyatı arasında bir değere sahip olduğu görülmektedir. Altın standardı uygulaması sabit kur sisteminde yer alan bant uygulaması ile benzer özellikler taşımaktadır⁴. Altın standardının Sözkonusu denkleştirici etkisine bakılacak olundığında, ödemeler bilançosu fazla veren bir ülke eğer tam istihdamda ise, altın girişleri nedeniyle para

³ Salih, Barışık, Elmas, Demircioğlu, ‘Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)’, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, Zonguldak, 2006, s.72.

⁴ Emine, Kılavuz, Betül, A., Topçu, Nadide S., Tülüce, ‘Yükselen Ekonomilerde Döviz Kuru Rejimi Seçimi: Ampirik Bir Analiz’, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:30, Kayseri, 2011, s.85.

arzındaki artış fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olacaktır. Bunun tersinin olduğu bir ülkede ise altın çıkışları nedeniyle para arzı azalacak ve fiyatlar genel düzeyi düşecektir. Ödemeler bilançosu fazla olan ülkenin ihracatı pahalı bir hal alırken, ödemeler bilançosu azalan ülkenin ihraç malları ucuzlayacaktır. Bunun sonucunda ülkelerde ihracat artışı ve azalması oluşacaktır. İthal ve ihraç edilen miktarlardaki değişimler ödemeler bilançolarını yeniden başka bir dengeye doğru sürükleyecektir⁵.

1.1.2. Serbest Dalgalanma Dönemi (1919-1926)

Birinci Dünya Savaşı döneminde dünya ülkelerinin savaşın yıkıcı etkisi ile birlikte ekonomik buhranlar yaşamış olduğu bilinmektedir. Özellikle ittifak grubu ülkeleri savaş yıllarında oldukça büyük bir enflasyon oranına yakalanmışlardır. Savaş sonrasında birçok ülke tekrar savaş öncesi döneme dönmekte ısrar etmişlerdir, fakat ödemeler bilançolarında çıkan açıklar ve fazlalıklar denge düzeyini değiştirmiştir. Yeni fiyat düzeyi 1929 ekonomik krizine kadar kurulamamış ve denge fiyatı sağlanamamıştır⁶. Birinci Dünya Savaşı sonunda dünya genelinde yaşanan yıkımların en aza indirilmesi amacıyla hükümetlerin öncülüğünde bir liberalizasyon dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde hükümetler çeşitli teşvik politikaları ortaya koymuş ve özel sektör girişime özendirilerek çekilmek istenmiştir. Bu dönem 1929 krizine değin sürmüştü ve 1929 krizi ile devletçi ekonomi politikaları ön plana çıkmıştır.

1.1.3. Gözetimli Esnek Kur Deneyimi (1931-1939)

Altının temel belirleyici olduğu dönemde olası kriz durumlarında altın fiyatlarının yükselmesi beraberinde altın talebini yükseltmiştir. 1915-1931 yılları arasında karmaşa ve kararsızlık dönemi hakimdir. 1929 krizibu dönemin zirve noktasını oluşturmaktadır. 1931 yılında İngiltere, 1933 yılında da ABD parasını altına bağlı olmaktan çıkarmış ve dalgalanmaya bırakmıştır. Bu durum 1939 yılına değin sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte 1945'e kadar hemen hemen tüm dünya ekonomileri alt üst olmuştur.

⁵ Parasız, a.g.e., s.566.

⁶ a.g.e., s.566.

destekleme noktalarının dışına çıkışa izin verilmediği bilinmektedir. Bu sebeple arz-talep eğrileri yatak eksene paralel bir görünüm izlemektedir. Doların 1,99 Türk Lirasına eşitlendiği noktada (D) denge oluşmaktadır.

Bretton-Woods sisteminin amacına bakıldığında zaman, bu sistem kısa dönemli dalgalanmalarda sabit kurların korunabilmesini sağlamak için oluşturulmuştur. Bretton-Woods sisteminde döviz kurlarındaki değişim uzun dönemli ödemeler dengesi bilançosunun fazla ya da açık vermesi durumunda devreye girmektedir. Bretton-Woods sistemine göre ülkeler rezervlerini arttırmayı düşündüklerinde ellerindeki dolar ile ABD Federal Rezerve Bank'tan altın satın almak için kullanabilmekteydiler. Bu durum zamanla ABD'de altın taleplerini karşılayamama sorununu gündeme getirdi⁸. Beraberinde 1960'lı yıllarla birlikte, uluslararası piyasada dolar sayısında yüksek bir artış meydana çıkmıştır. Böylece ekonomilerde dolardan kaçış ve parasal istikrarsızlık başlamıştır ve 1971 yılına gelindiğinde dolar devalüe edilip Smith Sonian anlaşmasıyla bant $\pm 2.25\%$ 'e yükseltilmiştir. Bu durumun oluşmasında 1960'larda pahalılaştan ABD ihracatı nedeniyle doların eski bantta tutulmasının zorlaşması etken olmuştur⁹. 1973 yılının Mart ayında Avrupa Topluluğu'na üye olan ülkeler, paralarının dolara bağlılığını kaldırmış ve dalgalanmaya bırakmışlardır. Böylece Bretton-Woods Sistemi son bulmuştur¹⁰.

1.2. Döviz Kuru ve Kur Rejimleri

Döviz kuru sistemleri, iç-dış dengenin sağlanmasında ekonominin önde gelen uygulamalarından birisini teşkil etmektedir. Döviz kuru sistemleri uygulanmasında tercih konusu zaman çözüm sıkıntısı oluşturmuştur. Konunun çözülememesinde daima yarar sağlayabilecek etkin bir döviz kuru sistemine sahip olmamasıdır¹¹. Döviz kurları, yabancı paralar karşılığında yerli paraların değer gücünü ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, döviz kuru iki milli para birim arasındaki değişim oranı olarak da adlandırılmaktadır. Piyasada her şeyin olduğu gibi döviz de belirli bir değere sahiptir¹². Sabit Kur Sistemi ve Esnek Kur Sistemi olmak üzere döviz

⁸ Parasız, a.g.e., s.568-569.

⁹ İlker, Parasız, 'Makro Ekonomi: Teori ve Politika', 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996, s.493.

¹⁰ Kılavuz, Topçu, Tülüce, a.g.m., s.85-86.

¹¹ Gök, a.g.m., s.131.

¹² Halil, Seyidoğlu, 'Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama', Güzem Can Yayınları, (15. Baskı), İstanbul, 2003, s.298.

kurlarına dayalı istikrar programlarının çıkış noktalarını oluşturan başlıca iki temel döviz kuru sistemi vardır¹³. Kurlarda yaşanan hareketlenmeler iki şekilde ele alınmaktadır¹⁴:

Devalüasyon olarak bilinen hükümet ya da merkez bankası eli ile milli para dış değerinin düşülmesi uygulamasıdır. Devalüasyon'da dikkat edilmesi gereken nokta, bu uygulamanın sabit kur sistemi dahilinde yapılabileceğidir. Uygulamanın yapılması neticesinde döviz kuru oranı yükseltilmiş olunmaktadır.

Revalüasyon olarak bilinen, milli para dış değerinin yükseltilmesi uygulamasıdır. Bu uygulama da devalüasyon gibi sabit kur sisteminde hükümet ya da merkez bankası eli ile yapılmaktadır. Esnek kur sisteminde revalüasyondan bahsedilemez. Esnek kurda kur oranının düşmesi yerli paranın değer kazanması anlamına gelmektedir. Revalüasyon sonunda ülke içi fiyatlarda artış yaşanıp ihracat azalmaktadır.

1.2.1. Sabit Kur Sistemi

Sabit Kur Sistemi, merkez bankalarının yerli paralarını yabancı para cinsinden belirlenen ve sabit bir fiyat üzerinden alıp satmaya hazır bulundukları sistem olarak ifade edilmektedir. Diğer yönden, merkez bankası, sabit döviz kuru rejimlerinde talep edildiğinde sınırsız miktarda alış veya satış yapacağını taahhüt ederken, ülke para biriminin bir başka ülke para birimi karşısındaki değeri olarak tanımlamaktadır¹⁵.

Sabit kur rejiminde genellikle bir müdahale bandı belirlenmekte ve kur oranları bu bant üzerinden seyir etmektedir. Diğer bir şekilde merkez bankası, ilan ettiği kurun altında ya da üstünde bir oran olduğu zaman piyasaya müdahale etmektedir¹⁶. Faiz oranları döviz talebinde meydana gelen herhangi bir değişimden etkilenmektedir. Dövizin değer kazanması durumunda ithalatta artış ihracatta azalma görülecektir ve netice itibarı ile dövize olan talep, bozulan cari işlemler dengesinin

¹³ Abdülkerim, Gök, 'Alternatif Döviz Kuru Sistemleri', **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, İstanbul, 2006, s. 131; Hakan, Karagöz, 'Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi', **Konya Ticaret Odası**, Etüd Araştırma Servisi, Konya, 2009, s.1.

¹⁴ Karagöz, a.g.m., s.1

¹⁵ Jeff, Madura, '**International Financial Management**', Ohio: South-Western College Publishing, 11th Edition, 1998, pp.176-177.

¹⁶ Parasız, a.g.e., s.492.

etkisi ile yükselecektir. Sabit Döviz Kuru Sistemi uygulandığından ötürü artan döviz talebi piyasaya döviz satılıp karşılığında yerli paranın çekilmesi ile karşılanacaktır. Uygulanan bu politika ile ekonomik faaliyetlerde durgunluk oluşacak ve daralan para arzı, sözkonusu faiz oranlarını arttırıcı bir etki yapacaktır¹⁷. Sabit Kur Sistemi ile düşük bir esneklik sağlanırken daha yüksek bir güvenilirlik oranı oluşacaktır¹⁸.

Tablo-1: Sabit Kur Sistemi Avantaj ve Dezavantajları

Avantajlar	
Kur Riskinde Düşüşün Görülmesi	Kur riskini azaltması açısından önemlidir. Bu sayede yabancı yatırım ve uluslararası hareketlilik oranı artmaktadır.
Uluslararası Piyasalarda Yer Alma	Düşük belirsizlik yakalanması ile birlikte uluslararası piyasada yerel güçlerin yer almasını sağlamaktadır. Bu sayede yabancı yatırımlarda da artış yaşanacaktır.
Faiz Oranlarında Azalma	Belirsizliğin azalma göstermesi ülke içinde faiz oranlarında düşüşü ve dış borçlanmada risk durumunu azaltmaktadır.
Parasal Şoklara Direnme	Kur üzerinde yer alan ani para arzı değişimlerinin etkilerini nötr hale getirmektedir.
Dezavantajlar	
Güvenilirlik	Sabit kura ilişkin güven olgusu zarar gördüğünde ekonomik krizlerin meydana gelme olasılığı artar ve yaşanabilecek bu krizler yüksek maliyetleri de beraberinde getirecektir.
Bağımlı Para Politikası	Yabancı ülke parasına karşı sabitlenen yerli ülke parasının doğrudan etkilenmesi ile ilgilidir. Yabancı ülke parasında yaşanan ani değişimler ülke ekonomisinde de olumlu/olumsuz değişimi beraberinde getirmektedir. Ülkelerin ana hedeflerinden birisi kur istikrarı olduğu için yaşanan bu ani değişimler bağımsız para politikasının uygulanmasını olanaksız kılmaktadır.
Şoklar	Yaşanabilecek dış ve iç şoklara karşı sabit kur sistemi oldukça kırılganlık gösteren bir yapıya sahiptir.
Cari İşlemler	Ülke yerli parasının değerinde artış yaşanabileceğinden ötürü ihracatta azalma ve ithalatta artış durumları ile karşılaşlabilmektedir. Böyle bir netice cari işlemler dengesinde açık verilmesini beraberinde getirecektir.

Kaynak: Emre A., İnan, ‘Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye’, **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu**, Ankara, Şubat 2002, s.4-5.

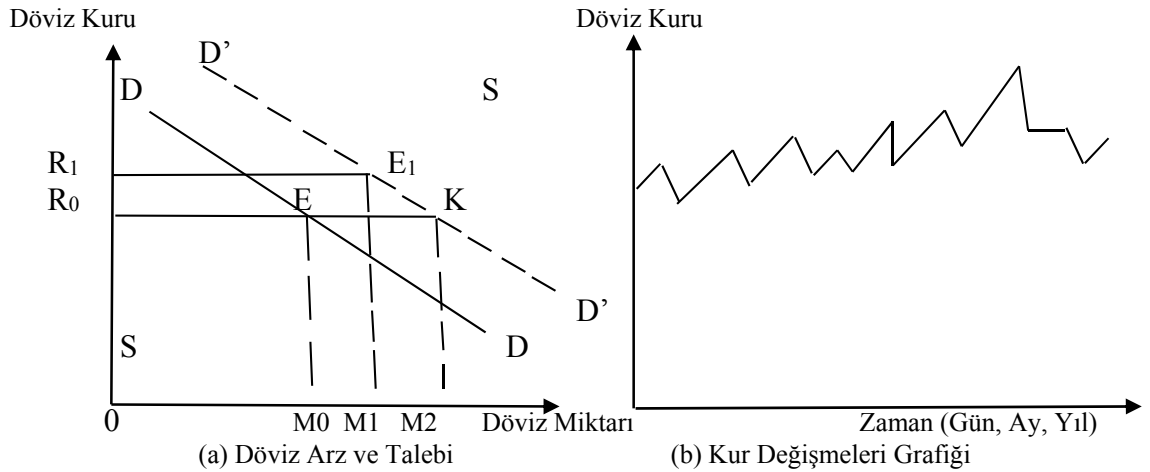
¹⁷ Gök, a.g.m., s.132.

¹⁸ Azim, Özdemir, Gülbin, Şahinbeyoğlu, ‘Alternatif Döviz Kuru Sistemleri’, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü**, Tartışma Tebliği, Ankara, Eylül 2000, s.1.

1.2.2. Esnek Kur Sistemi

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Bretton-Woods Sistemi'nin 1973 yılında çöküşü ile birlikte ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi yerini Esnek Kur Sistemi'ne bırakmıştır¹⁹. Bu sistemde döviz kurları serbest bırakılarak arz-talep hareketlerine göre şekillenmektedir. Yani döviz kurları arz-talep dengesinin kurulduğu noktada oluşmaktadır. Bu sistemde merkez bankası hedeflenmiş bir oran belirlememektedir. Mal piyasasındaki monopolden daha çok serbest rekabet durumuna benzer. Piyasa talebinin ya da arzının veya her ikisinin değiştiği anda döviz kurları da buna bağlı olarak değişim göstermektedir. Devletin para piyasalarında hiçbir etkisinin olmadığı bu sistemde esneklik sözkonusudur. Esnek kurda para politikasının oldukça etkin olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle büyük oranlarda birikim yapmak gereksizdir. Döviz kurunda yaşanan değişimler iç ve dış şokların etkisizleştirilmesine neden olmaktadır. Dünya ekonomilerinde oldukça az rastlanılmaktadır²⁰. Esnek kur ile arz-talep arasındaki ilişki aşağıda Şekil-2 örneğinde yer almaktadır²¹:

Şekil-2: Esnek Kur Değişimleri ve Arz-Talep Etkisi

Kaynak: Seyidoğlu, a.g.e., s.366.

Arzın sabit olduğu bir ekonomide halkın ithal mallara olan talebinin artması döviz miktarını arttıracaktır. Bu talep döviz kurunu yükseltecek ve talep eğrisi DD çizgisinden D'D' çizgisine kayacaktır. Döviz kuru da R₀ noktasından R₁ noktasına

¹⁹ Parasız, a.g.e., s.489.

²⁰ Murat, Ertekin, 'Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye'nin Dış Ticareti', ww.economy.gov.tr. (Erişim Tarihi: 01.01.2016)

²¹ Seyidoğlu, a.g.e., s.366.

hareket edecektir. Döviz kurundaki artış döviz miktarını da M_0 noktasından M_1 noktasına hareket ettirecektir. Böylece yeni denge E 'den E_1 'e değişim gösterecektir. Döviz kurunu eski orana döndürmek için arz eğrisinin sağa kayması gerekecektir. Yani döviz miktarının M_1 'den M_2 'ye bir artış göstermesi söz konusudur. Esnek kur rejiminde piyasa değişimlerine hükümetlerin müdahalesi olmadığından döviz kurlarındaki değişimlerin inişli çıkışlı bir görünüm sergilemesi açısından şekildeki gibi (b) testerenin ağızındaki dişlere benzer bir görünüme sahip olmaktadır.

Tablo-2: Esnek Kur Sistemi Avantaj ve Dezavantajları

Avantajlar	
Dışsal ya da Reel Şoklara Karşı Direnme Durumu	Esnek kur sisteminin önemli yararı dışarıdan kaynaklı gelecek olan şoklara karşı direnebilme gücüne sahip olmasıdır. Uygulanan kur serbest bir yapıya sahip olduğu için kur, ani şoklara karşı uyum sağlayabilme özelliğine sahiptir.
Dış Ticarete Rekabetçi Yapı	Ülke ekonomilerinin dış ticarete rekabet kaybının olmaması, bu nedenle ödemeler dengesinde herhangi bir sorun teşkil etmemesidir.
Bağımsız Para Politikası	Sabit kura göre istikrarın bir hedef unsuru olarak görülmediği için merkez bankası daha aktif bir para politikası oluşturma avantajına sahiptir..
Dezavantajlar	
Enflasyon İthali	Esnek kur sisteminde yabancı ülkelerde meydana gelen enflasyon söz konusu ülke ekonomisini de etkilemektedir.
Ticari ve Finansal İşlemlerin Azalması	Esnek kur sisteminde ekonomide oluşan risk algısı ticari ve finansal işlemlerde bir azalmaya sebep olabilmektedir.
Kur Riskine Bağlı Zarar	Esnek kurda yaşanacak herhangi bir ani yükseliş açık pozisyonundaki kurum ve bankaların fazlası ile zarar görmesine neden olabilmektedir.

Kaynak: İnan, a.g.m., s.4.

Esnek kur rejiminde ödemeler dengesi döviz kuru ayarlamalarıyla sağlandığı için ülke dışında gelişebilecek herhangi bir olumsuzluktan ülke ekonomisinin rahatsız olmasını asgariye indirmektedir. Fakat sabit kur rejiminde ülke ihracatına olan talebin düşmesi durumunda, ülke ekonomisi olumsuz bir şekilde etkilenmektedir²².

²² Parasız, a.g.e., s.494.

İki aşırı uç olarak yukarıda yer verilen esnek kur ve sabit kur sistemleri arasında birçok karma kur sistemi yer almaktadır. Tablo-3’de esnek kur ve sabit kur ile birlikte bu iki kur arasında yer alan diğer kur sistemlerine ait temel özellikler, avantaj ve dezavantajları ile ülke uygulamaları gösterilmiştir²³. Çeşitli ülkeler tabloda yer verilen döviz kuru çeşitlerini kullanabilmektedir. Söz konusu bölümde yalnızca sabit kur ve esnek kur rejimlerinin uygulamalarına değinilmiştir.

Tablo-3: Sabit Kur ve Esnek Kur Rejimleri Arasında Yer Alan Kur Rejimleri

Sistem	Belirli Özellikler	Belirli Avantajlar	Belirli Dezavantajlar	Açıklamalar
1-Serbest Dalgalanma	-Döviz kurunun dış değeri piyasada serbestçe belirlenir. -Talep ve arz edilen mallardaki beklenen değişme, döviz kurundaki değişmeye yansıtılır. -Döviz piyasasına merkez bankasının müdahalesi yoktur.	-İçsel-dışsal şokların tedbiri için yapılan düzenlemeleri nominal döviz kurundaki değişim göstermektedir. - Fazla miktarda birikim yapmaya gerek yoktur.	-Kaynakların dağılımında nominal döviz kurundaki değişkenliğin yüksek oranlı olarak yer alması olumsuz bir etki oluşturmaktadır. -Para politikası, kur dışı bir çerçevede boyut kazanmaktadır. -Bu enflasyon eğiliminin yüksek olması anlamına gelir.	-Tam esnek kur politikasının uygulandığı ülke yoktur. Bu ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri Japonya ve İsviçre birer örnek teşkil etmektedir.
2-Kirli Dalgalanma	- Merkez bankasının piyasaya zaman zaman müdahalede bulunabilmektedir. -Yapılan müdahalenin boyutu hedef unsura göre değişebilmektedir. -Faizde yaşanan değişimler, yapılan dolaylı müdahaleler uluslararası rezervlerde değişime neden olmamaktadır.	- Uluslararası birikime daha fazla ihtiyacın doğması dışında serbest dalgalanma ile örtüşmektedir. -Aynı zamanda döviz kurlarında yaşanan bir değişim, aşırı hareketliliği önleyici bir özellik taşır.	-Merkez bankası davranışının belirsizliği beraberinde piyasalarda da belirsizlik doğurabilmektedir. - müdahaleler kısa süreli etki taşır. İstikrar sağlayıcı bir yapıya sahip değildir.	-Kirli dalgalanma sistemi Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde yer almaktadır.

²³ Özdemir, Şahinbeyoğlu, a.g.m., s.1.

3- Bant İçinde Dalgalanma	-Nominal döviz kuru merkez parite etrafında serbest bir şekilde bırakılmıştır. -Herhangi bir sapmada piyasaya müdahale sözkonusudur. -Bant genişliği değişim gösterebilmektedir. -Genişleme durumunda esnek kur sistemine, daralma durumunda ise sabit kur sistemine yaklaşılmaktadır.	-Sistem güvenilirliği ancak belirli bir esneklik durumunda sağlanmaktadır. -Bant ve merkez paritede yer alan bilgiler piyasa beklentilerini belirlemektedir. -Bant içinde yer alan dalgalanmalar piyasada ani değişimleri zararsız kılmaktadır.	-Bant darlığı durumunda uygulama istikrar hedefini olumsuz etkileyebilmektedir. -Bant genişliği önem teşkil etmektedir. -Bir yandan esnek sistem yapısı merkez parite oranlarının revizyonuna imkan tanırken diğer yandan güvenilirlik durumu azalmaktadır.	-Bant İçinde Dalgalanma'ya Döviz Kuru Mekanizması (ERM) iyi örnektir. Bu da Avrupa Para Sistemi çerçevesinde uygulanmaktadır.
4-Sürünen Pariteler	-Nominal döviz kuru düzenli bir şekilde belirlenen göstergelere ayarlıdır. -Dar eksen hareketliliği sözkonusu değildir. -Nominal döviz kuru enflasyon oranının üzerine çıkamayacak şekilde ayarlanmaktadır.	-Enflasyon oranı yüksek olan ülkelerde reel kur artışlarını önlemektedir. - Piyasa beklentilerinde bir oranda güvenilir bir algı oluşturur.	-Geçmişe yönelik enflasyon sürecinin meydana gelmesine ve moninal çapanın oluşturduğu etkinin kaybolmasına sebep olabilmektedir. -Sistemin uyumlu çalışması için mal ve gelir politikaları ile belirli bir uyum oluşması gerekir.	-Sürünen Pariteler Şili, Kolombiya, Brezilya gibi ülkelerde 60 ve 70'li yıllarda uygulanmıştır. - Kolombiya'da uzun süre uygulanan sistem büyük oranda enflasyon baskısına neden olmuştur.

5-Para Kurulu	-Sabit kurun uygulandığı bir sistemdir ve yasal sınırlamalara sahiptir. -Merkez bankası parayı yalnızca yabancı para girişi olduğunda basabilmektedir.	-Sistem güvenilirliği maksimize etmektedir.	-Güvenilir olmasına rağmen sistem esnek bir yapı göstermemektedir. -Dışsal şoklar ekonomik hareketlilik ile ortadan kalkmaktadır. -Merkez bankası son kredi verme kurumu özelliğini bu sistemde kaybetmektedir.	-Hong Kong, Estonya, Arjantin ve Bulgaristan gibi ülkeler Para Kurulu benzeri sistem uygulamalarında yer almışlardır.
6- Tam Dolarizasyon	-Para Kurulu sisteminin aşırı uygulamasına sahip bir sistemdir. -Mevcut ülkenin kendi parasını bırakıp yabancı ülkenin parasını kullanması durumudur.	-Güvenilirlik sorunu minimize edilmektedir, fakat merkez bankası ya da hükümetin yabancı ülke davranışından farklı bir yol izleme durumu bulunmamaktadır.	-Yüksek güvenilir olmasına rağmen esnek olmayan bir sistemdir. -Para Kurulu Sistemi'nde olduğu gibi bu sistemde de merkez bankası son kredi verme kurumu avantajını yitirmektedir.	-San Marino ve Panama gibi ülkelerde yakın uygulamaları mevcuttur.

Kaynak: Sebastian, Edwards, Miguel, A., Savastano, 'Exchange Rates in Emerging Economies: What Do We Know? What Do We Need To Know?', **NBER Working Paper Series 7228**, Massachusetts, July 1999, s.6-7; Kılavuz, Topçu, Tülüce, a.g.m., s.88-89.

Esnek kur rejimleri, sabit kur rejiminden farklı olarak hükümetin politika tercihlerini kısıtlamamaktadır. Esnek kur rejimi, sabit kur rejiminde olduğu gibi para ve maliye politikalarını belirli bir amaca yönelik kullanma zorunluluğu getirmemektedir. Fakat politika tercihindeki esneklik başka problemlere neden olabilmektedir. Bu rejimde, enflasyonu kontrol altına almak için güvenilir ve etkili bir politikanın uygulanması çok güçleşmektedir ve enflasyonun artacağı yönündeki olumsuz beklentileri engellemek zorlaşmaktadır²⁴. Ülkeler ekonomik yapılarına göre sabit kur ve esnek kur rejimi aralığında belirli bir döviz kurunu tercih etmektedirler. Döviz kuru seçimi için dikkat edilmesi gereken kimi hususlar vardır. Bunlar:

²⁴ Francesco, Caramazza and Jahangir, Aziz, 'Fixedor Flexible? Getting The Exchange Rate Right in the 1990s', Economic Issues, Washington D.C., April 1998, pp.5.

Tablo-4: Döviz Kuru Sistemi Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Ekonominin Özellikleri	Döviz Kuru Sistem Tercihi
Ekonominin Büyüklüğü	Büyük ekonomiye sahip olan ülkeler esnek döviz kuru sistemini kullanmalıdır.
Dışa Açıklık	Ülke ekonomisi dışa açık ekonomi modelinde ise, sabit döviz kuru sistemi uygulanmalıdır.
Üretim ve İhracat Mallarında Yer Alan Çeşitlilik	Yapısal olarak üretim ve ihracata yönelik malları çeşitlilik gösteren yönetimler esnek döviz kuru sistemini kullanmalıdırlar.
Ticaretin Coğrafi Yapısı	Ticaret yoğun olarak ülke ya da bölge eksenli ise, döviz kuru sözkonusu ülkenin para birimine sabitlenmelidir.
Enflasyon Oranındaki Farklılık	Ülke enflasyonu ticaret yapılan ülkelerin enflasyon oranından farklılık taşıyorsa esnek döviz kuru kullanılmalıdır. Eğer ülke enflasyonu yüksek ise, sabit döviz kuru sistemi daha yararlı olacaktır.
Ekonomik ve Finansal Gelişmenin Derecesi	Ekonomik açıdan yüksek gelişmişliğe sahip ülkelerde esnek döviz kuru sistemi kullanılmalıdır.
İşgücü Hareketliliği	Ücret ve fiyatların esnek olmadığı bir ekonomide sabit döviz kuru sistemi dışsal şoklara karşı kullanışlı değildir.
Sermaye Hareketliliği	Sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu ülke ekonomisinde esnek döviz kuru sistemi kullanılmalıdır.
Dışsal Nominal Şoklar	Dışsal nominal şoklara ait ekonomide esnek döviz kuru sistemi kullanılmalıdır.
İçsel Nominal Şoklar	Eğer içsel nominal şoklar mevcut ise sabit döviz kuru sistemi kullanılmalıdır.
Reel Şoklar	Ekonomide içsel ve dışsal reel ekonomik şoklar var ise esnek döviz kuru sistemi kullanılmalıdır.
Politika Yapıcının Kredibilitesi	Ekonomik politikalarda karar mercilerinin enflasyonla mücadele güvenilirliği düşük ise, sabit döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması daha tercih edilebilir bir durumdur.

Kaynak: IMF, ‘World Economic Outlook: A Survey by the Staff of the International Monetary Fund’, Washington D.C., 1997, s.83.

1.2.3. Döviz Alış ve Satış Kuru

Döviz Alım Kuru (bid rate) ve Döviz Satım Kuru (ask rate) olmak üzere iki biçimde değerlendirilen döviz kurları bankalar ve döviz ticareti yapan diğer kurumları tarafından ayrı bir şekilde kotalanmaktadır. Bu uygulamalarda satım kuru alım kurunun üzerinde tutulmaktadır. Bankalar ve diğer döviz ticaretinde bulunan kurumlar düşük döviz fiyatı öngörerek almış oldukları bu dövizleri yüksek fiyattan satmayı hedeflemektedirler. Döviz alım satımında oluşan söz konusu kur farkı Kur Marjı olarak adlandırılmaktadır. Kur marjı yüzdelik bir oranda gösterilecek olduğunda²⁵:

SK= Satım Kuru

AK= Alım Kuru

Marj Yüzdesi= ((SK-AK) / SK) X 100

Günlük olarak hesaplanan kur marjı yıllık olarak gösterilecek olduğunda ise:

Marj Yüzdesi = ((SK-AK) / SK) X (360 / T) X 100

olarak belirlenmektedir. Yukarıda ifade edilen formülde ‘G’ ‘Gün Sayısı’ olarak yer almıştır.

Örneğin: Bankanın uygulamış olduğu alım kuru 2.200 TL/\$, satım kuru 2300 TL/\$ olsun. Dövizin alımı ile satımı arasında 20 gün geçtiği varsayılırsa, buna göre yıllık kur marj yüzdesi şöyle olacaktır:

Marj Yüzdesi = ((3,1590-3,1510)) / 3,1590 X (360 / 20) X 100 = 4,558

1.2.4. Nominal ve Reel Kur Tanımları

Nominal döviz kuru (E), yerli para ile yabancı para biriminin karşılığı olarak adlandırılmaktadır. Nominal kur, iki ülke parasının göreceli fiyatı olarak da adlandırılmaktadır²⁶. Reel döviz kuru ise, Nominal kurların belli bir zaman içerisinde oluşan dış enflasyon oranı (P_f) ile yurtiçi enflasyon oranına (P) bölümü ile çarpımından oluşmaktadır. Formüle edilecek olunursa²⁷:

Reel Döviz Kuru: RDK

Nominal Döviz Kuru: E

$RDK = E \times P_f / P$

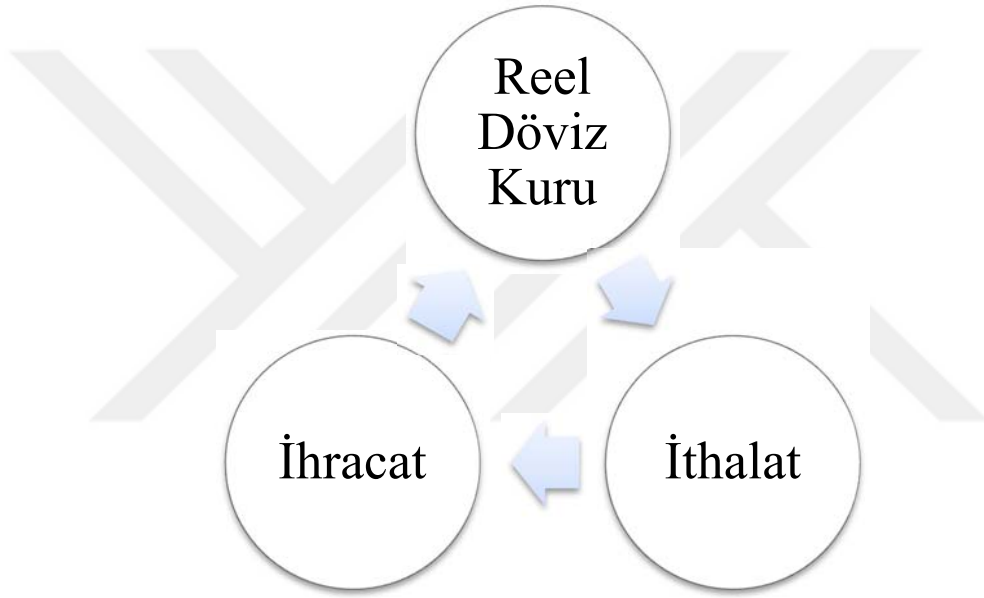
²⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s.299.

²⁶ Parasız, a.g.e., s.485.

²⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.305.

İki ülkede yer alan imalat sanayilerinin nispi maliyeti olarak adlandırılan Reel döviz kuru²⁸, ticarete konu olan iki ülke arasındaki ortalama nominal döviz kuruna eşittir²⁹. Reel döviz kurları eğer nominal döviz kurlarının altına düşecek olursa ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücü azalmış olmaktadır. Reel döviz kurlarındaki değişimler aynı zamanda ülkenin ihracat ve ithalatında da değişimlere yol açmaktadır. Ülkenin reel döviz kurlarının düşmesi ihracatta caydırıcı, ithalatta da özendirici bir etki oluşturmaktadır. Bu durum Şekil-3'te şema halinde gösterilmiştir:

Şekil-3: Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki

Kaynak: Seyidoğlu, a.g.e., s.304.

1.2.5. Döviz Kuru Rejiminin Belirlenmesinde Rol Oynayan Temel Unsurlar

Ülke ekonomilerinin büyüklüğü, piyasadaki ekonomik dalgalanmaların anlık bir seyir göstermesi ile birlikte içsel veya dışsal kaynaklı krizlerin yaşanması ve bu krizlere karşı ülkelerin iktisadi hedeflerinin yönü, istikrarı hedefleyen para politikası ya da düzenli kur düşüncesi altında enflasyon hedeflemesi ya da fiyat istikrarına odaklanmış politika seçenekleri, ülkelerin uygulaması gereken kur tercihlerini belirlemektedir. Ülkelerin döviz kuru tercihleri, olanaksız üçleme (Impossible trinity) varsayımı, iki kutuplu görünüm (bipolar wiew) varsayımı,³⁰ dalgalanma korkusu (fear

²⁸ Karagöz, a.g.m., s.5.

²⁹ Parasız, a.g.e., s.487.

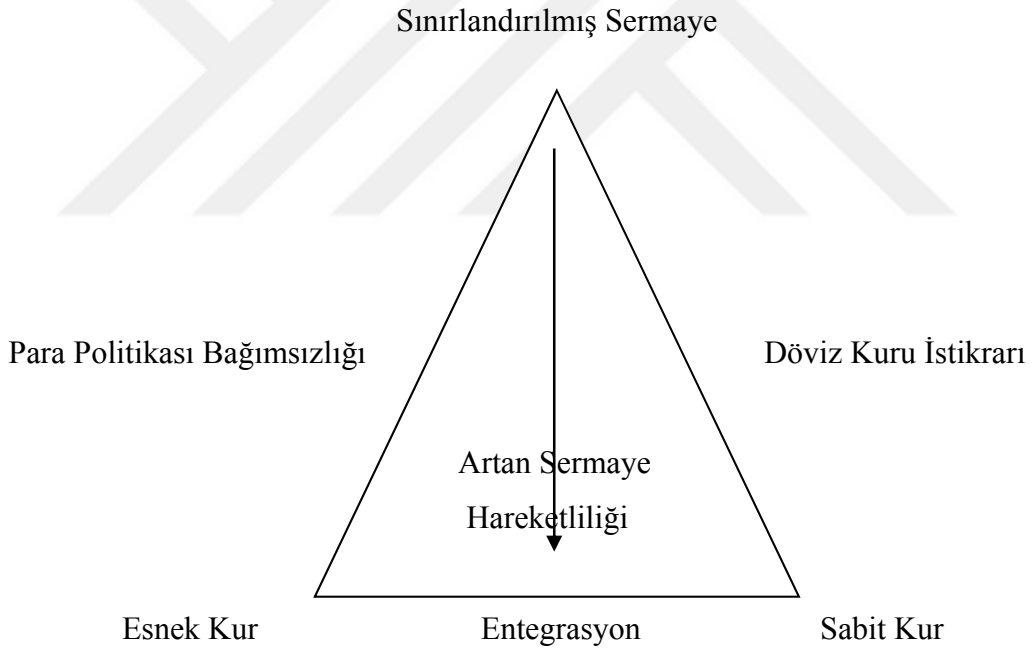
³⁰ İki kutuplu görüş hipotezi aynı zamanda 'köşe çözümü hipotezi' olarak da adlandırılmaktadır.

of floating) ve optimal para alanı (optimal currency area) olmak üzere 4 alt başlıkta toplanmaktadır³¹. Bu unsurlar alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.2.5.1. Olanaksız Üçleme (Impossible Trinity) Varsayımı

Olanaksız Üçleme Varsayımı, bir ekonomide finansal serbestleşme ve parasal bağımsızlık ile döviz kuru istikrarı hedeflerinin aynı anda gerçekleştirilmesinin imkansız olduğunu, bu hedeflerin en az birisinin sonraki döneme bırakılmasını ifade etmektedir³². Bu hipoteze göre, ülkeler üç politika tercihinden aynı zamanda ikisini kullanabilmektedirler. Her üç politikanın aynı süreçte uygulanması imkansız olarak görülmektedir³³. Şekil-4'e bakıldığında:

Şekil-4: İmkansız Üçleme

Kaynak: Jeffrey, A., Frankel, 'No Single Currency Regime Is Right For All Countries or at All Times', International Finance Section, Princeton: New-Jersey, 1999, s.7.

³¹ Oğuzhan, Altay, 'Döviz Kuru Rejimi Tercihini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar', **Ege Akademik Bakış**, İzmir, 2007, s.701.

³² Jeffrey, A., Frankel, 'No Single Currency Regime Is Right For All Countries or at All Times', International Finance Section, Princeton: New-Jersey, 1999, s.6.

³³ Rüstem, Yanar, 'Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejimi Tercihi: Yerel Sorunlara Global Çözümler', **Sosyoekonomi**, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2008, s.166; Jeannine, Bailliu, John, Murray, 'Exchange Rate Regimes in Emerging Markets', **Bank of Canada Review**, Winter 2002-2003, s.19; Can, Bakkalcı, Nilüfer Argın, 'Türk dış Ticareti ve Ekonomi Politikaları Arasındaki Nedensellik İlişkileri', **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:21, Ankara, 2013, s.55.

Şekil-4'e göre, para politikası bağımsızlığı, döviz kuru istikrarı ya da entegrasyon tercihlerinden sadece ikisi seçilebilmektedir.

Olanaksız üçleme varsayımına ait ilk dönem uygulamalarında Altın Standardı Sistemi'nde yer alan ülkelerin paralarını dolara sabitlemiş oldukları görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı döneminde ise, devalüasyon yapılarak faizler ve döviz kurlarında denetimli hareket mekanizmasına geçilmiştir. Bretton-Woods Sistemi'nin yer aldığı sermaye hareketliliğinin sınırlı olduğu ayarlanabilir sabit kur sisteminin uygulandığı dönemde, faiz ve döviz kurlarının sıkı bir denetim altına alındığı bilinmektedir. Esnek kur sisteminin uygulandığı 70 sonrası dönemde ise, sabit döviz kurundan uzaklaşarak sermaye hareketliliği ön plana alınmıştır³⁴. Olanaksız üçleme varsayımı aynı zamanda iki kutuplu görünüm hipotezine de kaynaklık etmesi bakımından önem taşımaktadır.

1.2.5.2. İki Kutuplu Görünüm (Bipolar Wiev) Varsayımı

1980'lerde liberal politikaların dünya geneline yayılması asıl etkisini 90'larda göstermiştir. Bu dönemde liberal ekonomi politikalarının etkisi ile finansal krizlere karşı üç farklı görüş ortaya koyulmuştur. İlk olarak, finansal krizlerden esnek kur sistemi ile çıkılabileceği düşüncesidir. Söz konusu çözüm önerilerine ait ikinci görüş, verilen kur taahhütlerinin sert biçimde uygulanamaması, ülke rejimlerinde sorun olacak derecede yer almasıdır. Üçüncü olarak yer alan son olan görüş ise, İki Kutuplu Görünüm ya da Köşe Çözümü Varsayımı olarak bilinen ve ilk defa Eichengreen ve Crockett tarafından 1994 yılında kullanılan uygulamadır. Bu uygulama 2001 yılında Fischer tarafından geliştirilmiştir. Bu varsayım, iki kutuplu görünüm, boşluk çıkarma (hollowing-out), orta kayıp (missing middle) ya da kaybolan orta (vanishing middle) gibi isimlerle de adlandırılmaktadır³⁵. Fischer, geliştirmiş olduğu varsayımda, esnek kur sisteminden sabit kur sistemine geçilerek döviz kuru istikrarının yapılabileceğini belirtmekte ve bu politikanın uygulanmaması durumunda –yani esnek kur sistemine devam edildiği takdirde- merkez bankası ve

³⁴ Duygu, A., Ayhan, 'Kur Rejimlerinin Makroekonomik Değişkenlerin Oynaklığa Etkisi: Türkiye Örneği', Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.82.

³⁵ Jeffrey, A., Frankel, 'Experience of and Lessons from Exchange Rate Regimes In Emerging Economies', National Bureau of Economic Research, Cambridge, October 2003, s.4.

hükümetin döviz kuru istikrarını denetimli bir şekilde sağlayamayacağı fikrindedir. Çünkü piyasaya müdahale sözkonusu değildir. İki kutuplu görüşe göre, ülkeler tamamen esnek veya tamamen sabit kur rejimini uygulamalıdır. Uluslararası sermaye hareketliliğinin olduğu dönemde hükümet ya da merkez bankasının para politikası ya da kur istikrar politikası belirleyerek hedefe ulaşılması gerekliliği yer almaktadır. Finansal krizlerden çıkışın temel noktası uygun bir para politikası belirlenip, kur istikrarının sağlanmasından geçmektedir³⁶.

1.2.5.3. Dalgalanma Korkusu Hipotezi (Fear of Floating)

Gulliermo Calvo ve Carmen Reinhart tarafından 2000 yılında ortaya atılan sözkonusu hipotez, köşe çözümü hipotezi sistemine getirmiş olduğu eleştirilerle bilinmektedir. Bu hipoteze göre, açık sermaye politikası uygulayan bir ülkenin piyasaların iniş çıkış durumlarından dolayı yaşamış olduğu tedirginlik, esnek kur rejimini istemesine rağmen döviz kurunu dalgalanmaya bırakamamasına neden olmaktadır. Piyasa içerisinde herhangi bir kriz durumunun oluşacağı düşüncesi bu korkunun temelini oluşturmaktadır.

Esnek kurun müdahaleler ile sabitlenmesi şeklinde tanımlanabilen bu uygulama, kur iniş-çıkışlarının meydana getirdiği maliyetlerin bir korkusu olarak adlandırılabilir³⁷. Esnek kur rejimini tercih eden ülkelerin ekonomik karar mercileri esnek kur sistemine müdahale etmek sureti ile uygulamada kontrolsüz dalgalanma yerine faiz oranlarını belirlemekte ve çeşitli müdahale politikaları uygulamaktadırlar. Esnek kur sisteminin ani değişimlerinden kaynaklı olarak ekonomik krizlerin habercisi olarak görülen Dalgalanma Korkusu, birçok ülke ekonomisinde döviz kuru tercihlerinde etkili bir unsurdur³⁸. Bu sebeple dalgalanma korkusu enflasyon ve ekonomik çöküş endişesinin bir yansıması olarak görülmektedir. Dalgalanma korkusunun birçok nedeni vardır³⁹:

- i. Para politikasında merkez bankasına yönelik kısıtlayıcı bir görünüme sahip olması,

³⁶ Altay, a.g.m., s.702.

³⁷ Ayhan, a.g.t., s.87.

³⁸ Altay, a.g.m., s.704.

³⁹ Guillermo, A., Calvo, Carmen, M., Reinhart, 'Fear of Floating', **National Bureau of Economic Research Working Paper 7993**, Massachusetts, November 2000, s. 5-9. (Akt. Ayhan, a.g.t., 88.)

- ii. Döviz kurlarının iniş-çıkış etkilerinin fazla görülmesi,
- iii. Devalüasyon oranının yüksek oranda yaşandığı ekonomilerde ciddi iktisadi stabilite durumuna neden olması,
- iv. Ülke ekonomilerinin bağlı bulunduğu uluslararası alanda rekabet gücünün kur oranları ile belirleniyor olması,
- v. Yüksek ithalat ve düşük ihracat yapan düşük gelirli bir ülke ekonomisinin bulunması,
- vi. Kurdaki değişmelerin kredi oranlarını indirebilmesi, dış ticaret ve ülke kredi derecesinde olumsuz düşüşler yaratarak yüksek enflasyon ve ekonomik krizlere neden olabilmesi,
- vii. Döviz kurunda yaşanan değer kaybının ekonominin zayıflaması olgusuna işaret olarak görülmesi,
- viii. Finansal araçların yeterli düzeyde yer almamasıdır.

Gelişmekte olan ülkeler, esnek kur sistemini uygularken oldukça fazla müdahale araçları geliştirmektedirler. Bu eksende düşünüldüğünde bu ülkelerin yukarıda bilgileri verilen (Tablo-3) kur sistemlerinden denetimli esnek kura yakın olan kur sistemlerini uygulamakta olmaları muhtemeldir⁴⁰.

1.2.5.4. Optimum Para Alanı (Optimal Currency Area)

En uygun para alanı, üye olan ülkelerin sabit kur sistemini uyguladıkları ya da ortak para birimine sahip oldukları teoridir. Avrupa Birliği'nde Euro'ya geçiş ile birlikte bu teorinin uygulandığı bilinmektedir. Bu teorinin uygulayıcıları Robert Mundell, Ronald McKinnon ve Peter Kenen'dir. Optimum Para Alanı bünyesine dahil olacak ülkeler belirli şartları yerine getirmekle mükelleftirler. Bu şartlar, dış kaynaklı şoklardaki bakışım, ekonomik açıklık ve farklılık ile işgücü hareketliliğidir⁴¹. Optimum para alanı teorisi, ekonomik ve ticari olarak entegrasyona uğramış ekonomiler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri bu konuya yönelebilecek en güzel örneklerden birisini oluşturmaktadır⁴². Dış piyasaya

⁴⁰ Kenneth, S., Rogoff, Asaim, M., Husain, Ashoka, Mody, Robin, Brooks and Nienke Oomes, 'Evolution and Performance of Exchange Rate Regimes', International Monetary Fund, **IMF Working Paper Research Department**, December 2003, s.20.

⁴¹ Yanar, a.g.m., s.168.

⁴² Altay, a.g.m., s.704.

açık bir ekonomi politikası izleyemeyen ülkeler ticari ve ekonomik ilişkiler açısından diğer ülkelere yeterince uyum sağlayamamaktadır.

Optimum para alanını gerçekleştirebilmenin ölçütü uyum derecesinin boyutudur. Ekonomik uyum seviyesindeki herhangi bir artış, sabit kur rejimine avantaj sağlarken, esnek kur rejimine dezavantaj sunmaktadır. Ülkelerin ekonomik entegrasyonunun sağlanmasında, ekonomilerinin esnekliği, işgücü hareketliliği kontrol dışında gerçekleşecek ekonomik iniş-çıkışlara karşı fon aktarımının yapılabileceği bir fon ve birliğe dahil olan ülkelerde kabullenme ile aynı koşullara sahip olma durumu gerekmektedir. Birlik içerisindeki ülkelerin krizler karşısında bireysel hareket etmeleri düşüncesi söz konusu değildir⁴³.

1.3. Kavramsal Olarak Dış Ticaret

Ülke ekonomilerinde belirleyici bir öneme sahip olan ihracat-ithalat ilişkisi temelinde ticaret olgusunu barındırmaktadır. Ticaret tanımsal olarak ele alındığında, ülke içerisinde arzı yapılan mal-hizmetlerin müşterilere belirli bir yükümlülük karşılığında aktarımını sağlayan faaliyetlerin tümü olarak yer almaktadır. İthalat ve ihracat eksenli olarak yapılan ticaretin mal/sermayenin uluslararası alanda taraflara yönelik yaptırımları dış ticaret bünyesinde yer almaktadır. Dış ticaret bünyesinde yer alan ihracat ekonomik gelişimde etkili bir yere sahiptir. Ekonomiler ihracat-ithalat dengesinde ihracat yönlü bir politika izlemektedirler. Aşağıda ithalat ve ihracat kavramlarına detaylı olarak değinilecektir. Ülkeler uluslararası piyasada ekonomik çıkar elde etmek için dış ticaret bağlamında çeşitli önlemler almaktadırlar. Ülke ekonomilerini etkileyen dış ticaret unsurları arasında, uluslararası anlaşmalar, dış ticarete yönelik teşvik primleri ve sübvansiyonları, uluslararası alanda geçerli yasaklar ile oluşturulan uluslararası idari koruma önlemleri yer almaktadır. Bu unsurlar genellikle ülkelerin birbirleri ile olan ticaretlerinde ithalat-ihracat ve transit ticaret kapsamında yer bulmaktadır. Yukarıda yer verilen dış ticaret unsurlarından başka olarak uluslararası alanda yaşanan dönüşümler ve gümrüklerin de dış ticareti etkileyici bir role sahip olduğu ifade edilebilir⁴⁴.

⁴³ Altay, a.g.m., s.704-705.

⁴⁴ MEB, 'Dış Ticaret Kavramları', Ankara 2011, s.3-4.

Ekonominin bir araştırma alanı olduğu dönemden sonra ülkeler arası ekonomik ilişkiler sözkonusu araştırma alanı içerisinde önemli bir yer teşkil etmiştir. İktisatta belirtildiği üzere sınırsız ihtiyaçların sınırlı kaynaklar vasıtasıyla giderilmeğe çalışılması olgusu göz önünde bulundurulacak olursa, ülke ekonomilerinin yeterli üretim kaynaklarına sahip olmadıkları, bu eksiklikleri diğer ülkelerin kaynaklarından karşılamaya çalıştıkları ifade edilebilir. Tarihsel süreçte her zaman kanuni bir yol izlenmemiş olursa da –sömürge hareketleri gibi- son dönemde uluslararası ticaretin, ülkeler arası kaynak temini ve alış-verişinin resmi bir zeminde yer bulmasını sağlamıştır.

Dünyada küreselleşmenin yükselmesi ve beraberinde büyük bir ivme kazanan liberalizasyon politikaları ile uluslararası ticaret ülke ekonomilerinde büyük bir önem kazanmıştır. Birbirleri arasında uzun mesafeler bulunan ülkeler bağlantıya geçecekleri ya da ortak ticaret yapacakları zaman dış ticaret yolu ile iletişim kurmaktadır. Karşılıklı ilişkiler sayesinde ülkelerin birbirlerine karşı bir uyum süreci oluşmaktadır. Bu ilişkiler bir yandan ülke ekonomilerinde bir gelişim sağlarken, diğer taraftan da ülkelerarası iletişimi güçlendirmekte ve beraberinde ülkeler ulusal alanda bir değişim sürecine geçmektedir. Ayrıca uluslararası ekonomik ilişkileri etkin bir şekilde devam ettiren ülkelerin ulusal gelirlerinin ve refahlarının artmış olduğu görülmektedir.

Modern ekonomi düşünleri, uluslararası ticarete taraf olan ülkelere birçok açıdan fayda getireceğini açıklamaktadır. Buna göre, iki ya da ikiden fazla ülke arasında yapılacak ticari bir işlem netice olarak taraf ülkelerin hepsinin kendi penceresinden karlı çıkmağı amaçladıkları bir durum oluşturmaktadır.

Ticaretin taraf olan ülkelere sağlamış olduğu yararlar⁴⁵:

- Ülke ekonomilerinin belirli ürünlerde uzmanlaşmasını sağlamaktadır.
- Ülke ekonomileri ürün/hizmet üretiminde kazanç sahibi olmaktadır.
- Gerçekleşen uzmanlaşma durumu, ürün/hizmetler üzerine öğrenmeyi ve beraberinde inovasyonu beraberinde getirmektedir.
- Ülke ekonomilerine skala ekonomilerinden çeşitli kazançlar sunmaktadır.

⁴⁵ Timothy, Taylor, ‘The Truth about Globalization’, **The Public Interest**, Spring 2002, p.29.

- Uzmanlaşan ülke ekonomileri, dünya üretim kaynaklarına yönelik daha etkin bir konum elde ederler.
- Uluslararası finans hareketi, dünyada yer alan yatırımların en uygun fırsatlara aktarılmasını sağlamaktadır.
- İşletmelerin uluslararası piyasalarda en uygun fırsatları yakalamalarına yardımcı olmaktadır.
- Ülke ekonomileri, ihtiyaç duydukları zaman uluslararası sermaye piyasalarını çekip yabancı hisselerle yönelebilmektedirler.

1.3.1. Küreselleşme ve Neo-Liberalizmin Dış Ticarete Olan Yansımaları

Özellikle son yüzyılda uluslararası kurumların etkinliğinin artması ve meydana getirmiş olduğu yansımalar beraberinde ülkeler arasındaki sınırları sadece kağıt üzerinde bırakmış ve dünyanın büyük bir köy haline gelmesine temel oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve akabinde oluşan yıkımlar, İkinci Dünya Savaşı ile en yüksek seviyeye çıkmış; savaşın galibi ve mağlubu olan ülkeler doğrudan, diğer bitaraf ülkeler ise mevcut durumlardan dolayı olarak etkilenmişlerdir. 1970’li yılların başına değin, savaşın yaraları sarılmağa çalışılırken dünya piyasası da paralel oranda bir dönüşüm seyretmiştir. Devletin yıpranması da hesaba katıldığında her işe koşturan büyük, hantal ve işlevsiz devlet yerine, küçük, etkili ve verimli devlet tartışmaları kendisini göstermeğe başlamıştır. Devletin kçültülmesi ve piyasaların serbestleşme dönemine yani liberalizasyona dönüştürülmesi düşüncesi ABD, İngiltere, Yeni Zelanda, Hollanda gibi ülkeler tarafından benimsenmiş ve kısa süre zarfında bu düşünce tüm dünya ülkelerinin geneli tarafından kabul görmüştür.

Küreselleşmenin son yüzyılın ikinci dönemi ile birlikte büyük bir gelişime sahip olduğu ve ülke ekonomilerinde başat rol üstlendiği süreçte dış ticaret, liberal odaklı birçok ticari oluşumu meydana getirmektedir⁴⁶. Küreselleşmenin getirmiş olduğu sonuçlar toplumlarda liberalizasyon sürecini hızlandırmış ve serbest piyasa ekonomisinin uluslararası alana sahip olması beraberinde dış ticarete de etkilerini göstermiştir. Özellikle ticari anlamda özelleştirme ile birlikte liberal düşünce yapısı taraf ülkelerce benimsenmiştir. Ticaretin serbest piyasa koşullarında

⁴⁶ Kerem, Alkin, ‘Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü’, İstanbul Ticaret Odası, Birlik Ofset, İstanbul, 2006, s.26.

gerçekleştirilmeğe başlanması beraberinde ülkeler/uluslararası kuruluşlar arası rekabeti de doğurmuştur. Ortaya çıkan bu rekabet ile birlikte piyasa liberalizasyonunun olası ters etkilerine karşı korumacı politikalar da geliştirilmiştir.

Dünya Bankası (WB) ‘Globalization Growth and Poverty (Küresel Büyüme ve Yoksulluk)’ adlı raporda küreselleşme sürecini, ‘dünyadaki ekonomilerin ve toplumların entegrasyonunun bütünleşmesi’ şeklinde ifade etmektedir⁴⁷. Ekonomilerin entegrasyonu olgusu dış ticaret açısından bakıldığında ticari ve finansal entegre sürecini ifade etmektedir⁴⁸. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni durumda, dünya ekseninde serbest pazar ekonomisinin uygulandığı uluslararası ticaretin etkinliğinin artırılması amacı yer almaktadır. Tek pazar olgusu, ülkelerin ekonomik sınırları kaldırması neticesinde meydana gelen ‘evrensel köy’ kavramına işaret etmektedir. Uluslararası alanda yer alan ticari faaliyetlerin gelişimi için ülke sınırlarının ticari olarak şeffaflaştırılması hedeflenmektedir. Belirlenen bu kapsamda ileri düzey ülke ekonomilerince yönetilen kimi uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşların düzenlemeleri dış ticarete önemli bir yere sahiptir⁴⁹.

Şentürk’e göre, ülke ekonomilerinin küresel piyasaya entegrasyonu sürecinde yaşanan gelişmeler şu şekilde özetlenmektedir⁵⁰:

- Serbest piyasa ekonomisi uygulanarak döviz kurlarının bu sistem eksenine bırakılması,
- Ekonomik yapıyı etkileyen kredi ve faiz oranlarına müdahalenin ortadan kaldırılması,
- Serbest ekonomi sistemine fonlara ait arz ve talebinin bağlanması,
- Ülkelerarası para hareketlerinin serbest bırakılması,
- Ülkelerarası mâli piyasa giriş-çıkışının şeffaflaştırılması ve bununla birlikte uluslararası ekonomi eğiliminin hız kazanması şeklinde sıralanabilir.

⁴⁷ The World Bank, ‘**Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy**’, (Prepared: Paul Collier and David Dollar), Oxford University Press, New York, 2002, pp. xi.

⁴⁸ IMF, ‘**World Economic Outlook: Trade and Finance**’, September 2002, s.108.

⁴⁹ Hasan, Tağraf, ‘Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi’, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, Sivas, 2002, s.34.

⁵⁰ Canan, Şentürk, ‘**Dış Ticaret-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Tezi**’, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Isparta, 2007, s.18.

1.3.2. Kavramsal Olarak İhracat ve İthalat

İthalat, uluslararası anlaşmalara aykırı olmamak şartı ve ulusal kanunlara uygun bir şekilde ithali yasak mallar dışında kalan her türlü ürün/metanın gümrük ve ithal mevzuatı kapsamında ülkeye girmesi ve bedellerinin kambiyo mevzuatı kapsamında ödenmesidir. Diğer bir tabirle, başka ülkelerde üretilmekte olan malların, ülkedeki alıcılar tarafından satın alınmasıdır. İhracat ile ülke ekonomisinde ticari dengeyi oluşturmaktadır. Gerek kamu gerekse özel sektör tarafından yapılan ithalat, akreditifli, mal karşılığı, bedelsiz, belge karşılığı, kredili geçici kabullü ve ankonsinyasyon ithalat olmak üzere 7 türe sahiptir⁵¹:

Akreditifli ithalat: Bu ithalat türünde alıcı mal sevkiyatından önce mal sevk belgesinin kendisine yapılmasından sonra karşı tarafa ödenmek suretiyle bankada hesap açtırmaktadır. Mal alıcıya geldiğinde bankaya verilen talimat ile ödeme karşı tarafa yapılmaktadır.

Mal karşılığı ithalat: İthalatı yapılacak olan malın gümrük işlemlerinin halledilmesinden sonra karşılığının ödenerek belgenin teslimi ile yapılan işlemidir.

Bedelsiz ithalat: Vergisiz olarak ülkeye girişi yapılan malları içermektedir. (Kişisel eşyalar, hediyelik ürünler gibi).

Belge karşılığı ithalat: İthalatı yapılan malın ihracatçı ülkeden çıkışını gösteren belge ile birlikte bankadan ödemenin yapılması ve belgenin teslimi ile yapılan ithalattır.

Kredili İthalat: Karşılığının daha sonra ödenmek suretiyle yapılan ileri yönlü ithalattır.

Geçici Kabullü İthalat: İhracata yönlendirmek amacı ile malların alınmasıdır.

Ankonsinyasyon İthalat: Vadeli olarak ödemesi yapılan ithalat türüdür.

İthalat politikasının amaçları şu şekilde sıralanmaktadır⁵²:

- i. Ekonomik kalkınmayı hızlandırmak
- ii. İhracata dönük üretim yapısını destekleyerek yoğun katma değeri yüksek, uluslararası standartlara uygun teknolojiye ulaşmak,

⁵¹ MEB, a.g.e., s.10-11.

⁵² Türkan, Ertaş, ‘Dış Ticarete İthalat ve İhracat İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi’, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.22-23.

- iii. Tarım ve sanayi alanlarında yer alan üreticilerin ithal ettikleri mallarda maliyetlerini azaltmayı sağlamak ve üretimin artırılmasını, arttırılan bu üretimlerle birlikte uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün geliştirilmesini sağlamak,
- iv. Yerli üreticiyi haksız rekabet tehlikesinden uzak tutarak yerli üreticinin ihracat mallar karşısında ezilmesini önlemek,
- v. Ülke içerisinde yer alan tüketici haklarını korumak,

İthalat ile birebir ilişkili diğer kavram da ihracattır. Ülkelerin sınır dışına göndermiş oldukları mallar genel olarak ihracat kapsamında değerlendirilmektedir. Yabancı ülkelere döviz kazanmak amacı ile mal gönderip para girişi yapılması ihracat olarak adlandırılır. İhracatta yer alan aşamalara bakıldığında, piyasaya uygun olarak yapılan üretimin reklam ve tanıtımlarının yapılması, satış işlemlerinin gerçekleştirilerek uygun nakliye şekillerinin koordine edilerek yurt dışına gönderilmesi ve akabinde dış ticaret kanunlarına uygun olacak şekilde gerekli işlemlerin gerçekleştirilmesi ve ürün tesliminin yapılması aşamalarıdır⁵³.

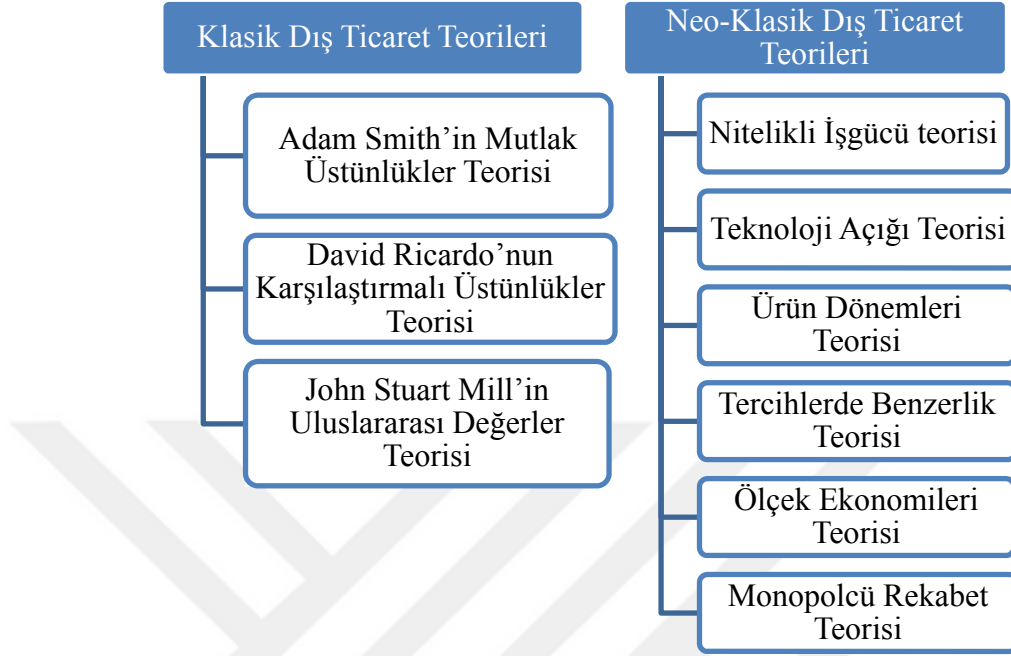
İhracat, ithalat ile birlikte dış ticaretin omurgasını oluşturmakta ve ülke sınırları içerisinde yer alan mal ya da hizmetlerin diğer ülkelere gönderilmesi anlamını da taşımaktadır.

1.3.3. Dış Ticaret Teorileri

Ünlü iktisatçı Adam Smith'in 1776 yılında ortaya koymuş olduğu 'Milletlerin Zenginliği' isimli eser uluslararası ticaret teorilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu tarihten itibaren 1960'lı yıllara değin dış ticarete konu olan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu teoriler klasik dış ticaret teorileri kapsamında değerlendirilmiş ve 1960'lı yıllar itibarı ile klasik dış ticaret teorilerinin eksik yönlerine vurgu yapılarak eleştirel bakış açısı ile modern dış ticaret teorileri gündeme gelmiştir. Bu teoriler neo-klasik dış ticaret teorileri şeklinde bir gruplandırmaya dahil edilmiştir. Klasik ve neo-klasik dış ticaret teorileri Şekil-5 örneğinde bir şemalandırmağa tabi tutulmuştur. Bu teorilerin tanımsal açıklamalarına ise aşağıda yer verilmektedir.

⁵³ MEB, a.g.e., s.11.

Şekil-5: Dış Ticaret Teorileri

Kaynak: Yusuf, Bayraktutan, 'Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, Sivas, 2003.

Her iki teorinin çıkış noktaları ve hangi çalışmalar tarafından bu tarzda betimlenmiş olduklarına değinilecektir.

Uluslararası ticaretin ilk ortaya çıkışının 1776 tarihinde Adam Smith'in 'Milletlerin Zenginliği' isimli eseri ile başladığı düşüncesine yukarıda değinilmiştir. Bu bilgiye dayanılarak klasik dış ticaret teorisinin temeli olarak 1776 yılı verilmektedir. Adam Smith'in teorisi daha sonra David Ricardo'nun 1817 yılındaki 'Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi' ile genişletilmiş ve bugüne değin etkisini devam ettirmiştir⁵⁴.

Genel olarak değerlendirildiğinde klasik dış ticaret teorileri şu şekilde sıralanmaktadır⁵⁵:

- Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi (1776)
- David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi (1817)
- John Stuart Mill'in Uluslararası Değerler Teorisi

⁵⁴ Yusuf, Bayraktutan, 'Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt: 4, Sayı: 2, Sivas, 2003, s.176.

⁵⁵ Dilek, Seymen, 'Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri', Uluslararası İktisat, <http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Dilek%20Seymen-Klasik%20Dis%20Ticaret%20Teorisi.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2016)

Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi: Adam Smith, Milletlerin Zenginliği isimli eserinde serbest ticareti ve ülkelerarası uzmanlığın yararlı durumlarını 'Mutlak Üstünlük Teorisi' ile açıklamaktadır. Bu teoride, ticaret yapan iki ülkeden birisi diğer ülke ile karşılaştırıldığında hangi malları daha düşük maliyet ile üretmiş ise o malların üretimini genişletmeli ve uzmanlaşmalıdır. Bu sayede düşük maliyetle üretimi yapılan ürünlerin ihracatı yapılırken, iç maliyeti yüksek olan mallar dışarıdan alınmalıdır. Burada yer alan maliyet olgusu homojen olarak ifade edilebilen işgücü faktörünü göstermektedir.

Bir örnek ile açıklanacak olunursa:

Tablo-5: Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi

	A Malı Maliyeti	B Malı Maliyeti
Çin	20 Birim	40 Birim
Rusya	50 Birim	10 Birim

Çin, A malını 20 birim maliyetle üretmekte iken B malını 40 birim maliyetle üretmektedir. Rusya ise, A malını 50 birim, B malını da 10 birim maliyetle üretmektedir. Mutlak üstünlükler teorisine göre, Çin A malında Rusya ise, B malında uzmanlaşmaya gitmelidir. Uzmanlaşmamış oldukları malları da uzman olan ülkelere ithalat yolu ile almalıdırlar. Adam Smith'in bu teorisi uluslararası ticaretin kapsamının daralacağı düşüncesi eleştirisi ile karşılaşılmış ve bu teori daha sonra Ricardo tarafından Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile geliştirilmiştir.

David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Uluslararası ticarete üretim maliyetinde yer alan farklılığa değinen David Ricardo, Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni ortaya koyarak uluslararası ticarete üstünlüklerin maliyette yer alan farklılığa bağlı olarak karşılaştırmalı bir temele dayandırılması düşüncesini savunmaktadır. Burada Ricardo'nun Adam Smith'in mutlak üstünlük teorisini yanlışladığı ifade edilebilir. İki ülke arasında maliyet karşılaştırması yapılarak maliyet üstünlüğü olan ülkelerin o mallar üzerinde uzmanlaşması gerektiği düşünülmektedir⁵⁶.

⁵⁶ Bayraktutan, a.g.m., s.177.

John Stuart Mill'in Uluslararası Değerler Teorisi: Mill, dış ticaretin olmazsa olmaz unsuru olarak gördüğü talep olgusunun daha önceki çalışmalarda ihmal edildiğini düşünmüş ve Uluslararası Değerler Teorisi'ni ortaya koymuştur. Mill, ülkeler arasında ihtiyaç duydukları malların karşılıklı talep yoluyla edinilmesi sayesinde dış ticaretin teknik gelişmelere etkide bulunabileceğini ifade etmiştir. O'na göre yeni bir ihraç malının ortaya atılması ya da mevcut malın yeni bir teknolojik gelişme sayesinde maliyetinin düşürülmesi mallara olan ithal talebi de arttıracaktır. Böylece dışticaret hacmi de arttırılmış olunacaktır⁵⁷.

Neo-klasik dış ticaret teorileri, uluslararası ticarete ilişkin düşüncelerin tamamına cevap verememesine rağmen dış ticareti tamamlayan bir mahiyet kazandırmıştır⁵⁸. 1776 yılında Adam Smith ile başlayan klasik dış ticaret teorileri David Ricardo ve Mill tarafından zamanla geliştirilmiştir. 1960'lı yıllarda eleştirel bakış açılarının bir neticesi olarak klasik dış ticaret teorilerine eleştirel yaklaşımda bulunan araştırmacılar tarafından teoriler ortaya atılmıştır. Bu teoriler 70'lere gelindikçe gelişim içerisinde yer almışlardır. Bunlara değinilecek olunursa:

- Nitelikli İşgücü teorisi
- Teknoloji Açığı Teorisi
- Ürün Dönemleri Teorisi
- Tercihlerde Benzerlik Teorisi
- Ölçek Ekonomileri Teorisi
- Monopolcü Rekabet Teorisi

Nitelikli İşgücü Teorisi: Ronald Keesing ve Peter Kennen tarafından yapılan çalışmalarla geliştirilen teori, belli mallarda nitelik sahibi işgücüne sahip olan ülke ekonomilerinin bu alanda uzmanlaşması gerektiğini belirtmektedir. David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük teorisinde yer alan avantajlı üretim mallarının uzmanlaşması bu teoride nitelikli işgücü alanına sahip mallarda uzmanlaşmayı gerektirmektedir⁵⁹. Karşılaştırmalı üstünlük teorisine açıklık getiren Faktör Donatımı Teorisi, bir ülkenin zengin olduğu üretim faktöründe uzmanlaşması gerektiğini

⁵⁷ Bayraktutan, a.g.m., s.177.

⁵⁸ Nursen, V., Deviren, 'Yeni Dış Ticaret Teorileri', **Mevzuat Dergisi**, Sayı:81 Eylül 2004.
<http://www.mevzuatdergisi.com/2004/09a/05.htm> (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

⁵⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s.81.

savunan bir teoridir. Bu bakımdan nitelikli işgücü teorisi, Neo-Faktör Donatımı Teorisi olarak da adlandırılmaktadır.

Teknoloji Açığı Teorisi: Yukarıda ileri sürülen faktör donatımı teorisi kuramsal olarak teknolojiyi durağan kabul etmektedir. Fakat teknolojik gelişmelerin insan hayatının her alanında etkili olduğu gerçeği faktör donatımı teorisinin bir eksik tarafını daha gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda 1961 yılında Richard Posner, bu eksikliğe ışık tutmuş ve teknolojinin dinamik bir yapıya sahip olduğunu ifade ederek Teknoloji Açığı Teorisi'ni ileri sürmüştür.

Richard Posner'e göre, teorinin ortaya koyulma amacı, ihraç edilecek olan mallarda teknolojik manada devam eden buluş ve yenilik (innovation) sürecinin ülkeler arasındaki dış ticarete hareket getireceği düşüncesine dayanmaktadır⁶⁰. Teknoloji Açığı Teorisi'ne göre, yenilik sahibi olan ülke/firmalar yenilikte bulundukları mallarda söz sahibi olacak ve geçici olarak monopol konumuna geleceklerdir. Bu avantajlarını da patent ve fikri mülkiyet hakları yasaları ile koruyacaklardır. Başkalarının yapılan buluşu ya da yeniliği izinsiz kullanma durumları bu yasalar ile önlenecektir⁶¹. Teknolojik gelişmelerin ticarete belirleyici olarak yer alması bir dinamizm oluşturmuştur, fakat teknolojik gereksinimin ortaya çıkması ile birlikte bu açığın kapatılmasına ilişkin bir önerme sunamamıştır. Raymond Vernon, Teknoloji Açığı Teorisi'ni Ürün Dönemleri Teorisi ile geliştirmiş ve eksiklerini göstermeye çalışmıştır⁶².

Ürün Dönemleri Teorisi: Teknoloji Açığı Teorisi'nin Raymond Vernon tarafından 1966 yılında daha genişletilmiş şeklidir. Belli bir ürünün üretiminin ürünün geliştirilmesinin yavaşladığı aşamaya yaklaştıkça daha basitleşmiş bir hal alacağı anlayışı hâkimdir⁶³. Ürün dönemleri hipotezine göre, yeni mal üretimi ilk önce küçük bir ölçekte tutulmaktadır. Üretime yönelik eksik kısımlar üretim süreci içerisinde çözümlenir. İlk aşamada yapılan bu üretim piyasaya yönelik olmaktan uzak, iç talebe yönelik yapılmaktadır. Ürünün çözüme kavuşturulması ile birlikte taleple birlikte iç piyasa ve ardından dış piyasaya üretimi yapılarak sunulur.

⁶⁰ Deviren, a.g.m.

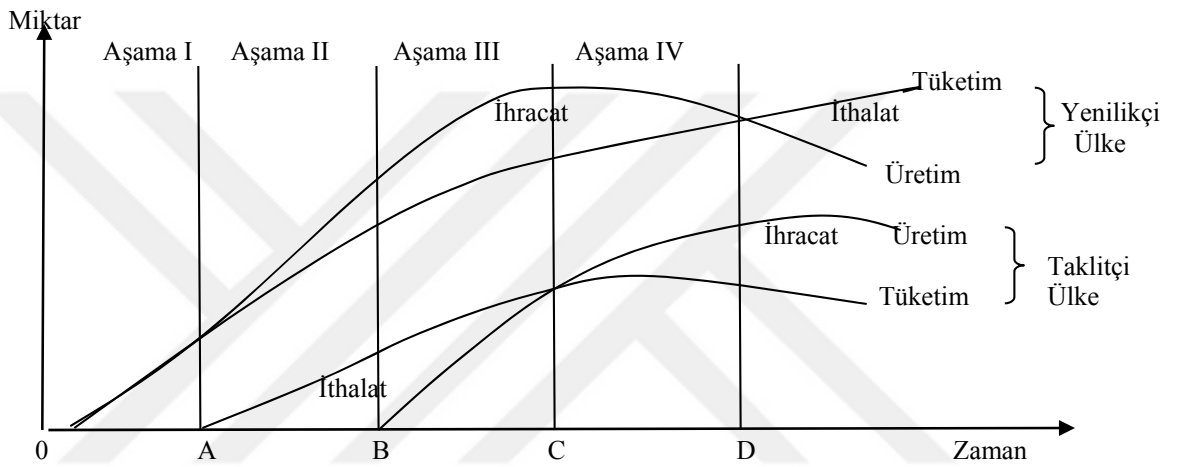
⁶¹ Seyidoğlu, a.g.e., s.82; Bayraktutan, a.g.m., s.180.

⁶² Deviren, a.g.m.

⁶³ Bayraktutan, a.g.m., s.181

Yenilikçi firma/ülke ürün yapısı olgunlaştınca dış üretim izinlerine yönelmekte ve ikinci ülke/firmaların üretimine lisans vermediği amaçlar. Bu kısımdan sonra yenilikçi firma dış piyasadaki üretim artışının da etkisiyle iznini verdiği malın üretiminde azalmaya gider. En sonunda bir dönem yenilikçisi olduğu malı ithalat ile dışarıdan alır. Akabinde firma/ülke yeni buluşlara yönelerek daha başka malların yeniliği/icadı için uğraşmayı tercih eder (Bkz: Şekil-6)⁶⁴.

Şekil-6: Ürün Dönemi Aşamaları

Kaynak: Seyidoğlu, a.g.e., s.84.

Ürün dönemleri teorisi çeşitli ülkelerde -Hong Kong, Singapur, Tayvan, Çin, Endonezya ve Tayland gibi- yükselen ihracat performansının betimlenmesine yönelik olarak kullanılmaktadır⁶⁵.

Tercihlerde Benzerlik Teorisi: İsveçli iktisat uzmanı Stefan Brunstam Linder tarafından 1961 yılında ortaya koymuş olduğu teori, sanayi mallarına yönelik ticaretin benzer tercihlere ve gelir düzeylerine sahip ülkelerde ortaya çıktığını belirtir. Konu kapsamında sanayi mallarının homojen olmadıkları görüşü hakimdir⁶⁶. Sözü edilen malların niteliği talep koşullarına bağlıdır. Dolaylı olarak toplumların gelir düzeyi malın niteliğini de belirlemektedir. Toplum içerisinde 'fenomen' olarak adlandırılan mallar talep yoğunluğuna sahip oldukları için üretimlerinde bir yüksek oran söz konusudur. Özellikle tüketim toplumunun küreselleşme ile birlikte

⁶⁴ Seyidoğlu, a.g.e., s.84.

⁶⁵ Bayraktutan, a.g.m., s.181.

⁶⁶ Seyidoğlu, a.g.e., s.86; Dilek, Seymen, 'Yeni Dış Ticaret Teorileri', Uluslararası İktisat, <http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Yeni%20Dis%20Ticaret%20Teorileri.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2016)

yaygınlaştığı yıllarda halkın yoğun olarak yöneldiği malların üretim ve pazarlama oranının yüksek olduğu görülmektedir. Burada ana odak noktası dış talepten önce iç taleptir. Bu yüzden bu teori Endüstri İçi Ticaret ya da Temsili Talep Teorisi olarak da anılmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerin toplumsal ihtiyaçlara yönelik olarak üretilen Ar-Ge oranı yüksek olan ürünler ve benzer ürünleri ithal-ihraç uygulamasını sağlayabilmesinin temel şartı, uluslararası piyasada güçlü olan bir diğer ülkedir. İhracat oranının artış göstermesi, ihraç edilen ürüne ait olan birim başına Ar-Ge maliyeti düşürülmek sureti ile işletmenin karını arttırması hedeflenmektedir. Bu durumda, Tercihlerde Benzerlik Teorisi'nin, Ölçek Ekonomileri Teorisi ile örtüştüğü ifade edilebilir⁶⁷.

Ölçek Ekonomileri Teorisi: Bazı mallarda üretim maliyeti, malın üretmi arttıkça düşmektedir. Üretilen malın miktarı artarken maliyette yaşanan azalma bu teoriyi tanımlamaktadır. Bu tarz bir ekonomide üretimi arttırılan malların üretimi yapıldıkça maliyet düşer ki, bu da zamanla o malların üretiminde uzmanlaşmayı beraberinde getirmektedir. Yine, buna benzer bir diğer sonuç da, tüketiciye belli malın farklı türleri sunulmaktadır. Diğer yandan bakıldığında ölçeği küçük olan firmaların büyük ölçekli firmalarla rekabet imkanı güçleşmektedir. Bu nedenle piyasa içerisinde ölçek ekonomisi mallar, çoğu zaman büyük ölçekli firma/ülkeler tarafından üretilirler.

Ölçek ekonomisi malları içsel ya da dışsal nitelik olmak üzere ikiye ayrılırlar. İçsel ölçek ekonomileri firmanın kendi üretim ölçeğini arttırdığı zaman maliyetlerin düştüğü durumlarda sözkonusu olmaktadır. Bunun en yaygın örneğini otomobil endüstrisi teşkil etmektedir. Firmanın bağlı olduğu endüstride üretim hacmi genişlerken ortalama maliyetler düşerse burada da dışsal ölçek ekonomileri sözkonusu olmaktadır. Bilgisayar endüstrisi dışsal ölçek ekonomilerine örnek olarak gösterilebilir⁶⁸. Burada sözkonusu olan, ilk aşamada üretim artışı değildir. Endüstrinin gelişmesi olgusu maliyetlerin düşme nedeni olarak ifade edilmektedir. Maliyetler düştükçe de endüstri geniş bir üretim yelpazesine kavuşacaktır.

⁶⁷ Bayraktutan, a.g.m., s.182.

⁶⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s.87.

Monopolcü Rekabet Teorisi: Monopolcü Rekabet Teorisi, bir ülkenin sanayi mallarını neden hem ihrac ettiğini hem de ithal ettiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Monopolcü Rekabet Teorisi'nde, sanayi sektöründe yer alan işletmeler verim artışını sağlayacak ölçek uygulamasına gitmektedirler. Üretimi artan firmaların maliyetleri düşükçe üretim kapasitesini arttırmaktadırlar. Bu da doğal olarak üretilen malda firmanın/ülkenin tek söz sahibi olması anlamına gelmektedir.

Monopolcü rekabet teorisinde ölçek ekonomilerinden yararlanma düşüncesinin her firma/ülkeyi belirli bir mal türü ekseninde üretiminin yapılmasına itmesinin bir diğer sebebi, farklılaşmış mallarda ikame uygulamasının yapılabilir olması ve uluslararası alanda firma/ülkelerin maliyetlerini düşük tutma amacı yatmaktadır. Bu şekilde bir firma/ülke herhangi bir tür alanında ihracatçı olurken, diğer türlerde de ithalatçı bir konumu edinmiş olmaktadır⁶⁹.

1.4. Dış Ticaret ve Döviz Kurları Arasındaki ilişki

Dış ticaret kavramı, akla ilk olarak ithalat-ihracat-döviz kuru döngüsünü getirmektedir (Bkz: Şekil-3). Döviz kurunda oluşan herhangi bir değişim, beraberinde ülkelerin ithalat-ihracat yapısı ve kapasitesi üzerinde olumlu/olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Ya da durumun tam tersi düşünülecek olunursa ithalat-ihracat yapısında gerçekleşen bir değişim ülkenin döviz kurunu da etkilemektedir.

Ihracat ile döviz kuru arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik uluslararası alanda birçok çalışma mevcuttur. Döviz kurunda yaşanan değişikliklerin dış ticaret ve ihracat alanında olumsuz etkide bulunduğu düşüncesi birçok araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Araştırmacılar yapmış oldukları araştırmalarda döviz kuru ile ihracat arasında ters ilişkinin varlığına işaret etmişlerdir. Bu gibi döviz kurundaki değişimlerin dış ticaret ve ihracat hacmini olumsuz yönde etkilediği yönünde görüşler olduğu gibi tam tersi şekilde olumlu/olumsuz bir etkinin var olmadığı yönünde görüşler de ortaya atılmıştır. Bu araştırmacılar genel olarak dış ticarete

⁶⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s.89.

döviz kuru ve buna bağılı olarak ihracat arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı görüşündedirler⁷⁰.

Kur üzerinde yapılan ayarlamalar ihracatı uyarmada bir teşvik aracı olarak kullanılabilmektedir. Üç değişken bir mala yönelik ihracat fiyatını etkilemektedir:

- Yerli sermaye ile üretici fiyatları,
- Yerli sermaye ile uluslararası piyasa fiyatları,
- Döviz kuru.

Herhangi bir değişkende yaşanabilecek dönüşüm ihraç edilen mal fiyatlarında ve oranlarında artış ya da azalmaya yol açmaktadır. Ancak iç ve dış fiyatların sabit olması durumunda döviz kuru değiştiği zaman, ihracat fiyatları da değişim gösterecektir. Aynı şekilde yerli parada yaşanacak herhangi bir değer kaybı, iç ve dış fiyatların göreceli durumunu ihraç malların fiyatlarında artış olarak değiştirecek ve iç piyasa fiyatlarına oranla ihracat fiyatları artarak daha kârlı bir durum alacaktır. Söz konusu değişim de ihracat arzını artıracaktır. Bu açıdan bakıldığında kur alanında yaşanabilecek artış ya da azalmalar ihracatçı ülke/firmaların kar-zarar durumlarında etkili olmaktadır⁷¹.

Döviz kuru değişikliği, dış ticaret ödemelerinin yapısında her zaman karlı bir netice vermemektedir. Değişimlerin ülkeleri/firmaları yeni pozisyonlar almağa açık hale getirmiş olması aynı zamanda riskli bir ortam yaratabilmesi ihtimalini de gözler önüne sermektedir.

⁷⁰ İlhan, Öztürk, Ali, Avaravcı, ‘Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma’, **Review of Social, Economic and Business Studies**, Vol:2, Fall 2002-2003, s.197-206.

⁷¹ Sait, Koçak, ‘**Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri**’, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006, s.53-54.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çin toplumu dünyanın en eski kültürlerinden birisine ev sahipliği yapmıştır. Tarihin ilk dönemlerinden günümüze değin dünyada yerini almış, gelişme göstermiş ve yıkılmış olan kimi toplumların haricinde uzun soluklu bir varlık mücadelesi veren köklü bir devlet geleneğinin sahibidir. Genişliği göz önünde bulundurulduğunda dünyada en fazla sınır komşuya ait olan ülke - Kuzey Kore, Moğolistan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Nepal, Butan, Myanmar, Laos ve Vietnam- Çin'dir. Kara sınırının toplamda 22 bin km, deniz sınırının ise 18 bin km olduğu ifade edilmektedir. Çin'in Kuzeyinde Rusya, Moğolistan, Batısında Afganistan, Pakistan, Kırgızistan, Kuzeybatısında Kazakistan, Güneybatısında Hindistan ve Nepal, Güneyinde Burma, Tayland, Laos, Vietnam, Bhutan, Kamboçya, Malezya, Endonezya, Singapur, Güneydoğusunda Filipinler, Doğusunda Japonya, Kuzey Kore, Güney Kore ve Tayvan bulunmaktadır.

Şekil-7: Çin Siyasi Haritası

Kaynak: Çin Siyasi Haritası, <http://www.cografya.gen.tr/egitim/kitalar/asya.jpg> (Erişim Tarihi: 20.11.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Rusya ve Kanada'nın ardından 9,6 milyon km² yüzölçümüyle dünyanın en büyük yüz ölçümüne sahip üçüncü devletidir. Çin'in yüzölçümü kara sınırı 22.117 km, kıyıları 14.500 km'den büyüktür. Yüzölçümü dünya topraklarının toplam yüz ölçümünün yaklaşık %6,5'luk bir orana denk gelmektedir. Ülkenin başkenti Pekin'dir ve Pekin Çin'de siyasi otoritenin merkezidir. Ülkede konuşulan dillere bakıldığında en fazla konuşulan dil Putonghua olarak bilinen Mandarin Çincesi iken, daha başka Kantonca gibi yerel nitelikli çeşitli şiveler mevcuttur⁷².

Nüfusu 1,3 milyar olan Çin'in ülke yönetim şekli olarak 1949'dan bugüne kadar Komünist tek partili yönetim uygulanmaktadır. Devletin resmi dili Mandarince olup, büyük çoğunlukla Ateizm dini ile birlikte ülkede Taoizm-Budizm, İsevilik ve İslamiyet gibi inançlar da yer almaktadır.

Tablo-6: Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Bilgileri

Resmi Ad	Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)
Başkent	Pekin
Yönetim	Komünist tek parti yönetimi
Devlet Başkanı	Xİ JINPING
Başbakan	LİKEQIANG
Nüfus	1,3 milyar
Dil	Mandarin (Pekin Lehçesi)
Para Birimi	Renminbi – Günlük kullanımda Yuan denilmektedir.
İnançlar	Ateist, Taoist-Budist, İsevi %3-4, İslam %1-2

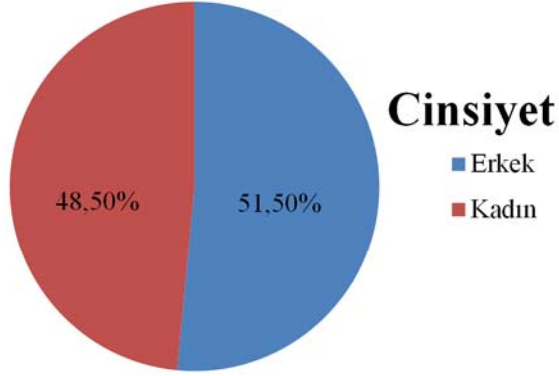
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Pekin Büyükelçiliği, <http://pekin.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121261> (Erişim Tarihi: 20.11.2015)

Çin'de toplam 56 etnik grup yaşamaktadır. Çin yerlisi olan Han'lar ülke nüfusunun %91,60'sını, diğer 55 etnik grup ise, ülke nüfusunun küçük bir kısmını temsil etmektedir⁷³. Çin'deki nüfus dağılım tablosuna bakıldığında:

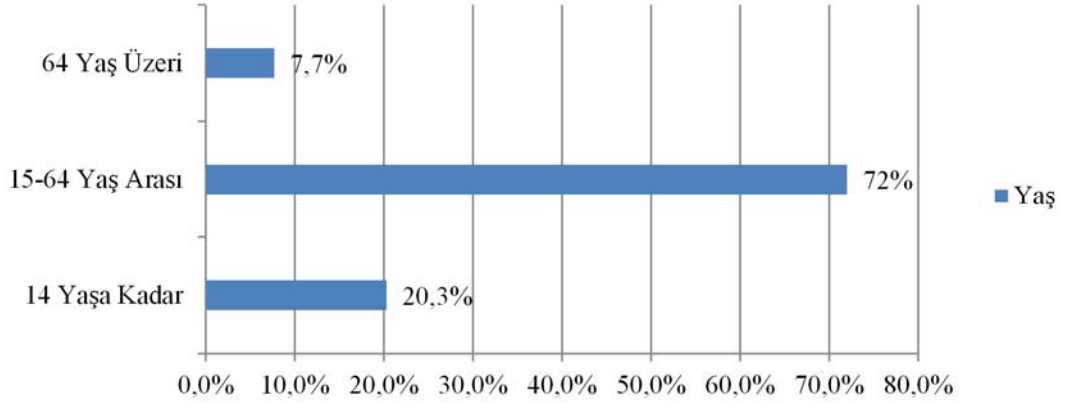
⁷² İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçılar Birliği (İTKİB) Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi, 'Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti: Temel ekonomik Göstergeler, Genel ve Sektörel Bilgiler', İstanbul, Ekim 2007, s.1.

⁷³ Atilla, Sandıklı, 'China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security', Bilgesam Publications, İstanbul, 2010, s.10.

Şekil-8: Çin Halk Cumhuriyeti Cinsiyet Dağılımı

Grafik-1: Çin Halk Cumhuriyeti Yaş Dağılımı

Kaynak: Sandıklı, a.g.e., s. 9.

Şekil-8'den anlaşıldığı üzere Çin'de kadın erkek oranında fazla bir fark görünmemektedir. Kadınlar nüfusun yüzde 48,5'ini oluştururken erkekler %51,5'ini oluşturmuştur. Yaş aralığına bakıldığında ise, 15-64 yaş arası oranın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu oran, aynı zamanda çalışabilir nüfus hakkında da aydınlatıcı olmaktadır. 1949 yılında Çin'in nüfusu 541,67 milyon olarak saptanmıştır. Bu oran 1969 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstermiş ve 806,71

milyona ulaşmıştır. 1970'lerden beri de aile planlaması uygulaması ile nüfusun büyümesi kontrol altına alınmağa çalışılmaktadır⁷⁴.

Son yüzyıl sayılmaz ise, gelenekçi bir yapının ağırlığı sebebiyle dış dünyaya açılmak yerine dışa kapalı bir toplum yapısını benimsemiştir. Çin'in tarihsel gelişimi, ilk dönemlerden 1840'a kadar olan Modern Çağ Öncesi Dönem, 1840-1919 arası olan Modern Çağ Dönemi, 1919-1949 arası olan Yeni Demokratik Devrim Dönemi ve 1949'dan günümüze kadar olan Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi olmak üzere 4 alt başlıkta değerlendirilebilir.

2.1. Modern Çağ Öncesi Dönem (... - 1839)

Dünyanın en kalabalık ve en köklü ülkelerinden birisi olan Çin, 4000 yıla yakın bir kayıtlı tarihe sahiptir. Dünya sahnesinde kendisinden söz ettirmeğe yakın yüzyılda başlamıştır. 1900'lü yıllardan önce gerek siyasi yönden gerekse toplumsal yönden içe kapalı bir toplum olarak bilinmektedir. Çin, milletler tarihinde en eski yerleşik toplumlardan birisi olarak göçebe toplumların egemenlik sahasında yer almıştır.

Çin çok erken dönemlerden 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bir çiftçiler ülkesi olmuştur⁷⁵. Çin tarihinde modern çağ öncesi dönem, antik dönemden 1840 yılına kadar olan süreci kapsar. Yönetmel manada Çin'de 1949 Çin Halk Cumhuriyeti kurulup rejim değişikliğine gidilene değin hanedanlar büyük oranda söz sahibi olmuşlardır.

Çin'de bilinen en eski hanedan Xia hanedanıdır. M.Ö. 2070'lerde Çin'i egemenlik altına almıştır. Bu hanedandan sonra Shang (M.Ö. 1600-1046) ve Batı Zhou (M.Ö. 1046-771) hanedanlarının egemenliği devam etmiştir. Çin'de tekniksel gelişmeler bu dönemde kendisini ilk defa göstermektedir. 5000 yıl önce tunç ürünler keşfedilmiş ve Shang hanedanı döneminde demir kullanılmaya başlanmıştır. Beyaz ve renkli seramik keşfedilmiş olup, ipeğin tekniği ilk olarak bulunmuştur. Yaz ve

⁷⁴ Sandıklı, a.g.e., s.9.

⁷⁵ Wolfgang, Bauer, 'Çin Felsefesi'nin Genel Özellikleri', (Geschichte der Chine Sischen Philosophie (Çin Felsefesi Tarihi eserinden Çev: Tolga İnsel), **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:61, Ankara, Temmuz 2012, s.207.

sonbahar dönemlerinde (M.Ö. 770-476) çelik yapım tekniği keşfedilmiştir⁷⁶. Bu dönemde dünyanın ipek dokuma tekniğinde ilk şekilli işlemeli ipek dokuması bulunmuştur. Devamında çelik üretim teknolojisi ortaya çıkmıştır. Han Hanedanlığı döneminde Çin’de tarıma yönelik işlerin, el sanatlarının ve ticaretin gelişmiş olduğu söylenmektedir. Zhang Qian adındaki Çinli devletin görevlendirmesi ile ilk aşamada Orta Asya’ya gitmiş İpek Yolu olarak bilinen Chang’dan başlayıp Sincan Eyaleti üzerinden Akdeniz kıyılarına değin uzanan büyük ticaret yolunun öncülüğünü yapmıştır⁷⁷.

Eski dönemi kapsayan Çin tarihinin önemli hanedanlarından biri de (M.S. 581-907) Sui ve Tang sülaleleridir. Tang hanedanlığı dönemi Çin tarihinin refah içinde geçen ve ilk defa kapitalizmin başlangıcının görülmeye başlandığı bir dönem olmuştur. İpek yolu olarak bilinen yolun öncülüğü bu devirde gerçekleşmiştir. Çiftçilik, el sanatları ve ticarete iyi bir duruma gelen Çin, tekstil alanında da gelişme göstermiştir. Ayrıca seramik üretimi ve maden eritilerek gemicilik geliştirilmiştir. 660’lı yıllarda kara ve deniz taşımacılığı gelişmeğe başlamıştır. Çin bu dönemde Arabistan, Hindistan, Japonya, İran ve Kore gibi milletlerle iktisadi ve sosyal anlamda iletişim kurmuştur⁷⁸. Song Hanedanlığı (960-1279) döneminde Çin’de gelişme sağlanan alanlar astronomi, fen ve baskı teknolojileri olmuştur. Yine bu dönemde Çin’in ticareti gelişme göstermiş ve ülkeye bir çok tacir giriş yapmıştır. Dış ticaretin gelişmesi ile birlikte Çin’de icat edilen kağıt, matbaa, barut ve pusula Çin dışına çıkartılarak dünyaya sunulmuştur⁷⁹. Dünyada eğitim, coğrafya ve silah teknolojisinin gelişim göstermesinde Çin’in bu dört önemli buluşunun yeri oldukça önemlidir.

13. yüzyılın ortalarında, Çin’de bir Moğol istilalarının yaşandığı ve bunun sonucu olarak devletin bir parçalanma sürecine girdiği görülmektedir. Moğollar Kubilay Han ile birlikte Çin’e hâkim olan ilk yabancılardır (1279-1368). Moğolların Çin’e olan istilasını Çin’i ekonomik olarak kötü etkilese de Çin üzerinde kültürel

⁷⁶ Sandıklı, a.g.e., s. 13.

⁷⁷ Modern Çağ Öncesi Dönem, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Tarihi/ (Erişim: 19.11.2015)

⁷⁸ Sandıklı, a.g.e., s.16.

⁷⁹ Modern Çağ Öncesi Dönem, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Tarihi/ (Erişim: 19.11.2015)

açından zenginleştirici izler bırakmıştır. Bu izler özellikle yazılı edebiyat ve tiyatro alanında görülmüştür⁸⁰.

Çin'in Avrupa ile teması ise, Moğol egemenliğinin altında bulundukları 13. ve 14. yüzyıla değin gitmektedir. Bu dönemde İpek Yolu, Baharat Yolu gibi ticaret yollarının etkisi ile Çin'den başlayan dünya ticareti Avrupa'ya kadar ulaşmaktadır. Kumaş ve baharat ticareti Çin ile Avrupa arasında en fazla alış-veriş alanına sahip ticari mallar olarak yer almaktadır. Orta Çağ zamanında uzakdoğu ülkelerinin geneli dışa kapalı bir toplum modeline geçtikleri için özellikle 17. Yüzyıl sonrasında Çin'in Avrupa ile olan ilişkileri büyük oranda kesintiye uğramıştır. Misyonerlik faaliyetlerinin Japonya ve Çin gibi ülkelere yaygınlık kazanması üzerine bu iki devletin kapılarını dış ülkelere kapattığı bilgisine ulaşılabilmektedir. Bu dönemde Çin'in bütün limanlarında Avrupa'lı tacirlerin ticaretine izin verilmediği –Canton Limanı'nın sadece küçük bir kısmı hariç- bilinmektedir⁸¹.

1644 yılında Kuzeydoğu Çin'de Manchu'lar Qing hanedanlığını kurdular. Bu hanedanlık 1911 yılına değin varlığını sürdürecektir olan son Çin hanedanıdır. Qing hanedanının bilinen en iyi imparatoru Kangxi'dir (1661-1722). Ülkeyi Rus çarlığının baskısına karşı direnmiş, Tibet yönetimini güçlendirmiş ve yerel Tibet liderleri tarafından kabul görmüştür. 11 milyon km'den daha fazla Çin toprağını etkili bir şekilde yönetmiştir⁸². Çin 1911 yılına değin tarih boyunca birçok defa birleşme, ayrılma, bölünme yaşamış ve 1911 yılında imparatorluk sistemi son bulmuştur⁸³.

2.2. Modern Çağ Dönemi (1839-1911)

1780-1914 arasındaki dönemde Sanayi İnkılabı adını alan ve İngiltere'de başlayan kalkınma süreci, yakın zamanda tün dünya coğrafyasını etkisi altına almış, Asya ülkeleri arasında da bu etki sadece Japonya'da görülmüştür. Sanayi İnkılabı dönemi gelişmiş ülkelerin ekonomik altın çağını oluşturmaktadır. Bu dönemde Çin'in gelişmeyi sağlayamaması sorununu tarımsal toprakların yetersizliği

⁸⁰ The Imperial Era: III, **Mongolian Interlude**,

<http://www.chaos.umd.edu/history/imperial3.html#mongol>(Erişim Tarihi: 19.11.2015)

⁸¹ Fahir, Armaoğlu, '**20. Yy. Siyasi Tarihi (1914-1995)**', 19. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2015, s.85

⁸² Sandıklı, a.g.e., s.17-18.

⁸³ İTKİB, a.g.e., s.1.

oluşturmaktadır. Modern Çağ Dönemi'nin sonunda Asya'da Hindistan ve Seylan'ın gelişmeye başladığı ifade edilebilir. Asya'da sömürge durumunda bulunan Japonya ekonomik gelişmesini önemli ölçüde sağlayabilmiştir. Diğer ülkeler açısından bakıldığında Türkiye, İran, Tayland ve Afganistan gibi bağımsız ülkeler yeterli bir gelişme seviyesi yakalayamamışlardır. Modern Çağ Dönemi'nde hızlı bir yükseliş gösteren ülkelerin GSMH'sı dünya ekonomik krizi ile birlikte stabil bir durum göstermiştir. Bu krizin olumsuz etkisinden Ortadoğu'da İran ve Türkiye, Asya bölgesinde Japonya tarafından altyapısı desteklenen Kore ve Tayvan hariç tutulmaktadır. Çin bu dönemde bölgenin gelişemeyen ülkeleri arasında yer almıştır⁸⁴.

1839-1911 tarih aralığı, imparatorluk yönetiminde yer alan Çin'in çözülmeğe başladığı dönem olarak yer almaktadır. Bu çözülmede Batılı ülkelerden kaynaklı ayaklanmalar ve baskılar Çin'deki Mançu Hanedanlığı'nı ve yüksek aristokrasisini geleneksel yapıyı savunmaya itmiş ve dış kaynaklı olarak görülen her türlü yenilik reddedilmeğe başlanmıştır⁸⁵. Bu dönemde Çin dışı kapalı bir yol izlemiş ve batının baskısına 19. yüzyıla kadar dayanabilmiştir. Batıya karşı yer aldığı bu sert tutum, ticari alanda bir dışavurum olarak 1839 Afyon Savaşı'nı⁸⁶ ve 1850 Taiping Ayaklanması'nı ve 1900 Boxer İsyanı'nı ortaya çıkarmıştır.

İngiliz tüccarları Çin'den almış oldukları çayın ithalatını karşılamak için Çin'e gizli bir şekilde afyon sokmaktaydı. Afyondan elde edilen para, yine Çin ile yapılan çay ticaretinde kullanılmaktaydı. Ülkede afyon kullanımının yaygınlaşması devletin sıkı tedbirlere başvurarak afyon ticaretini önlemesine neden olmuştur. İngiliz yetkililerin duruma tepki göstermesi üzerine 1839 yılında Çin ile Avrupa arasında ilk çıkar çatışması başgöstermiştir. Bu olay, Çin açısından takriben 100 yıl devam edecek olan mağlubiyetlerin ilki olarak yer almaktadır⁸⁷.

⁸⁴ Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Sonuçları,

<http://www.tasam.org/tr->

[TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisinden_sonuc](http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisinden_sonuc)

(Erişim Tarihi: 19.11.2015)

⁸⁵ Oral, Sander, '**Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**', 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.271.

⁸⁶ Savaş üç yıl kadar sürdü ve Çin yenilerek 1842 yılında İngiltere ile Nanking anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Çin bu anlaşma ile Canton limanından gayrı, beş limanını daha Avrupa'ya açıyordu. İngiltere'nin arkasından Birleşik Amerika ve Fransa da 1844 de Çin'le imzaladıkları anlaşmalarla, İngiltere'nin elde ettiği ticari hakları elde ettiler. (Bkz: Armaoğlu, a.g.e., s.85-86.)

⁸⁷ Sander, a.g.e., s.272; Armaoğlu, a.g.e., s.86.

1851 yılında çıkan Taiping Ayaklanması'na kadar Çin Avrupa devletlerinin bir sömürgesi olarak kalmıştır. 1851 yılında yerel halkın bu durumdan kaynaklı olan hoşnutsuzluğunun yatıştırılamayacak dereceye ulaşması ile sözkonusu ayaklanma meydana gelmiştir. Ayaklanmanın temelini Avrupalı devletlere karşı yerel haklın düşmanlığı oluşturmaktadır. Avrupalı devletler başlayan bu karşı direnişe karşı donanmalarını göndererek ortak harekette bulunmuş ve Çin yönetimine ayaklanmanın bastırılması doğrultusunda ultimatom vermişlerdir. Ayaklanma Çin güçlerince bastırılmıştır. Çin yönetimi 11 limanı daha Avrupalı devletlerin ticaretine açmak durumunda kalmıştır⁸⁸. 19. Yüzyıl ortalarında büyük oranda tüm Asya devletlerinin Avrupalı devletlere karşı duvarlarının yıkılmağa başladığı bilinmektedir⁸⁹. Taiping Ayaklanması'nın en tipik sonucu Çin'de toplumun hemen hemen tüm alanlarına karşı yayılmış olan dışa kapalı ekonomi düşüncesinin çöküntüye uğramış olması bakımından önem arz etmektedir⁹⁰.

1894 yılında Japonlara karşı mağlup olan Çin, Şimonoseki Anlaşması yaparak Japonlara büyük tavizler vermiştir. Japonların Uzakdoğu'da güçlenmesini istemeyen Batılı devletler ve Rus Çarlığı araya girerek Çin vermiş olduğu tavizlerin birçoğunu geri almıştır. Bunun karşılığı olarak ise, Rusya, Fransa ve İngiltere'den oluşan Batılı devletler Çin'i parçalamış ve stratejik ve jeopolitik öneme sahip topraklarını ele geçirmişlerdir. Bu durum, Çin'de milliyetçi tabanlı halk yapılanmasının harekete geçirilmesinde etkin bir rol oynamıştır. 1900 yılında Boxer Derneği'nin ayaklanması ile ayaklanmaya destek verenler dış ülke temsilcilikleri ile misyonerlik faaliyetinde bulunan insanlara ve sömürge devletlerinin kontrolünde yapılmakta olan demiryolu ile işçilerine saldırmışlardır. Ayaklanmanın Batılı devletlerce riskli hal alması ile birlikte Amerika'nın da içinde bulunduğu Batılı devletler ve Çarlık Rusyası Çin'e askeri hareket düzenlemişler ve ayaklanma bastırılmıştır. Bu olay ile birlikte, Çin'in Batılı devletlere karşı vermiş olduğu bağımsızlıkçı mücadele başarısız olmuştur. Bilinçsizce, örgütlenmeden, dağınık ve başıboş olarak nitelendirilebilecek olan

⁸⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.86.

⁸⁹ Sander, a.g.e., s.272-273

⁹⁰ a.g.e., s.270.

sözkonusu ayaklanma Batının üstün teknolojisi yarsısında tutunamamış ve parçalanmıştır⁹¹.

Sömürge devletlerin kalabalık Çin coğrafyasında başarılı olmalarında, ülkenin büyük kesimini oluşturan köylülerin bilinçsiz ve örgütsüz bir dağınıklıkta bulunmaları, onlara büyük bir avantaj sağlamıştır. İlerleyen süreçte bu durumun vehametinin bilincinde olan kişi ise, Çin Komünist Partisi yöneticilerinden Mao Tse-Tung'dur. -Kendisi daha sonra ÇKP'nin başına geçecektir- Mao'nun başını çektiği ÇKP'nin, Sun Yat-Sen liderliğindeki Milliyetçi Halk Partisi'ne karşı zaferle neticelenecek olan uzun soluklu mücadelesinde köylüler büyük bir etken oluşturmuştur.

2.3. Yeni Demokratik Devrim Dönemi (1911-1949)

Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde dünya genelinde varolan değişimler savaşın sıcaklığını hissetmeyen devletleri de etkilemiştir. Çin'de bu tarihler itibarı ile milliyetçiler ile komünistler ülke kaderinde oldukça kanlı bir role sahip olmuşlardır. Bu iki cenah arasındaki çekişme 1949 yılında başarıya ulaşan Çin Komünist Devrimi'ne değin sürmüştür.

Mançu hanedanlığının 1912 Ocak'ında yıkılıp yerine Sun Yat-Sen'in geçici başkanlığında cumhuriyetin kurulmasından önce, Çin son kırk yıl içinde merkezi bir hükümete sahip olamamış bir devlettir. Asıl yönetim bölge valileriyle her biri kendi ordusuna sahip olan askeri önderlerin elindeydi ve bunların kötü yönetimi Çin'i anarşik bir siyasal ve ekonomik ortam içine itmişti. 1923 sonrasında Sun Yat-Sen'in Milliyetçi Halk Partisi (Koumintang) Sovyetlerle yakın ilişki kurarak, bu devletten kredi, askeri malzeme ile çok sayıda siyasal ve askeri danışman aldı. Sun Yat-Sen modern ve feodal düzenden kurtarılmış bir Çin kurmayı amaçlarken, 1925 yılında öldüğünde '*Sovyetlerle iyi geçinilmesini ve Çin köylüsünü kazanmak için muhakkak toprak reformu yapılmasını*' istemektedir⁹².

Bu arada 1921 yılında kurulmuş olan Çin Komünist Partisi'ni (ÇKP) sahneye çıkaran en önemli nedenlerden ilki Rus Devrimidir. ÇKP kurucuları bu

⁹¹ Sander, a.g.e., s.274-275.

⁹² Mao, Tse-Tung, '**Orientation Of Youth Movement**', 2. Printing, Foreign Languages Press, Peking, 1967, s.244.

ayaklanmanın içerisinde bulunmuş Li Dazhao ve Chen Duxiu'dur. Mao Tse-Tung ise Kuruluş Kongresi'ne Hunan Eyaleti'ni temsilen katılmıştır. Kuruluş kongresinde beliren iki farklı eğilimin gerek devrim öncesi, gerekse de devrim sonrası siyasal gelişmeler bakımından önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu iki eğilim şöyle özetlenebilir⁹³:

- i. Çin proletaryasının zayıf olduğu tespitinden hareketle, proletarya diktatörlüğünü reddeden, Komünist Parti'nin gevşek ve ademimerkeziyetçi bir örgütlenme modelini benimsemesini savunan parlamenter yanlısı eğilim.
- ii. Komünist Parti'nin proleterya diktasının benimsendiği, tüm gücüyle işçi sınıfına yöneldiği, ayrıca tüm burjuva milliyetçi ve demokrat partilerle işbirliğini reddeden, radikal-sol eğilim.

Kongre'nin kararları ikinci eğilim doğrultusunda şekillenmiş ve ilerleyen süreçte radikal yönünü tüm Çin'de duyurmuştur.

ÇKP, gücünü arttırmak için ilk yıllarda Sun Yat-Sen'in Sovyetler Birliği ile işbirliği yapan merkezi hükümetine karşı çıkmamıştır. Bu süre zarfında ÇKP işçi hareketlerine yönelmiş, İngiliz ve Japonlara karşı işçi grevlerine destek vererek taraftarını arttırma yoluna gitmiştir. Binlerce kişinin katıldığı grevler ülkede antiemperyalist bir hareket niteliği almıştır. Bunlardan 1925 Şangay Grevi önemli bir yere sahiptir. Grevden önce ÇKP'nin 994 üyesi varken, yıl sonunda bu sayı 4.000'e ulaşmıştır. Parti liderliğine bağlı köylü birlikleri ise, 1926 yılı başında 200.000'e ulaşmıştır⁹⁴. ÇKP'nin hükümet karşısındaki pasif tutumu 1925'te Çan Kay-Şek'in Sun Yat-Sen'in yerine geçmesi ve ordu komutanlığını da üzerine almasıyla değişmiştir. 1927 yılında Çin'in yeni önderi geniş bir harekate girişerek ÇKP'yi tam anlamıyla ezmiştir⁹⁵. 1925 yılında Çan Kay-Şek'in askeri yapıya el atmış olması kuşkusuz Milliyetçi Halk Partisi'nin elini güçlendirirken, ÇKP'nin bu parti karşısında daha güçsüz bir konumda yer almasına yol açmıştır. ÇKP'nin daha sonra liderliğini üstlenecek olan Mao, 22 yıl sürecek olan bu iç savaşta temel dayanak noktasını da belirtmiştir. Mao, '*... büyük burjuvalar bizim gerçek düşmanlarımızdır.*

⁹³ Ertuğrul, Kürkçü, 'Çin Devrimleri', **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt:4, İstanbul, 1988, s.1135.

⁹⁴ Kürkçü, a.g.e., s.1138-1139.

⁹⁵ Oral, Sander, '**Siyasi Tarih: 1918-1994**', 12. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.273.

*Küçük burjuvalar, yarı işçiler ve işçiler ise gerçek dostlarımızdır.*⁹⁶ ifadesi ile kuruluş kongresinde yer alan ikinci eğilimi hayata geçirmeye yönelik düşüncesini ortaya koymuş ve milliyetçilere karşı bir işçi hareketini yanına alma amacı gütmüştür.

1931 yılında Japonya'nın Mançurya'yı işgali ve 1935-1936'daki yeni bir Japon tehlikesi Milliyetçiler ile Komünistler arasında işbirliğini zorunlu kılmıştır. Marco Polo Körpüsü Olayı olarak bilinen ve Çin'in Japonlarla savaş sebebini oluşturan sözkonusu vakıa üzerine 37 Eylülünde Milliyetçiler ve Komünistler yeniden anlaşmak durumunda kalmışlardır⁹⁷. Japon tehlikesinin geçinceye değin bu süre zarfında Komünistlerin hem askeri hem de taraftar açısından kuvvetlendiği görülmektedir. Amerika'nın Japonya'ya karşı 1941 yılında savaşa girmesiyle birlikte milliyetçiler ile komünistlerin Japonya'yı bir kenara bırakıp kendi bölgelerini genişletmeğe çalıştıkları görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilmesi Çin üzerindeki Japon baskısına son vermiştir. Bu tarihten itibaren Komünistlerin Çin idaresini eline alacağı tarihe kadar milliyetçilerle komünistler arasındaki mücadele devam etmiştir.

1944 yılında Japonlara karşı baskıyı arttırmak için Roosevelt'in teklifi ile Çin'deki komünistlerle milliyetçilerin arasının bulunması girişimleri Çan Kay-Şek'in görüşmeyi kabul etmemesi ile sonuçsuz kalmıştır⁹⁸. Çan Kay-Şek'in komünistlerle yan yana gelmeği reddetmesinde ABD'ye olan güveninin etkisi de gözden kaçırılmamalıdır. Bu güvenin boşa çıkacağı zaman fazla uzun sürmeyecektir.

1945 yılına gelindiğinde Çin komünistleri bir milyona yakın askere sahip olmuşlardır. 1946 tarihinde Mao Mançurya'da milliyetçilere karşı saldırıya geçmiş ve milliyetçileri dağıtmıştır. 1948 yılında Mançurya'nın tümünü ele geçiren komünistler, bu tarihten sonra güneye yönelmişler ve eski rejim yanlıları 1949'da Tayvan adasına sığınmışlardır. Bu tarihte Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilirken, Çan

⁹⁶ Mao, Tse-Tung, 'Analysis Of All The Classes in Chinese Society', Foreign Languages Press, Peking, 1967, s.13.

⁹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.244 ve 393.

⁹⁸ Ünsal, Oksay, 'Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu', Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:4, Ankara, 1967, s.339.

Kay-Şek Tayvan'da Çin Cumhuriyeti'ni kurmuştur⁹⁹. Bu şekilde 1912 yılında Mançu sülalesinin yıkılması ile başlayan idari yönetim yapısı 1949'a değin inişli çıkışlı bir siyasi seyir göstermiş; 1949 yılında Mao tarafından ÇHC'nin kurulması ile Çin idari yapısı sabit bir temele oturmuştur.

1950'ye girilirken dünya düzleminde mevcut denge büyük bir şekilde batının aleyhinde gelişme göstermiştir. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan bir Sovyetler'den sonra Uzak Doğu ve Asya'da Çin gibi bir devletin dünya siyasetinde sahne alması ve bu iki devletin uzun soluklu denilebilecek bir zaman zarfında birlikte hareket edecek olmaları Batı'yı tek belirleyici güç olmaktan çıkaracaktır.

2.4. Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi (1949 ve Sonrası)

İmparatorluk döneminin çökmeye başlaması sürecinde Milliyetçiler ile Komünistler arasında verilen iktidar mücadelesinden 1949 yılında zaferle ayrılan taraf olan Komünist Sistem, komünal yönetimlerce –Sovyetler gibi- sevinçle karşılanmasına rağmen, ABD gibi ülkelerin yer aldığı kapitalizm cephesinde olumsuz bir dalga yaratmış ve bu ülkelerin dış politikalarında büyük bir değişime neden olmuştur. 1949 öncesinde Milliyetçilere destek veren Amerika ile 1950 yılı ile birlikte Kore Savaşı'nın da taçlandıracağı bir 'Amerikan karşıtlığı' algısı Çin'in dış siyasetinin ana damarını oluşturması bakımından önemlidir. İç savaşı kaybettikten sonra Taiwan Adası'na çekilerek burada bir Milliyetçi yönetim kuran Çinliler 1970 yılı başına kadar Amerikan hükümetlerince desteklenmiştir. Bu destek Çin'in Amerika'yı uzun süre düşman olarak görmesine neden olmuştur¹⁰⁰. Amerika'nın Çan Kay-Şek yanlısı politikasının nihai bir sonucu olarak Çin ise, bu tarihten itibaren dış politikada ABD karşıtı Sovyetler ile paralel çizgiyi takip etmiştir. Çin-Sovyetler dayanışması inişli çıkışlı bir seyir gösterse de (Çin'in 'Üçüncü Yol'¹⁰¹ düşüncesinin formüle etmesi ile Sovyetler ile arasının açılması gibi nedenler) Mao'nun vefatından sonra 1970'lerin sonuna değin sürmüştür. Bu dayanışma ekonomik, ticari, askeri ve

⁹⁹ Sander, a.g.e., s.274; Armaoğlu, a.g.e., s.395.

¹⁰⁰ Çağdaş, Üngör, 'Çin ve Üçüncü Dünya', *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:41, İstanbul, Ekim 2009, s.28.

¹⁰¹ 1974 yılında Mao'nun ortaya koymuş olduğu ve iki süper gücün kendi arasındaki nüfuz mücadelesinden zarar gören, iki güç tarafından da sömürülen ve buna direnmesi gereken topluluklara verilen isim. (Bkz: Üngör, a.g.m.)

stratejik alanlarda kendisini göstermiştir. 1970'lerde Sovyetler ile ideolojik anlaşmazlığa düşen Çin, Sovyetlerin yıkılışına değin ABD ile yakınlaşma politikası ekseninde hareket etmiştir.

Çin-Amerika ilişkileri genelde Amerika'nın menfaat çizgisine bağlı olarak şekillenmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten bugüne kadar Amerikan yönetimi Çin'e karşı üç farklı siyaset gütmüştür. Bu politikalardan ilkinin, Sovyetler ile birlikte Çin'in komünizm bloğunda görüldüğü ve karşı düşman olarak nitelendirildiği 1970'e kadarki yıllar; ikincisini Çin ile Sovyetlerin sınır anlaşmazlığının çatışma boyutuna döndüğü ve Amerikan yönetiminin bu çatışmada Çin yönetimine yaklaşım sergilediği 1970-1990 arası yıllar ve üçüncüsünü ise, Soğuk Savaş akabinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin askeri ve ekonomik alanda başat bir güç haline gelmeye başladığı, aynı zamanda dışa açık ekonomi modeli ile büyük ekonomik yükselişi yakaladığı 1990 sonrası dönem oluşturmaktadır¹⁰².

Mao Tse-Tung 49 devrimi ile birlikte kurulan yeni yönetimin ÇKP başkanı, Chou Enlai ise Başbakan ve Dışişleri Bakanı olmuştur. Bu dönemde ideolojik olarak geliştirilen bir düşünce yapısı ile -toplumsal sınıfların ortadan kaldırılması fikri ile beyin yıkama tekniklerinin birleşimi- Mao putlaştırılmış, sonucunda meydana gelen politik endoktrinizasyon oldukça büyük boyutlarda kendisini göstermiştir. Bu tarihten sonra Laisizmin Marksizm ile birleştirilmiş bir şekilde ve konfüçyüsizmin yerini aldığı görülmektedir¹⁰³.

1919 yılından 1949 devrimine değin ilerlenen süreçte Çin'de asırlarca varlığını korumuş geleneksel kültür yapısının yıkıldığı ve bunun yerine Marksist-Batı düşünce yapısının oturtulmağa çalışıldığı bilinmektedir. Bu durum, rejim değişikliğinin tabii bir sonucu olarak görülmek istenmişse de, devam eden süreçte Çin toplum yapısının gelenek-yenilik ikilemi arasında yıllarca bocalaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Çin'in ekonomik kalkınmasının temelini oluşturan Birinci Beş Yıllık Plan 1953 tarihinde yürürlük kazanmış; akabinde 1958 yılında uygulanan ve Birincisinden çok daha etkili olarak tanımlanan İkinci Beş Yıllık Plan devam etmiştir. 1958'de

¹⁰² Timuçin, Kodaman, 'Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri ile Olan Rekabeti', **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, İstanbul, 2008, s.342.

¹⁰³ Sander, a.g.e., s.366-367.

gerçekleşen projede feodal düzene ait toprakların kamulaştırılması ardından köylü halk kesimine dağıtılması yaşanmıştır. Bu politika beraberinde 20 milyondan fazla kişinin kıtlıktan ölmesine sebep olmuştur¹⁰⁴. Endüstrileşmeye ağırlık verilmesi ile birlikte maden ve işgücü kaynağı, Sovyet teknik yardımıyla birleşince Çin Halk Cumhuriyeti Sovyetlerin en önemli pazarı haline gelmiştir. Üçüncü Beş Yıllık kalkınma planı -1966- ile birlikte Mao'nun devrimci gençleri silahlandığı ve '*Büyük Proleter Kültürel Devrim Hareketi*' başlatmış olduğu görülmektedir¹⁰⁵. Bu hareket özünde devrimi tamamen canlı tutmağı ve ÇKP içindeki revizyon yanlılarını temizlemeğı amaçlamaktadır.

1949 komünist devrimi, Çin toplum yapısında görülen ve imparatorluk döneminin adetleri olarak yer alan düşünce/kültür/alışkanlık/adetlerde bir dönüşümü hedeflemiştir. Bu bağlamda, dış dünyaya kapalı bir şekilde içe kapanan Çin, katı politikalar uygulanmıştır. Askeri yapı hariç birçok alanda dönüşüme gitmiştir. Kültür Devrimi'nin başarısız bir şekilde sonuçlanması ile Çin dışı kapalı ekonomik sistemi bırakmış ve dış ekonomilere açılma politikasını izlemeye başlamıştır. Amerika ve Japonya gibi kapitalist ekonomiye sahip ülkelerle yakın temaslarda bulunan Çin'in dışı açılım sürecine entegrasyonu sağlanmıştır¹⁰⁶. Büyük Proleter Kültürel Devrim Hareketi, Mao'nun 1976'daki ölümüne kadar etkinliğini sürdürmüştür.

Ekonomik gelişme sürecinde Çin'in atılımlarının hızlandığı dönem her ne kadar 1949 rejim dönemi sonrasına tekabül etmiş olsa da, ilk olarak başlatıldığı tarih 1930'lu yıllar olarak görülmektedir. Çin ekonomik büyümesinin olgunluk aşamasına 80'ler ile birlikte geçebildiği ifade edilebilir. 1978 tarihinde iktisadi alanda başlayan dışı açık ekonomik süreç, Çin ekonomisi içine Sosyalist Pazar Modeli'ni uygulamayı amaçlayan basamaklardan oluşmaktadır. Söz konusu basamaklardan bazıları şu şekilde sıralanabilmektedir:

1978: Küresel reform politikalarının uygulamaya konulması.

¹⁰⁴ Selim, İnançlı, Ahmet, Kamacı, 'Küreselleşme sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi', **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı:2, Gümüşhane, Haziran 2010, s.136.

¹⁰⁵ Sander, a.g.e., s.367; Üngör, a.g.m., s.31.

¹⁰⁶ İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.136-137.

1980: Özel nitelikte 4 ayrı ekonomik bölge oluşturulması ve özel mülkiyet olanağı tanıyan kanunun çıkarılması.

1985: Pasifik Okyanusu'nda kıyı ve limana sahip olan 14 kentin dış ticarete dayalı ekonomiye geçirilmesi. Tarım ürünlerine yönelik alış-verişlerde devlet tekeline son verilmesi.

1990: Shangai Borsası'nın aktif olarak kullanılması.

1992: Ekonomik olarak özelleştirme düzenlemelerinin başlatılması ve yabancı devlet yatırımlarının teşvik edilmesi.

1994: Dış ticarete yönelik kontrollerin kaldırılıp vergide düzenlemeye yönelik politikaların oluşturulup uygulanmaya başlanması.

1996: Para birimi Yuan'ın kısmen değiştirilebilmesinin önünün açılması.

2001: Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olunması.

2004: Özel mülkiyetin kanunlaştırılması ve bu konuda anayasanın tekrardan gözden geçirilmesi.

2005: Yuan'ın Amerikan doları karşısında yüzde 2'lik bir değer kazanması.

Sanayileşmesini tamamlamış ülkeler aynı zamanda ekonomik açıdan gelişmiş olan ülkelerdir. Ekonomik gelişme dönemleri bu bakımdan sanayileşme ile birlikte kullanılmaktadır. Çin, bu açıdan bakıldığında ekonomik gelişmeye sonradan katılan ve bu alanda hızlı bir gelişme seyir eden ülkeler arasındadır¹⁰⁷.

Çin'de yaşanan ekonomik gelişim birçok analizde yer almakla beraber dönem esaslı olarak üç kısımda ele alınabilir: 'Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş Dönemi' 1978-1996 yıllarını kapsamaktayken; devamında gelen 'Durgunluk Dönemi' 1997-2002 yıllarını kapsamaktadır. Son olarak da 2003'te başlayıp bugüne değin devam eden 'Büyüme Stratejisi Dönemi' yer almaktadır. Bu üç tarihsel ayrımın en kesif benzerlikleri dışa yönelik ekonomik reformların desteklenmesi ve kapitalist sisteme

¹⁰⁷ Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Sonuçları, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisinden_sonuc_ari (Erişim Tarihi: 19.11.2015)

entegre olma düşüncesinin devam ettirilmesidir¹⁰⁸. Çin Komünist Partisi'nin 18-22 Aralık 1978 tarihleri arasında düzenlenen olağan 2. kongresinde, parti hedefinin 'Sınıf Mücadelesi' yerine, 'Ekonomik Kalkınma' olarak vurgulanmasıyla ilk dönem başlamıştır¹⁰⁹. Bu tarihten sonra Çin Halk Cumhuriyeti daha ılımlı bir politika izlemeğe başlamıştır. ABD ve batı ile olan ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir¹¹⁰. 1980'lerle birlikte üç madde altında toplanan reform hareketi gerçekleştirilmeğe başlanılmıştır. Bunlar¹¹¹:

- i. 'Dörtlü Modernleşme' adı verilen ekonomik gelişme modeli uygulanılmağa başlanılmıştır. Sözkonusu model, tarım/sanayi/savunma ve teknik sektörlerde revizyonu ve gelişimi amaçlamaktadır.
- ii. Mao'dan sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin başına geçen Deng Xiaoping, ikinci olarak, Sovyetlerden çok önce Çin ekonomisini dış yardımlara açmıştır. Bu dönemde tarıma devlet desteklemesi kaldırılmış ve merkezi idareye mali kaynak temin edilmiştir. Burada tarım sektörünün küçültülmesi hedefi de yer almaktadır. Ancak bu durum üretimin artan tüketimi karşılayamamasının doğal sonucu olarak fiyatlar yükselmesine neden olmuştur.
- iii. Üçüncü olarak, gerek parti gerekse devlet yönetiminde bir gençleştirme politikası izlenmiştir. Yaşı ilerleyen çalışanlar emekliye sevk edilmiştir. Sözkonusu hareket 1981 yılında başlamasına rağmen 1985 yılında ivme kazanmıştır.

Reformlardan önce Çin ekonomisinde tarım sektörü büyük bir yere sahip olarak büyüme hızında belirleyici iken, reformların uygulanması ile birlikte bu sektörün küçültüldüğü ve sanayi sektöründe bir gelişmenin sağlandığı söylenebilir. Çin ekonomisi 1978 reformlarından itibaren sanayini etkisiyle ortalama %10 büyümektedir. Bunda küreselleşmenin etkisi büyüktür¹¹². 1980'lerden sonra tarım

¹⁰⁸ Mehmet, Ozan, Saray, Levent, Gökdemir, 'Growth Stages of China Economics (1978-2005)', **Journal of Yaşar University**, Vol: 2, No: 7, İzmir, 2007, pp. 663; Ozan, Örmeci, '21. Yüzyılda Abd-Çin Rekabeti', **SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Sciences**, No:29 Isparta, Ağust 2013, pp.2.

¹⁰⁹ Gökhan, Gökğöz, 'Düzenleme Okulu'nun Perspektifinden Çin'in Ekonomi-Politigine ve Kültürel Yapısına Bakmak', **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, II/1, Ankara, 2013, s.176.

¹¹⁰ Oral, Sander, 'Çin Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme', **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, Ankara, 1971, s.16.

¹¹¹ Sander, a.g.e., s.368-369.

¹¹² İnancı, Kamacı, a.g.m., s.141.

sektörü yavaş yavaş önemini yitirmiştir. Buna karşın ekonominin büyümesine önayak olacak şekilde sanayi/ hizmet sektörü etkisini daha fazla arttırmıştır.

Çin Komünist Partisi'nin yapmış olduğu 11. Olağan kongre Çin ekonomik reformunun miladı olarak gösterilmektedir. 1978-1983 tarihleri Çin ekonomisinde reformların ilk defa uygulandığı Beş Yıllık Kalkınma Politikası'nı oluşturmaktadır¹¹³. Bu bağlamda belirlenen sözkonusu reformlar ölçeğinde piyasa ekonomisine yönelik reformlara ağırlık verilmiş, ücretlendirme sistemi oluşturularak mal ve hizmetlerin sunumlarında uygulanan fiyat kontrollerinin bir kısmı serbest piyasa ekonomisine bırakılmıştır.¹¹⁴ Çin'in 1961-1999 yılları arasında yaşamış olduğu büyüme oranları Tablo-7'de yer almaktadır.

Tablo-7: 1963-1999 Döneminde Yapılan Reformların Çin Ekonomisine Yansıması

Dönem	GSMH Büyüme(%)	Sermayede Büyüme(%)	İşgücünde Büyüme(%)	Toplam Faktör Verimliliği(%)
1963-1965(Canlanma I)	%14	%1	%2	%12
1966-1976(Kültürel Değişim)	%5	%6	%3	%1
1977-1978(Canlanma II)	%8	%7	%2	%4
1979-1984(Tarım Reformu)	%9	%7	%2	%5
1985-1989(Şehir Reformu)	%9	%10	%2	%5
1990-1992(Tasarruf Dönemi)	%9	%8	%2	%5
1993-1999(Deng Reformu)	%10	%12	%1	%5

Kaynak: Thomas, Flores, Gil, Krakowsky, Joel, Simmons, 'Productivity Growth in China, 1961-1999', **Public Policy 556: Macroeconomics**, 16 April 2003, p.10.

Bu dönemde geliştirilen büyüme ve dışarı ile entegre amaçlı politikalar, ülkede çeşitli tepkilere de yol açmıştır. Batı ile olan ilişkilerin hızlı bir şekilde geliştiği Çin'de bu gelişmeye karşı tepkili bir kesimin varlığı da yer almaktadır. Bu tepkilerin kendisini göstermesi ve Çin'in, tekrardan üçüncü dünya eksenine odaklanması için,

¹¹³ Yingyi, Qian, 'The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives', Stanford University, April 1999, s.3-4,

¹¹⁴ Mevlüdiye, Şimşek, 'Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri', **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:26, Kayseri, Ocak- Haziran 2006, s.2.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile eşzamanlı olan ve 150 bin öğrencinin katıldığı Tiananmen Meydanı Olayları'nı beklemek gerekecektir¹¹⁵.

1991 yılında Sovyetlerin çökmesiyle Çin'in Rusya ile olan ilişkileri ve Orta Asya'da oluşan yeni güç dengesine karşı birtakım tedbirler alındığı bilinmektedir. 1960'lı yıllarda Sovyetler ile küçük çaplı sürtüşmeler yaşayan Çin, 1991 itibarı ile Rusya ile yakın ilişkiler kurmağa başlamış ve Türk devletlerinin Sovyetlerden ayrılıp bağımsız olmalarının da etkisi ile Orta Asya'ya yönelik dış politikasını tekrar gözden geçirmeği zorunlu görmüştür.

Ekonomik çıkarlar Çin-Rusya yakınlaşmasının önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Diğer yandan Savunma, enerji sektörü ve ticari işbirliği konularında her iki ülkenin de ortak çıkarları bulunmaktadır. Çin Rusya'dan yüksek teknolojiye sahip ve uluslararası piyasalara göre daha düşük maliyetli silah almıştır¹¹⁶. 1995'ten 1999'a kadar Rusya'nın Çin'e sattığı silahların değeri 3,3 milyar doları aşmıştır¹¹⁷.

Asya'nın ucunda büyük bir kapitalist Pazar ekonomisi oluşturan Hong Kong'un 1997 tarihinde Çin ile birleşmesi, Çin'in kapital düzene entegrasyonunda oldukça etkili olmuştur. Çin'e yabancı sermaye büyük oranda Hong Kong'tan girmektedir. “*Ne olursan ol, Çin'e gel. Yatırım yap*” ilkesi ile ekonomisini yönlendiren Çin, bu sürece dâhil olabilmeyi hedeflemektedir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne 2001'deki üyeliğini de bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Bu örgüte olan üyeliği ile Çin, dış ticarete birçok yenilik politikasına yönelmiş ve netice olarak da istikrarlı bir ekonomik büyümeyi sağlayabilmiştir. 2000'li yıllar ile birlikte Çin'in dış ticarete en fazla yabancı yatırıma sahip ülke konumuna ulaşmıştır¹¹⁸. 1980'den 2000'li yılların ortasına değin ihracat oranının GSYH içindeki payına bakıldığında, Çin'deki dışa açılım-ihracat arasındaki yakın ilişki daha iyi anlaşılacaktır:

¹¹⁵ Üngör, a.g.m., s.33; İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.138.

¹¹⁶ Selçuk, Çolakoglu, ‘Çin'in Orta Asya ve Kafkasya Politikası’, **Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine**, (Der. Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s. 387.

¹¹⁷ Sherman, Garnett, ‘Challenges of the Sino-Russian Strategic Partnership’, **The Washington Quarterly**, Volume:24, No:4, 2001, s.45.

¹¹⁸ İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.140.

Tablo-8: Çin'in Yıllara Göre Dış Ticaret-GSYH Oranı (%)

1980	1985	1990	1995	2000	2004	2010	2015
21,8	24,1	34,8	43,9	44,2	65,4	71,8	75.6

Kaynak: National Bureau of Statics of the People's Republic of China, 'China Statical Yearbook', <http://www.stats.gov.cn>. (Erişim Tarihi: 20.02.2016)

2015 yılına gelindiğinde Sovyetlerin çöküşünden bu tarihe kadar geçen zaman zarfında Çin'in Orta Asya politikasının oldukça başarılı olduğu görülmektedir. 1996'da kurulan Şanghay Beşlisi (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) - sonradan Özbekistan'ın da dâhil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını alacaktır.¹¹⁹ ile birlikte Çin, Rusya ile birlikte Orta Asya politikasının önemli belirleyeni konumuna gelmiştir. Ne var ki, bu durum 11 Eylül 2001 sonrasında NATO'nun Afganistan'a müdahalesi ile Orta Asya'da Çin ve Rusya'nın yanı sıra ABD'nin de Orta Asya'da belirleyici duruma gelmesine yol açmıştır. 11 Eylül olayı Çin ile ABD arasındaki yakınlaşmanın da temelini oluşturmuş, teröre karşı işbirliğinin yanı sıra ekonomik ve ticari birçok alanda iki ülke ortak hareket alanında yer almışlardır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üye olması sonucunda ABD ile Çin ticari alanda tam bir ortak durumuna gelmişlerdir.

Diğer açıdan ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan operasyonlarıyla birlikte Orta Asya'da varlığını hissettirmesi ŞİÖ'nün stratejik açıdan sıkıntı yaşamasına yol açmıştır. ŞİÖ'nün beş yılda neticelendiremediği askeri güvenlik teminatını ABD 5 ay gibi bir sürede tüm Orta Asya devletlerine sağlamıştır¹²⁰. Bu tarihten itibaren ŞİÖ, Orta Asya'daki politik hamlelerini ABD'nin verilebilecek herhangi bir boşluktan yararlanmasını önlemeyi ön planda tutarak gerçekleştirmeğe başlamıştır.

Sovyetlerin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk toplulukları ile Çin arasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Özellikle Şincan Eyaleti Çin ile Türkler arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerde bir belirsizlik oluşturmaktaydı. Fakat

¹¹⁹ Oluşumun amacı tamamen sınır güvenliği ile ilgilidir. Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ABD riskine karşı Çin ve Rusya'nın desteğini almak için bu oluşuma üye olmuşlardır. Anlaşma uyarınca, devlete başkanları her yıl üye ülkelerden birinin başkentinde toplandılar ve işbirliği konularını genişletmişlerdir. 15 Haziran 2001'de Şanghay'daki 6.zirveye Şanghay Beşlisine Özbekistan da katılmış ve oluşum Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. (Bkz: İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.141.)

¹²⁰ Matthew, Oresman, 'The Moscow Summit: Tempered Hope for the SCO', **The Central Asia-Caucasus Analyst**, June 2003. (Erişim Tarihi: 15.11.2015)

beklenilenin aksine Türk devletleri ile Çin'in ekonomik ve ticari ilişkilerinin iyi bir seyir gösterdiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN'İN KUR REJİMİ ve İHRACATA ETKİSİ

1949'dan 1978 yılına kadar uzun bir süre dışa kapalı ekonomi sistemi uygulayan Çin, bu dönemde planlı ekonomi sistemi uygulayarak ekonomik gelişmeyi hedeflemesine rağmen büyüme ve refah artış hızında düşük bir oran yakalayabilmiştir. Bu dönemde kolektifleşme ve merkezi planlama ön planda yer almıştır. Dış ticaret alanında ihracat ve ithalat, dışa kapalı ekonomi uygulaması nedeniyle oldukça düşük oranlarda gelişme göstermiştir.

Reformların uygulanmaya başlanması Çin'de ekonomik kalkınma hızını da arttırmıştır. 1978'e gelindiğinde ÇHC, dışa açılma kararı almış ve tarım yerine sanayi ve hizmet sektöründe artış gerçekleştirmiştir. Böylece ekonomisi ortalama %10 büyümüştür. Bunda küreselleşmenin baskı unsuru olması ön plandadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış ticaretinin gelişimi ekonomisinin kalkınması açısından önemli bir rol oynamıştır. Çok uluslu şirketlerin doğrudan yatırımlar ile üretime geçmeleri ithalat ve ihracatı artırarak, Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının önemli bir bölümünü oluşturmuştur¹²¹. Bugün Çin'in dünya ekonomisindeki en büyük ihracat ülkesi olarak yer almasında yukarıda bahsedilen dışa açılma süreci büyük rol oynamıştır. Büyük bir hızla yabancı yatırımları ülkesine çeken Çin, döviz stokları ve bütçe fazlası ile en yüksek gelir sahibi ülkelerden birisidir. 2000'li yılların başı ile Çin ekonomisi yeni bir aşamaya geçerek özel sektör yatırımlarına yönelmiştir. Fakat yine de hükümetin ekonomi üzerindeki kontrolcü yapısından vazgeçilmediği ifade edilebilir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasının ardından ekonomik büyümesinin oldukça ivme kazandığı görülmektedir. Söz konusu ifadelerle ilişkin veriler aşağıda yer alan konularda sunulmuştur.

3.1. Çin Döviz Kuru Politikası ve Uygulanan Kur Rejimleri

1978 yılı reformları ile dışa açılan Çin, bu dönemde düşük Döviz Kuru politikası uygulayarak ihracat rakamlarını arttırmış ve rekabetçi piyasada avantajlı

¹²¹ Duygu, Yalçın, 'Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dışa Dayalı Büyüme Modeli', **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2007, s.177.

bir konum elde etmiştir. Verilere bakıldığında 1980 yılında 2.8 Rmb¹²² 1 Dolara eşit iken, 1993 yılında bu oran 5.76 Rmb'ye yükselmiştir. Çin, 1994 yılında Rmb'nin yüzde 66 oranında devalüasyona uğrayarak Döviz Kuru'nun yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde 1 Dolar 8.61 Rmb'ye denk duruma gelmiştir. Devalüasyon sürecinden sonra Çin, Rmb'yi Amerikan Doları'na bağlamış ve özellikle 1997 yılındaki Büyük Asya Krizi'nde ciddi dalgalanma yaşamamıştır¹²³.

Tablo-9: Rmb'nin Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz Kuru

	100 ABD Doları	100 Japon Yeni
1985	293,66	1,24
1990	478,32	3,32
1995	835,10	8,92

Kaynak: National Bureau of Statics of the People's Republic of China, 'China Statical Yearbook', <http://www.stats.gov.cn> (Erişim Tarihi: 23.02.2016)

Tablo-9'da Çin'in 1994 yılında parasını devalüe etmesi ile birlikte 1995 yılında ABD doları ve Japon yeni karşısındaki oranı verilmektedir. 1990-1995 arası oranlar arasında neredeyse 2 kat artış gözlemlenmektedir. 100 Rmb, 1990 yılında 478,32 dolar ve 3,32 Japon yenine eşit iken, 1995 tarihine gelindiğinde bu oran 100 ABD dolarında 835,1, 100 Japon yeninde 8,92'ye çıkmıştır. Devalüasyon uygulamalarından sonra Çin'in dış ticaret rakamları hızla yükselişe geçmiştir.

1994'ten itibaren Çin'in kendi para birimini ABD dolarına sabitlediği görülmektedir. 1 ABD doları 8,3 Yuan'a sabitlenmiş ve ABD dolarının diğer para birimlerine karşı değer kaybetmesi Yuan'ın da değer kaybına yol açmakta, bu da Çin ihracatını olumlu şekilde etkilemektedir¹²⁴. 1994'ten 2004'e kadar Çin, sabit kur sistemi uygulamasında yer almış ve ABD dolarına kendisini bağlayarak ihracat oranlarını arttırmıştır.

2005 yılında Çin, dış ticaret alanında kendi para birimi olan Yuan dışında 8 farklı ülkenin para birimi ile piyasada işlem yapmağa başlamıştır. Bu yeni uygulama

¹²² Çin para biriminin adı Remninbi'dir. 'Rmb' şeklinde kısaltılmaktadır.

¹²³ İnancılı, Kamacı, a.g.m., s.146.

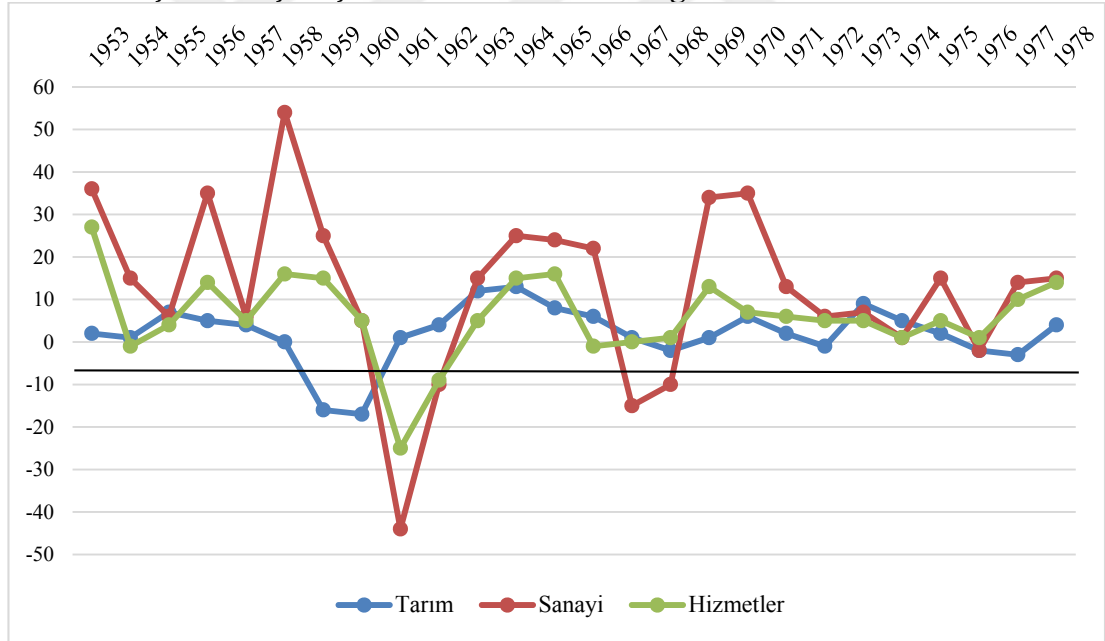
¹²⁴ Hasan, Atılgan, 'Çin Halk Cumhuriyetinde Katma Değer Vergisi Uygulaması ve İhracatta Vergi İadesi Politikaları', **Maliye Dergisi**, s.35.

ile birlikte Euro-Dolar paritesi de yapılmaya başlanılmıştır. Bu uygulama ile Çin, Yuanı daha da esneterek dış ticarete önemli bir adım daha atmıştır¹²⁵.

3.2. Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik Gelişme Süreci

Çin, 1949 devriminden sonra 1958'e kadar ortaya koymuş olduğu birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları ile ekonomik anlamda toparlanma stratejisi izlemeğe çalışmış olsa da, kalkınma planları yetersiz kalmış ve 1958'de 'İleriye Doğru Büyük Hamle' stratejisi ile bu yetersizliği kapatmaya çalışmıştır. Birinci kalkınma planından önce devletin ekonomik politikası ana hatlarıyla tarım sektörüne dayalıyken, birinci kalkınma planı ve devamında (1953-1978 yılları arası) tarım sektöründe düşüş ve buna paralel olarak sanayi ve hizmet sektörlerinde yükselme söz konusudur.

Grafik-2: Çin'in Dışa Açılım Öncesi Sektörel Dağılımı

Kaynak: 'China Statistical Yearbook 2001',

<http://www.stats.gov.cn/english/statisticaldata/yearlydata/YB2001e/ml/indexE.htm> (Erişim Tarihi: 23.01.2016)

Grafik-2'ye bakıldığında, sanayi sektöründe 1958 yılında %52,9, 1959'da %25,8 büyümeye gerçekleştirilirken, tarım sektörü -kötü giden iklim şartlarının da etkisiyle- 1959 yılında %15,9, 1960'ta %16,4 oranında daralmaya uğramıştır.

¹²⁵ CNNTURK, 'Çin'de Esnek Kura İlk Adım', CNNTURK 18.05.2005 Tarihli Haberi, <http://www.cnnurk.com/2005/ekonomi/dunya/05/18/cinde.esnek.kura.ilk.adim/96634.0/index.html> (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Dışarıdan yeterli miktarda gıda ithalinin de yapılamaması, beraberinde büyük bir felaketi doğurmuştur¹²⁶. 1958-1961 yılları arasında gerçekleşen ‘Büyük Kıtık’, Çin ekonomisinde bu tarihler arası sanayi ve hizmet sektöründe ani bir düşüş gerçekleşmesine yol açmıştır. Kıtık, tarım sektöründeki işçilerin (çiftçilerin) zorla kırsal alanda kurulan endüstri tesislerine yığılması sonucu ortaya çıkmıştır. Şekil-10’da görülen ani düşüşün nedeni budur.

Sanayileşme stratejisi 1966’dan 1978’e değin sürecek olan ‘Büyük Proleter Devrim Hareketi’ ile devam ettirilmiştir. Mao’nun vefatına kadar sürdürülen bu dışa kapalı ekonomi uygulamaları, Deng dönemi ile birlikte son bulmuş ve Çin, ABD ve Japonya gibi ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişki içerisine girerek dışa açık ekonomi politikası uygulamaya başlamıştır. Deng dönemi ile birlikte Çin böylece, 1978 yılından itibaren yüksek oranlı bir büyüme stratejisi hedeflemiş, dünya ekonomileri arasında başat bir role kavuşmuştur. 1978’den günümüze Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik gelişme süreci, daha önce ifade edildiği gibi üçlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bunlar:

1. 1978–1996 Ekonomik Reform Dönemi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş
2. 1997–2002 Ekonomide Durgunluk Dönemi
3. 2003 ve Sonrası: Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi

3.2.1. Ekonomik Reform Dönemi: Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş (1978–1996)

Çeşitli araştırmalar, doğrudan yabancı sermayeyatırımları ile ekonomik büyüme arasında yakın bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Çin’in 1978 yılı ile birlikte dışa açılmasının ardından yabancı yatırımlar oldukça yüksek bir oranda seyir göstermiştir. Çin’e giriş yapan yabancı yatırımlar ele alındığında, ekonomik açıdan Çin’de meydana gelen büyüme ile ilgili tahmin yürütülebilmektedir¹²⁷. Özellikle ihracat&ithalat toplamındaki artış ve döviz kurunda yaşanan gelişmeler Çin’in dış ticaretteki kazanç oranını yıldan yıla yükseltmiş ve yılda ortalama %9 büyüme hacmine ulaştırmıştır.

¹²⁶ Arif, Güller, ‘Çin Ekonomisinin Gelişimi ve Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi’, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2012, s.4.

¹²⁷ Şimşek, a.g.m., s.8.

1949-1976 arası Mao'nun ekonomik uygulamalarına bağılı olarak kendisini dışı kapatan Çin, 1978 yılında Sosyalist Piyasa Ekonomisi sürecine gireceğı tarihe değin kapalı ekonomi politikasını uygulamıştır. Sözkonusu dönemde “uyuyan bir dev”i andıran Çin'in, Mao'dan sonra -özellikle dış ticarette- 1978'de uyanma ve silkinerek büyüme dönemine girmiş olduğı bilinmektedir. Aşağıda Tablo-10'da Çin'in 1952-1978 yılları arasında dışı kapalı ekonomi politkası döneminde dışı ticaret göstergeleri verilmiştir.

Tablo-10: Çin'in Dışı Kapalı Ekonomi Döneminde İhracat ve İthalat Göstergeleri

Yıl	Toplam İhracat & İthalat	Toplam İhracat	Toplam İthalat
1952	1.94	0.82	1.12
1957	3.10	1.60	1.50
1962	2.66	1.49	1.17
1965	4.25	2.23	2.02
1970	4.59	2.26	2.33
1975	14.75	7.26	7.49
1978	20.64	9.75	10.89

Kaynak: 'China Statisties Press',

<http://www.stats.gov.cn/english/statisticaldata/yearlydata/YB2001e/ml/indexE.htm> (Erişim Tarihi: 23.01.2016)

Görüldüğü üzere, 1975 yılına değin Çin'in dışı ticaret oranı, 1978 ve sonrası büyüme göre oldukça düşük bir seviyede yer almıştır. 1952-1957 yılları arasındaki ihracat ve ithalat oranlarındaki artışın 1953 yılında uygulamaya koyulmuş olan birinci kalkınma ekonomi politikası olduğı düşünülürken, 1965-1970 yılları arasındaki duraklamanın ardında ise, 1966 yılında yapılan Büyük Proleter Kültür Devrimi'nin yıkıcı etkisi yer almaktadır. Bu dönemde Çin, dışı dünyaya kapalı bir şekilde içe kapanmış ve katı politikalar uygulamıştır. Dünya ekonomi piyasasından kendisini soyutlamış olması ihracat ve ithalat oranlarındaki seviye düşüklüğünü açıklamaktadır.

Başbakan yardımcısı Deng Xiaoping, Mao Zedung'un ölümü akabinde ÇKP'nin liderliğine gelince ülke politikasında ekonomik gelişmeye önem vermiştir. Burada ilk aşamada dışı ticaretin Çin'e çekilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Pazar

Ekonomisi'ne geçiş sürecinde Deng'in, *"bir kedinin siyah ya da beyaz olması önemli değildir. Önemli olan fareyi yakalayabilme yeteneğidir."* Sözü Çin'in ekonomi politikasının özeti niteliğindedir. Çin, 1978 yılından sonra uygulamış olduğu ekonomik yenilik politikaları ile günden güne dünyada yükselen ekonomiler arasında gösterilmiş; hatta bu hususta ilerleyen dönem içerisinde Amerika'nın rakibi olarak lanse edilmeğe başlanılmıştır. Çin ekonomisinin ulaştığı büyük ticaret hacmi, dünya ekonomileri arasında Çin'in en belirgin göstergelerinden birisidir.

1978'de Deng Xiaoping'in başa geçmesiyle birlikte dışa kapalı ekonomi modelinin yerine serbest piyasa ekonomisini uygulamaya başlayan Deng döneminde, 1978 yılı itibarı ile başlatılan serbest piyasa ekonomisine yönelik revizyon uygulamalarından, dış ticaret alanındaki gelişmelerin en fazla etkilendiği alan olduğu görülmektedir. 78 öncesi Çin'e bakıldığında, ideolojik aygıtlar ekonomik süreçte kullanılarak komünist bir ekonomi piyasası hedeflenmiştir. Dış ülkelere yapılan yatırımlar ekonomik büyüme amaçlı olarak değil, ülkeye giren malların ikamesinde kullanılmış; ithalat-ihracat ilişkisi hükümet tarafından sıkı bir kontrol mekanizması ile baskı altında bulundurulmuştur.¹²⁸. Çin'in dışa açık ekonomi modelinin yıllar itibarı ile gelişim seyrine bakıldığında:

Tablo-11: Seçilmiş Ülkeler ve Çin'in Yıllara Göre Dünya İhracatındaki Payları (%)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2005	2009	2013
Çin	0,8	1,0	1,9	3,9	7,3	9,6	7,9
Japonya	6,7	7,1	8,5	7,5	5,7	4,6	5,3
Güney Kore	0,3	1,0	2,0	2,7	2,7	2,9	3,1
Singapur	0,5	1,0	1,6	2,2	2,2	2,2	2,1
ABD	15,3	12,0	11,6	12,1	8,7	8,7	8,1
Almanya	12,1	10,5	12,1	8,6	9,3	9,0	9,2

Kaynak: IMF, 'International Financial Statistics', www.imf.org/eternal/index.htm. (Erişim Tarihi: 22.02.2016)

¹²⁸ Hamza, Çeştepe, 'Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri', **Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi**, Cil:8, Sayı:17, Zonguldak, 2012, s.46.

1970-1980 arası ortalama %0,2'lik bir büyüme kaydeden Çin, bu tarihten sonra yıllar itibarı ile dünya ihracatında büyümesini arttırmış ve 2009 yılında en yüksek büyüme oranına kavuşmuştur. 1978 yılında dışa açık ekonomi modeline geçen Çin, 1980 yılında %1 oranında bir büyüme gerçekleştirirken, 2009 yılında bu oranı 9 kattan fazla arttırmıştır. 2013 yılında ihracattaki büyüme oranı ise, %7,9 oranında gerçekleşmiştir¹²⁹. Çin'in 1975-1995 yılları arasında dünya ülkeleri arasındaki beş yıllık büyüme yüzdelere değinildiğinde:

Tablo-12: 1975-1995 Yılları Arası Çin'in Büyüme Yüzdesi

Yıllar	Yıllık Ortalama Artış Oranı (%)
1975-1980	6,1
1980-1985	11,0
1985-1990	7,8
1990-1995	12,9

Kaynak: United Nations, 'Trade and Development Report', 2006, s.46.

Dışa açık ekonomi politikası ile birlikte yaşanan büyüme hızının enflasyonu beraberinde getirmiş; bu krizden kurtulabilmek için 1994 yılında devalüasyona gitmiştir. Yapılan devalüasyon sonunda bozulmuş olan mevcut denge tekrardan sağlamış; uluslararası ticarete tekrar etkin konuma gelmiştir. Bu tarihten sonra Çin'in bir yatırım merkezi haline geldiği ve bu yatırım kazançlarının Büyük Asya Krizi'nde ekonomik sıkıntı yaşamadığı görülmüştür¹³⁰. 1979-1997 yılları arasında ülkeye hemen hemen 320 bin yabancı firmanın yatırım için başvurmuş olması, verilen bilgiyi doğrular bir nitelik taşımaktadır.

Dış ticarete 1978-2015 arasında sürekli bir büyüme göstergesi yakalayan Çin'in bu yükselişinde ithalat-ihracat oldukça önemli bir yere sahiptir. Tablo-13'te 1978-2015 yılları arasında Çin'in ithalat-ihracat rakamları verilmiştir. Tablo-13, yansıttığı oranlar açısından yukarıda yer verilen bilgi ve istatistiksel oranları da doğrulaması açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Buna göre:

¹²⁹ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 'Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler', Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi, Ankara, 31 Ocak 2014, s.5.

¹³⁰ İnançlı, Kamacı, a.g.m., s.139.

Tablo-13: Çin'in 1978-2015 Yılları Arasında Dış Ticaret Rakamları

Yıl	Milyar Dolar	Toplam İhracat & İthalat	Toplam İhracat	Toplam İthalat
1978		20.64	9.19	11.45
1979		29.23	13.61	15.62
1980		38.14	18.01	20.13
1985		69.60	27.35	42.25
1986		73.85	30.94	42.91
1987		82.65	39.44	43.21
1988		102.77	47.52	55.27
1989		111.68	52.54	59.14
1990		115.44	62.09	53.35
1991		135.63	71.84	63.79
1992		165.53	84.94	80.59
1993		195.70	91.74	103.96
1994		236.62	121.01	115.61
1995		280.86	148.78	132.08
1996		289.88	151.05	138.83
1997		325.16	182.79	142.37
1998		323.95	183.71	140.24
1999		360.63	194.93	165.70
2000		474.29	249.20	225.09
2001		509.76	266.15	243.61
2002		620.76	325,59	295.17
2003		850,99	438,23	412,76
2004		1.154,56	593,33	561,23
2005		1.422,16	761,95	660,21
2006		1.761,18	969,38	791,8
2007		2.174,02	1.217,79	956,23
2008		2.560,28	1.428,66	1.131,62
2009		2.205,96	1.201,79	1.004,17
2010		2.974,47	1.578,27	1.396,20
2011		3.642,03	1.899,18	1.742,85
2012		3.866,72	2.048,94	1.817,78
2013		4.160,63	2.210,25	1.950,38
2014		4.301,523	2.342,29	1.959,23
2015		3.956,891	2.274,94	1.681,95

Kaynak: 'China Statics Press',

<http://www.stats.gov.cn/english/statisticaldata/yearlydata/YB2002e/ml/indexE.htm> (Erişim Tarihi: 18.01.2016).

1978-2015 arasında geçen 37 yıllık süre zarfında Çin dış ticaretinde sürekli yükselme ve toplam ithalat & ihracat oranlarında 193 kat, toplam ihracatında 252, toplam ithalatında da 146 kat bir artış görülmektedir. Şöyle ki, 1978 yılında 20,64 milyar dolar olan toplam ihracat & ithalat oranı, 2016 yılında 193 kat artış gösterip 3.956,891 milyar dolara ulaşırken; toplam ihracat 1978’de 9,75 milyar dolardan 2016 yılında 2.274,94 milyar dolara yükselmiş ve toplam ithalat ise, 1978 yılında 10,89 milyar dolardan 2015 yılında 1.681,95 milyar dolara çıkmıştır. Yıllara oranla toplam ihracat ve toplam ithalat oranlarına bakıldığında DTÖ’ye girmiş olduğu 2001 yılına kadar birbirine yakın fiyat oranı ile karşılaşılmaktadır. Yani dış ticarete ihracat ile ithalat dengesi sözkonusudur. 2001 yılından sonra Çin’in ihracat rakamları ithalat rakamları ile arasındaki farkı açmış olduğu görülmektedir.

Çin’in 1979 tarihinde serbest piyasaya açılması ve dış yatırımlara kapılarını açması daha önce belirtildiği gibi ekonomik açıdan büyük bir gelişme dönemini de beraberinde getirmiştir. Bu durumun oluşmasında Çin’deki yatırım gücünün yanı sıra nüfus yoğunluğu da büyük bir etken oluşturmaktadır.

3.2.2. Ekonomide Durgunluk Dönemi (1997–2002)

Bretton-Woods çöküşünden sonra 1997 yılında Tayland’da başlayan ve Doğu Asya ülkelerini doğrudan, bu ülkelerin ihracat yaptıkları ülkeleri dolaylı olarak etkileyen Asya krizi, Tayland, Güney Kore, Malezya, Endonezya’yı büyük oranda etkilerken Çin, bu krizden fazla etkilenmemiştir. Asya krizinin en büyük iki nedeni olarak gösterilen hızlı liberalleşme ve kapitalizm, ismi geçen ülkelerde üretim krizine yol açmış olsa da Çin bu dönemde durgunluk yaşamıştır. Bu krizin etkileri Çin’i beş yıl durağan bir ekonomi durumuna sokmuştur.

Çin, bu dönemde iki önemli gelişme yaşamıştır. Birincisi 1996’da Şangay kentinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte yapılan Şangay Anlaşması¹³¹; ikincisi ise, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne olan üyeliğidir. Bu iki gelişme Çin’i Asya ülkeleri arasında daha önemli bir statüye sokmuştur. Özellikle Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliğinden sonra Çin, uluslararası alanda büyüme, ihracat

¹³¹ Bu anlaşmaya daha sonra Özbekistan dâhil olacak ve 2001 yılında Şangay İşbirliği Örgütü adını alacaktır.

ve ithalatta yüksek bir artışa sahip olmuş; döviz rezervi açısından da birinci konuma gelmiştir (Bkz: Tablo-14). Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğine ve bu örgüt ile olan etkileşimine aşağıda ayrı bir konu başlığı halinde yer verilmiştir.

Tablo-14: Çin'in DTÖ Üyeliği Sonrası Ekonomik Göstergeleri

Milyar Dolar	2001	2002	2003	2004
GSYİH	1 175,7	1 270,7	1 448,0	1 681,3
GSYİH Büyüme Oranı	7.5	8.0	9.3	9.5
Enflasyon (%)	0.7	-0.8	1.2	3.9
İhracat (Milyon Dolar)	266,1	325,7	438,3	593,4
İthalat (Milyon Dolar)	232,1	281,5	393,6	534,4
Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)	17,4	35,4	45,9	68,7
Döviz Rezervi (Milyon Dolar)	215,6	291,1	408,2	614,5
Dış Borçlar (Milyon Dolar)	170,1	168,3	193,6	227,2

Kaynak: DEİK_(A), 'Çin Ülke Bülteni', DEİK Yayını, Haziran 2005, s.6. (Akt: Şimşek, a.g.m., s.6.)

Tablo-14'te yer alan Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyeliği sonrası ekonomik göstergelere bakıldığında, Çin'in Gayrı Safi Yurtiçi Hasılatı'nın 2001-2004 arasında 1,4 kat artış içerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ihracat rakamları 2,2 kat, ithalat rakamları ise 2,3 kat artış göstermiştir. Döviz rezervlerinin de ihracat ile birlikte artış gösterdiği görülmektedir. Döviz rezervleri hemen hemen 3 kat artmıştır. Bu oran Çin'e yapılan yabancı yatırımlardaki yoğunluğu göstermektedir. Gayrı Safi Yurtiçi Hasılat, ihracat ithalat ve döviz rezervindeki artışlara rağmen dış borçların 1,3 kat artmış olduğu görülmektedir. Gayrı Safi Milli Hasıla ve ihracattaki artış oranının yüksek olması dış borçtaki artışı karşılamaktadır. Enflasyon oranında da 2002 haricinde bir artış yer almaktadır.

Çin'in 1997'den 2002 yılına kadar ekonomik büyümesinde bir yavaşlama sözkonusudur. Özellikle Asya Krizi Çin'i -her ne kadar diğer Asya ülkeleri kadar olmasa da- kısa süreli bir durağanlaşmaya itmiştir. Yükselişte yaşanan bu durgunlaşmanın asıl sebebini verimsizlik ve teknolojik yönden eksiklikler oluşturmuştur. Bu eksiklikler ve verimsizlik kendisini en fazla KİT'lerde göstermiş, 1987'lerde %8 kar eden KİT'ler, 1996'ya gelindiğinde ise, tamamen zarar etmiştir. Küçük ölçekli KİT'ler özelleştirilirken, büyük ölçekli olanlar ise, devletin kontrolüne

alınmıştır¹³². Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinden sonra bu duraklama dönemini atlatmıştır.

Tablo-15: 1997-2001 Yılları Arası Çin'in Dış Ticaret Rakamları

Yıl	Milyar Dolar	Toplam İhracat & İthalat	Toplam İhracat	Toplam İthalat
1997		325.16	182.79	142.37
1998		323.95	183.71	140.24
1999		360.63	194.93	165.70
2000		474.29	249.20	225.09
2001		509.76	266.15	243.61

Kaynak: 'China Statistics Press',

<http://www.stats.gov.cn/english/statisticaldata/yearlydata/YB2002e/ml/indexE.htm> (Erişim Tarihi: 24.02.2016)

1997 yılında yaşanan Asya krizi Çin'in ihracat ve ithalat oranlarında bir statik durum oluşturmuştur. 1997'de yaşanan kriz, Çin'in ithalat oranını azaltmış ve 142,37 milyar dolarlık orandan 140,24 milyar dolara doğru bir düşüş olmuştur. 3 yıllık bir statik dönemden sonra 2000 yılında tekrar dış ticarete büyümeye başlamıştır.

3.2.3. Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi (2003 ve Sonrası)

Asya krizinden sonra Çin, hem ithalat, hem de ihracatta büyümesini devam ettirerek dünya sıralamasında ilk 10'un içerisinde yerini almıştır. Mevcut ticari ve ekonomik büyüme, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne 2001'de dahil olmasından sonra daha da hızlı gerçekleşmiştir. Bu büyüme, Çin'e DTÖ üyeliği ile birlikte daha önce uygulanan sınırlama, ambargo ve gümrük tarifelerinde yer alan kolaylıkların sağlanması ile gerçekleşmiştir.

2003-2013 yılları arasında dünya ticaretinde yapılmış olan ihracat ve ithalat oranları Kalkınma Bakanlığı'nın Uluslararası Ekonomik Göstergeler isimli raporunda yer almıştır. Raporda Çin'in ve diğer dünya ülkelerinin 10 yıllık süreçte yapmış oldukları ihracat ve ithalat göstergeleri verilmiştir (Bkz: Tablo-16-17):

¹³² Saray, Gökdemir, a.g.m., s.666.

Tablo-16: 2003-2013 Yılları Arası Dünya İhracat Verileri

Milyar Dolar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dünya	7.479,11	9.143,77	10.397,72	12.028,04	13.865,84	16.084,78	12.504,55	15.167,90	18.442,79	18.154,91	18.540,03
Çin	438,23	593,33	761,95	969,38	1.217,79	1.428,66	1.201,79	1.578,27	1.899,18	2.048,94	2.210,25
Almanya	751,68	909,24	977,88	1.122,07	1.323,82	1.451,39	1.120,67	1.261,58	1.476,95	1.408,37	1.452,58
ABD	724,77	818,82	901,08	1.025,97	1.148,20	1.287,44	1.056,04	1.278,49	1.480,29	1.545,71	1.579,05
Rusya	135,93	183,21	243,80	303,93	354,40	471,77	303,39	400,42	515,41	527,43	523,29
Japonya	471,82	565,67	594,86	646,74	714,21	782,05	580,72	769,77	822,56	798,62	714,61

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, ‘Uluslararası Ekonomik Göstergeler: 2014’, Ocak 2015, s.37.

Dünyada büyük ekonomi ölçekli ülkelerin bazılarının yer aldığı Tablo-16’da verilen bilgilere göre, 10 yıllık süreçte dünya ülkeleri arasında en fazla büyüme Çin’de gerçekleşmiştir. 2003 yılında 438,23 milyar dolarlık ihracat ile 4. sırada yer alan Çin, 2013 yılında 2.210,25 milyar dolar ihracat gerçekleştirerek 1. sırada yer almıştır.

Tablo-17: 2003-2013 Yılları Arası Dünya İthalat Verileri

Milyar Dolar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dünya	7.692,38	9.398,88	10.718,01	12.321,28	14.176,69	16.387,31	12.600,91	15.301,75	18.264,61	18.316,76	18.596,94
Çin	412,76	561,23	660,21	791,80	956,23	1.131,62	1.004,17	1.396,20	1.742,85	1.817,78	1.950,38
Almanya	604,63	715,68	780,44	922,34	1.056,00	1.186,68	926,15	1.056,17	1.256,17	1.164,63	1.190,10
ABD	1.303,05	1.525,37	1.735,06	1.918,08	2.020,40	2.169,49	1.605,30	1.969,18	2.265,89	2.336,52	2.329,06
Rusya	83,68	107,12	137,98	181,16	245,84	321,17	210,98	273,61	350,41	369,35	377,28
Japonya	382,93	454,54	514,93	579,59	619,74	762,63	550,53	692,43	854,07	885,61	832,41

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, ‘Uluslararası Ekonomik Göstergeler: 2014’, Ocak 2015, s.38.

Tablo-17’de, büyük ekonomi ölçekli ülkelerin 10 yıllık zaman diliminde yapmış oldukları ithalat verileri yer almaktadır. Verilere bakıldığında 2003 yılında en yüksek ithalat hacmi 1.303,05 milyar dolar ile ABD’de yer almaktadır. Çin, bu tarihte ABD’nin hemen hemen üçte biri oranda ithalat hacmine sahip iken, 2013 yılında ABD ile Çin arasındaki ithalat farkı birbirine çok yaklaşmıştır. ABD’nin 2013 yılı itibarı ile yapmış olduğu ithalat 2.329,06 milyar doları bulurken, Çin’in ithalat rakamı 1.950,38 milyar dolara ulaşmıştır. 2003-2013 yılları arasında dış ticaret hacmine göre ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında, en büyük yıllık ekonomik büyüme oranına sahip ülke Çin olmuştur (Tablo-18).

Tablo-18: 2003-2013 Yılları Arası Dış Ticaret Hacmi Verileri

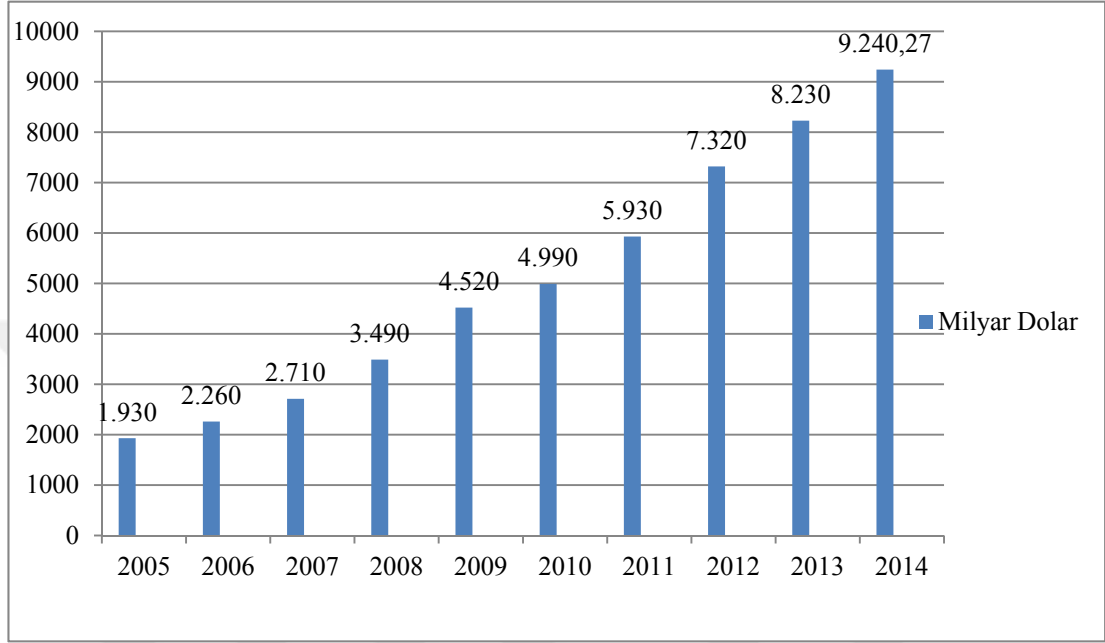
Milyar Dolar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dünya	15.171,49	18.542,6	21.115,73	24.349,33	28.042,53	32.472,09	25.105,47	30.469,65	36.707,40	36.471,67	37.136,97
Çin	850,99	1.154,56	1.422,16	1.761,18	2.174,03	2.560,28	2.205,96	2.974,46	3.642,03	3.866,72	4.160,63
Almanya	1.356,31	1.624,92	1.758,33	2.044,41	2.379,81	2.638,07	2.046,82	2.317,75	2.733,12	2.572,99	2.642,67
ABD	1.374,60	1.611,79	1.840,89	2.041,37	2.161,50	2.356,45	1.759,18	2.181,55	2.537,59	2.593,19	2.582,07
Rusya	219,61	290,33	381,78	485,09	600,24	792,94	514,37	674,03	865,82	896,78	900,57
Japonya	854,75	1.020,22	1.109,79	1.226,32	1.333,95	1.554,68	1.131,25	1.462,20	1.676,64	1.684,23	1.547,02

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, ‘Uluslararası Ekonomik Göstergeler: 2014’, Ocak 2015, s.39.

10 yıllık veri göstergelerine bakıldığında en fazla ithalat hacmi (Tablo-17) ABD ve ardından Çin’e ait iken, en fazla ihracat hacmi (Tablo-16) Çin’e aittir. Tablo-18’de toplam dış ticaret hacmi verilerine bakıldığında 2003 yılında en yüksek dış ticaret hacmi 1.374,60 milyar dolar ile ABD ve 1.356,31 milyar dolar ile Almanya’da görülürken 10 yıllık süre sonunda 2013 yılında Çin 4.160,63 milyar dolar dış ticaret hacmine sahip olarak dünyada en büyük dış ticaret rakamlarına ulaşmıştır. Yüzde olarak dünya ülkeleri arasında yıllık en yüksek büyüme oranına sahip olmuştur.

Çin'in 2004-2014 yılları arasında GSHİY oranlarına bakıldığında 2003 sonrası büyümenin genel yansıması ile karşılaşılmaktadır.

Grafik-3: Çin'in 2004-2014 Yılları Arası GSYİH Verileri

Kaynak: 'Trading Economics (2015)', <http://www.tradingeconomics.com/china/indicators> (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

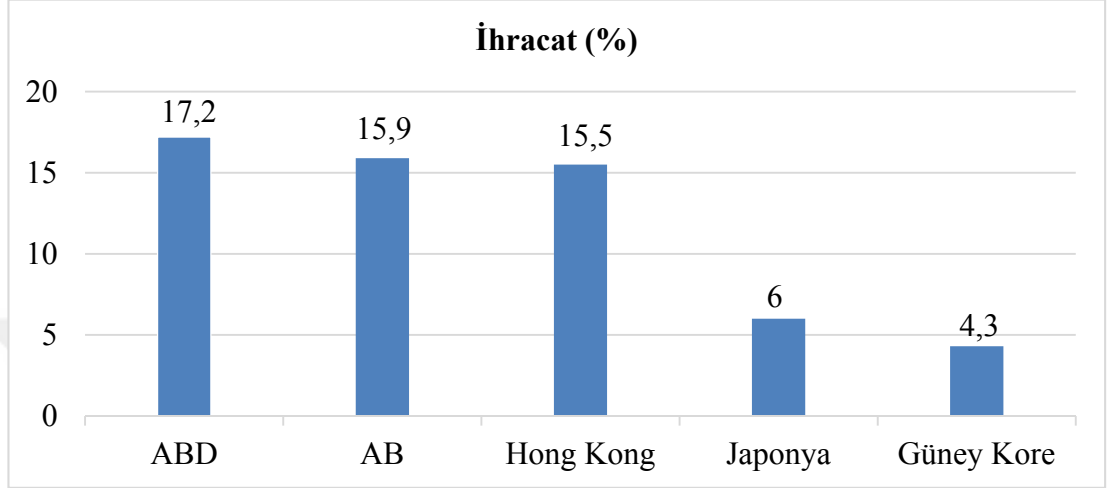
Grafik-3'te yer alan verilere göre, 2005-2014 yılları arasında Çin'in GSYİH rakamları 10 yılda 1930 milyar dolardan 9.240,27 milyar dolara yükselmiş ve hemen hemen 5 kat artmıştır. Bu artışlarda, Çin'in dış piyasaya yönelik almış olduğu parasal tedbirler, katılımda bulunmuş olduğu ticari ortaklıklar, bol ve ucuz işgücünün olması, tasarruf ve yatırımların yoğun bir şekilde yapılması, verimliliğin artması, ihracat ve ithalat oranlarındaki artışın etkileri, uygulamış olduğu döviz kuru rejimi, dünya ekonomi piyasasına yön verici bir güce ulaşması gibi birçok neden yatmaktadır. 2000'li yıllara değin %7,6 olan ekonomik büyüme 2000'li yıllar itibarı ile %9'un üzerine çıkmıştır.

3.3. Çin'in Sektörel Bazda Yükselen Piyasalar İçindeki Yeri

Çin ihracatının ana belirleyicilerine bakıldığında Dünya Ticaret Örgütü verilerinde %94'lük bir oranın imalat sanayi ürünlerinin teşkil ettiği görülürken, tarım ürünleri payının %3,2, yakıtların payı ise %2,7 civarındadır. Bu ticaretin %17'sini ABD, %15,9'unu AB, %15,5'ini Hong Kong, %6'sını Japonya ve

%4,3'ünü Güney Kore ile yapmaktadır. Toplam mal ihracatı 2.342,306 milyon dolar, toplam mal ithalatı ise, 1.959,356 milyon dolara ulaşmıştır(Şekil-12).

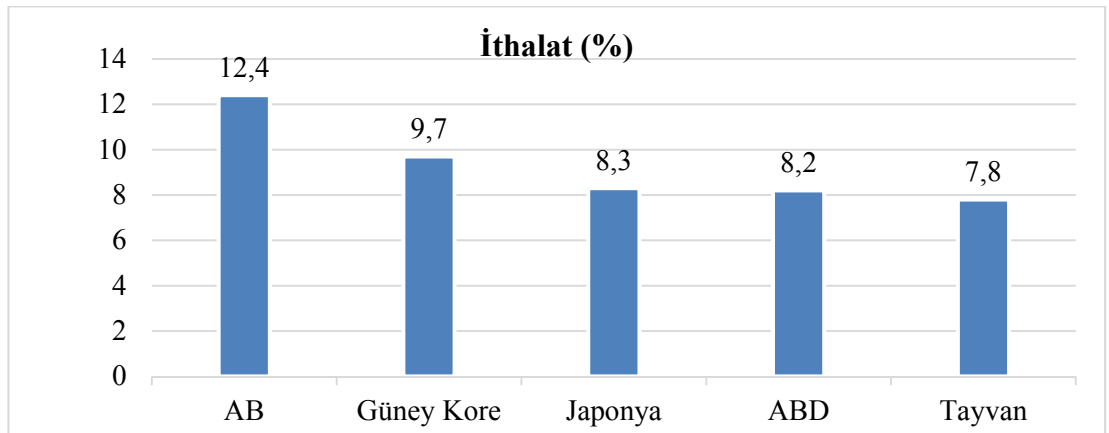
Grafik-4: 2014 Yılı İtibarı İle Çin'in İhracat Yaptığı Ülkeler

Kaynak: 'Trading Economics (2015)', <http://www.tradingeconomics.com/china/indicators> (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Çin'in ithalatına bakıldığında ise, imalat sanayi ürünleri %60,1'lik bir oranını oluştururken, tarım ürünleri %8,7'sini ve yakıtlar %26,9'luk bir oranı oluşturmaktadır. Bu ürünlerin alındığı ülkelere bakıldığında: AB %12,4 ile ilk sırada yer alırken, Güney Kore %9,7, Japonya %8,3, ABD %8,2 ve Tayvan %7,8'lik oranlarda yer almaktadır (Şekil-13)¹³³.

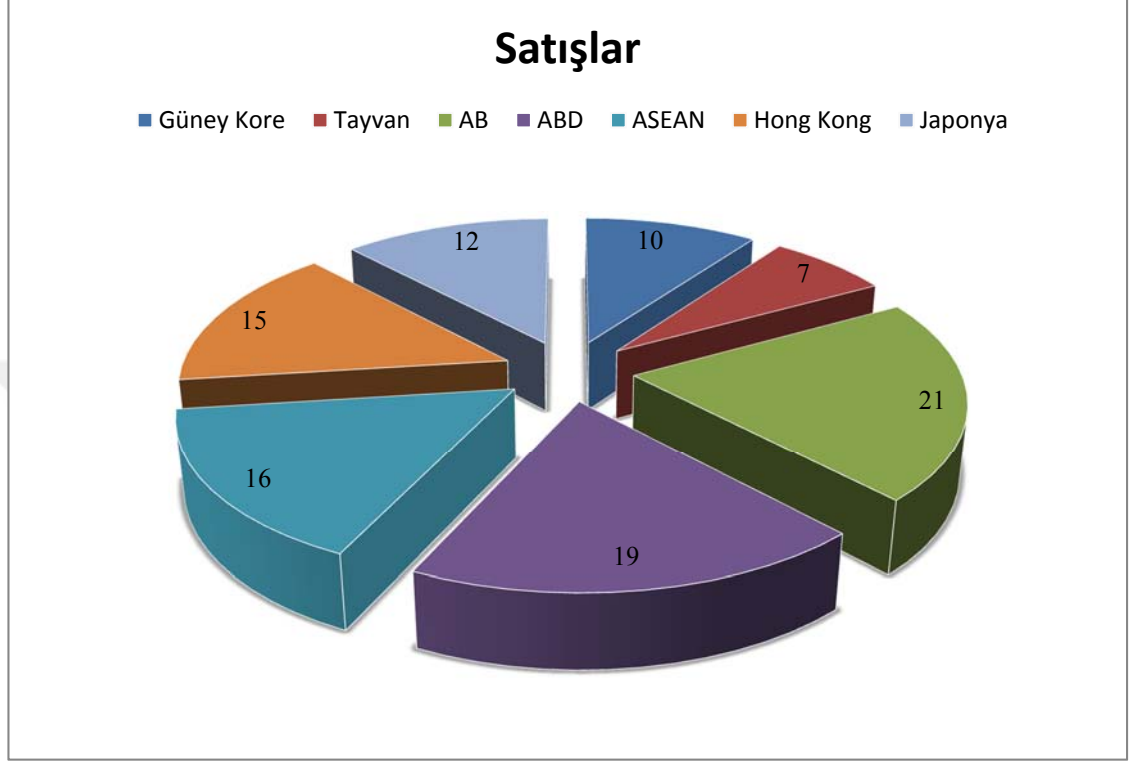
Grafik-5: 2014 Yılı İtibarı İle Çin'in İthalat Yaptığı Ülkeler

¹³³ World Trade Organization, 'Trade Profiles China 2015', <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=CN> (Erişim Tarihi: 26.02.2016)

Kaynak:‘Trading Economics (2015)’, <http://www.tradingeconomics.com/china/indicators> (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Şekil-9: 2013 Yılı İtibarı İle Çin’in Başlıca Ticari Ortakları ve Toplam Ticaret Hacmi

Kaynak: The Global Trade Atlas (2014), (Akt. Burçak, Gündal, ‘Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü’, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Muş, Aralık 2015, s.65.)

Şekil-14’e bakıldığında Çin’in ticari ortakları arasında en büyük oranı %21 ile AB ülkeleri oluşturmaktadır. Bunu, %19 ile ABD, %16 ile ASEAN (Güneydoğu Asya Milletler Birliği) ve %15 ile Hong Kong oluşturmaktadır. Japonya %12, Güney Kore %10 ve Tayvan %7 ile takip etmektedir.

Çin DTÖ’ye üye olduktan sonra başta tekstil-hazır giyim, oyuncak, elektronik ürünlerde olmak üzere emek yoğun ve kolay taklit edilebilir ürünlerde ağırlığını hissettirmiş ve bu ürünlerde ana ihracatçı bir konuma yükselmiştir. Çin, bu avantajı kullanarak ve piyasalara agresif fiyat teklifleri sunarak (düşük fiyatlı teklifler) uluslararası pazarlarda genişlemiştir. Çin’de özellikle tekstil ve hazır giyim sektöründe kotalar kaldırılmış ve bunun sonucunda net ihracat aşırı şekilde büyümüştür. Çin’in DTÖ üyeliği sonrası net ihracatını büyümeye başlaması, bu

dönemden sonra Çin ekonomisinde cari dengeler açısından olumlu olmuştur¹³⁴. Çin'in imal ettiği ürünlerin ihracının bu şekilde artmasında yoğun bir nüfusa sahip olmasından dolayı düşük maliyetli işgücü de etkili olmuştur. Hatta şöyle ki, çalışanların almış olduğu ücretlerin düşük olması, dışarıdan yoğun bir yatırımın ülkeye girmesinde başat rol oynamıştır.

Çin'in dünya tekstil ve konfeksiyon pazarlarında elde ettiği fiyat avantajı Çin'in bu sektörlerde pazarları ele geçirmesine diğer ülkelerin (özellikle tekstil ve konfeksiyon sektöründe yatırımları ve üretimi daha fazla olan gelişmekte olan ülkelerin) Pazar paylarının azalmasına yol açmıştır. Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye girişine bağlı olarak pazar payı artışları özellikle emek yoğun mallarda kendisini ciddi anlamda hissettirmiştir¹³⁵.

3.4. Çin'in Ekonomik Gelişiminde Rol Oynayan Kuruluşlar

Çin'in uluslararası alanda piyasa ekonomisine entegre olmasında bağlı olduğu uluslararası kuruluşların çok büyük önemi vardır. Mao döneminde kendine yeterlilik uygulaması ifade edilerek uluslararası kuruluşlara kapısını kapatan Çin, 1978 sonrasında dışa açılım politikası ile birlikte birlikte kapalı görünümünü terk etmiştir. Söz konusu kuruluşlar Çin'in ekonomik gelişmesine olumlu etkiler oluşturmuştur. Bu bağlamda Çin'in üye olduğu uluslararası kuruluşlardan ekonomik alanda en yüksek etkiye sahip olan 3 kurum ele alınmıştır. Bunlar:

1. APEC (Asya Pasifik Ekonomi İşbirliği)
2. ŞİÖ (Şhangai İşbirliği Örgütü)
3. DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)

3.4.1. Çin ve APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) Üyeliği

Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü (APEC) olarak bilinen birlik, zamanın ASEAN (Güneydoğu Asya Milletler Birliği) üyeleri ile Kore Cumhuriyeti, Japonya, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Yeni Zelanda ve Kanada tarafından 1989

¹³⁴ Tayfun, T., Tosun, 'Examining The Growth of Chinese Economy and Chief on Chinese Economy to the Turkish Foreign Trade', Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2014, s.54.

¹³⁵ Tosun, a.g.t., s.60.

yılında Canberra’da kurulmuştur. Kurulma amacı, bağlı olan üyeler arasında ekonomik, ticari ilişkileri geliştirerek dünya ekonomi piyasasında aktif bir rol üstlenmektir. Kurulduğu günden beri APEC’in dünya ekonomisinde önemli bir ağırlığı vardır.

Bağlı ülkeler arasında ekonomik işbirliğini, ticari yakınlaşmayı hedefleyen APEC, bu hedefi ile üye ülkeleri ekonomik açıdan güçlü tutmağı ve bu ülkelerin uluslararası ticaret sisteminde daha etkin bir pozisyona gelmelerini, teknolojik, ekonomik kazanımlarını ve bunun için yatırımları teşvik edici bir özelliğe sahiptir.

Çin’in, APEC’e üyeliği 1991 yılında olmuştur. Bu kuruluşu etkin bir şekilde katılım sağlayan Çin, küreselleşme ve liberalizasyon politikaları ile açık kapı stratejisine geri dönüş yapmış ve dışa açılma çabalarına APEC ile devam etmiş, APEC ile uluslararası pazara açılmayı hedefleyerek elverişli bir açılım zeminine kavuşmuştur. 2001 yılı içerisinde APEC’e ev sahipliği de yapan Çin’in bölgesel ve küresel anlamda dünya devletleri ile ekonomik ilişkiler geliştirmesi, Çin ekonomisinin büyümesine ve dış ticaret yelpazesini geliştirmesine katkı sağlayan önemli faktörlerden birisi olmuştur¹³⁶.

3.4.2.Çin’in Shanghai İşbirliği Örgütü’ne Katılması

Şanghay İşbirliği Örgütü, Özbekistan’ın da katılımıyla 15 Temmuz 2001’de Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti ve Tacikistan Cumhuriyeti tarafından Şanghay’da kurulmuş olan ekonomik birliğin adıdır. Örgüt, özellikle soğuk savaşın ardından ABD’nin Asya üzerindeki etkisinin artmasını engellemek, ekonomik ve ticari alanda üye ülkelerin performans seviyelerini arttırmak ve dünya piyasasında etkin rol oynamayı hedeflemektedir.

Çin’in önayak olduğu ŞİÖ, Rusya açısından ABD’nin Orta Asya’ya kalıcı olarak yerleşmesine ve bölgede batı tarzı yönetimler oluşturmaya karşı çıkmak ve bunu önlemek için bir fırsat sunmuştur. Çin açısından bakıldığında ise, örgüt Asya

¹³⁶ Tosun, a.g.t., s.49.

ilk etapta olmak üzere dünya ekseninde ekonomi politikalarını yönlendirmek ve devam ettirdiği ekonomik büyümesini sağlama alma amacındadır.

Örgütün kurulduğu günden itibaren örgüte üye olan ülkeler ve ŞİÖ, ABD başta olmak üzere batılı ekonomilerin en büyük rakibi ve NATO'nun da Asya'daki alternatifi olarak hareket etmiştir. Kuşkusuz, Çin'in ekonomik yükselişinin DTÖ ve APEC ile birlikte üçüncü en büyük sacayağını oluşturmaktadır. Özellikle soğuk savaşın ardından Asya'nın yükselişinin simgesi haline gelen örgüt, aynı zamanda Çin'in ekonomik gücünü de Asya'da tescillemiştir.

3.4.3. Dünya Ticaret Örgütü ve Çin

Çin, 1978 yılından itibaren, dışa açık ekonomik sisteme entegre olmağa başlamış ve ekonomik revizasyona hız vermeye başlamış, 1989 tarihinde Uluslararası Para Fonu'na üye olmuştur. 1986'ya gelindiğinde Dünya Ticaret Örgütü'ne -o zaman ki adıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması- üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üyelik müzakereleri, 15 yıl gibi bir süre devam etmiş ve Çin 12 Aralık 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün 143. üyesi olmuştur¹³⁷. Çin, bu üyelik ile birlikte Ekonomik Reform Dönemi (1978-1996) dış ticaret rakamlarını yakalamıştır¹³⁸.

Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği ile birlikte Çin ekonomisinde büyüme devam etmiş ve bu üyelik Çin'i ekonomik açıdan uluslararası alanda daha da etkin hale getirmiştir. DTÖ üyeliğinin Çin'de oluşturmuş olduğu gelişmeler şunlardır¹³⁹:

- Öncelikle ihracat rakamlarında bir artış gerçekleşmiştir. ABD'nin uygulamış olduğu ambargo da kalkmıştır.
- Çin, bu üyelik ile birlikte dünya rekabetine ortak olmuştur. DTÖ üyeliği Çin'de yatırım alanında iyileşmeleri sağlamıştır.

¹³⁷ Mevlüdiye, Şimşek, 'Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar', **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:12, sayı:2, Manisa, 2005, s.79.

¹³⁸ Saray, Gökdemir, a.g.m., s.677.

¹³⁹ Ebru Arısoy, Güzin, Bayar, Burak, Soranlar, '**Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti**', Dış Ticaret Dergisi, Cilt:9, Sayı:32, (Akt: Gündal, a.g.m., s.68.)

- Uluslararası alandaki ticari anlaşmazlıklar DTÖ bünyesinde giderilecek olup, meydana gelecek olan adaletsiz yaptırımlardan korunabilecektir.
- DTÖ üyesi olan ülkeler Çin'e uygulamış oldukları sınırlamaları kaldırmışlardır.
- Çin'in ithal ettiği ürünlere uygulanan gümrük tarifelerinde indirimde gidilmiştir. Bu üyelik aynı zamanda sektörler arası çeşitli etkiler doğurması bakımından da büyük önem taşımaktadır.
- Çin'in DTÖ'ye katıldıktan sonra büyüme oranında ve GSMH'sında artış gözlenmiştir. Tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payında yükselme söz konusudur.

Dünya ekonomisinde dış ticaretin yeni bir boyut kazanması, Çin'in uluslararası ekonomi piyasasına yönelmesi ve kapital sermayeye entegrasyonu sürecinin başlangıcı ile olmuştur. Bu alanda yapılan araştırmaların birçoğu bu sürecin doru noktası olarak Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişini göstermektedirler. Liberal ekonomik sistem ile birlikte devletin küçültülmesi ve devletlerarası sınırların ticari alanda pek bir öneminin kalmaması, malların üretimi ve dağıtımında firmaları maliyet odaklı davranmağa yöneltmiştir. Çin'in yüksek nüfus oranı ve bu orana bağlı olarak düşük işgücü maliyetine sahip olması, dünya ekonomileri arasında avantajlı bir konum elde etmesini sağlamıştır. Çin, bu avantajını ihracat mallarına yöneltmiş ve dünya ekonomileri arasında büyük bir ticari saygınlık yakalamıştır¹⁴⁰.

Çin, DTÖ anlaşması ile uluslararası çok taraflı ticaret sistemine dâhil olarak, dünya ticari yasal kural ve disiplinlerine tabi olmuştur. Çin uyguladığı ekonomik reformlar ile serbest piyasaya uyum sağlamak ve dış piyasaya açılmak istemektedir. Bu bağlamda DTÖ üyeliği Çin'in başarılarının kanıtı olmuştur. Çin'in DTÖ üyeliğinden sonra, Çin'in ihracat rakamlarında meydana gelen değişimler incelendiğinde: Çin'in ihracatı 1995'den 2001'e kadar geçen süreçte 138 milyar dolar artarken, 2001'den 2005'e kadar artış neredeyse 500 milyar doları bulmuştur.

¹⁴⁰ Altay, Atlı, Sadık, Ünay, 'Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri', **Analiz Dergisi**, Sayı:96, Haziran 2014, s.12.

2005-2011 yılları arasında artış oranı ise 2001-2005 dönemi arasındaki artışın iki katından fazla olmuştur (Tablo-19)¹⁴¹.

Tablo-19: Çin'in 1995-2010 Arası Dış Ticareti

Yıllar	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	Denge (Milyar \$)	Ticaret Hacmi (Milyar \$)
1995	128	110	18	238
2001	266	232	34	498
2005	752	632	120	1.384
2011	1.898	1.743	155	3.641

Kaynak: Tosun, a.g.t., s.51.

Çin'in 1978 sonrası ihracat-ithalat göstergelerine bakıldığında, özellikle 2000 sonrası bir artış görülmektedir. Çin'in dış ticaretinde görülen bu artışın en büyük etkeni DTÖ üyeliğidir. 2013 tarihinde toplamda 4.16 trilyon dolar dış ticaret rakamlarına ulaşmıştır. Bu oranın 2.21 trilyon dolarını ihracat, 1.95 trilyon dolarını ise ithalat rakamları oluşturmaktadır. 2008-2010 yılları arasında 2008 yılında gerçekleşen küresel ekonomik kriz nedeniyle tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Çin'de de dış ticaret alanında düşüş yaşanmıştır.

Çin, DTÖ'ye üyeliği sonrasında ihracatının artışı ile birlikte dünya ekonomileri arasında üçüncü büyük ticaret hacmine sahip ülke olarak sıralamada yerini almıştır. Gerek gümrük vergilerinde uygulamış olduğu indirimler, gerekse ithalatta tarife azaltımına gitmiş olması Çin'in dünya ülkeleri arasında bir yatırım merkezi haline gelmesini sağlamıştır.

3.5. Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri

Türkiye-Çin ilişkileri tarihin ilk devirlerinden itibaren süregelmiştir. İlişkilerin temel noktasını ekonomik olaylar teşkil etmektedir. Özellikle İpek Yolu ticaretinin egemenliği iki toplum arasında çoğu zaman savaşların yaşanmasına neden olmuştur. Ticaretten edinilen karlar neticesinde toplumların zenginliği ve refahı artmıştır. Çin komünist devriminden sonra Çin Komünist Devrimi'nden sonra Türk hükümeti Çin'in yeni rejimini ilk defa 1971 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasındaki ilk ekonomik işbirliği ise 3 yıl sonra "Ticari İşbirliği Anlaşması" ile atılmıştır. Uzun bir

¹⁴¹ Tosun, a.g.t., s.51.

zaman içerisinde ekonomik ilişkiler karşılıklı fayda çerçevesinde sürdürülebilir çıkar ilişkisi üzerine oturtulamamıştır. İki devlet arası ilişkilerin kurulduğu ilk yıllarda Türkiye’de ithal ikameci ekonomi politikaları uygulanırken Çin ekonomisi sosyalist merkezi sistem altında dış dünyaya kapalı bir ekonomik sistemle yönetilmekteydi. Türk basınında yer verilen Türkiye’nin Çin’e uzak bir ülke konumunda yer alması ve ticaretin yapılmasında kullanılacak olan ürün çeşitliliğinin fazla olmaması düşüncesi ticari beklentileri zayıflatmıştır. Bunun yanı sıra Çin’in ideolojik görünümünden kaynaklı politik sıkıntı oluşabileceği düşüncesi ekonomik ilişkileri müphem bir hale sokmuştur¹⁴². Çin’in Türkiye ile ticaretinde 1979’da serbest piyasa ekonomisine geçmesi büyük rol oynamıştır. Bu tarihten sonra Türkiye-Çin ekonomik ilişkileri gelişmeye açılmıştır.

3.5.1.1980’ler ve Ekonomik Serbestleşme

1980’ler ile birlikte Çin ekonomisi serbest piyasaya hızlı bir dalış gerçekleştirmiş ve ülke ekonomisini kapitalist dünya düzenine açmaya başlamıştır. Türkiye’de ise 24 Ocak Kararları ile birlikte dışa dönük ekonomi politikalarının uygulanmaya başladığı görülmektedir. Ekonomik serbestleşme ile birlikte her iki ülke, ticari alanda birbirlerine yakınlaşmağa başlamışlardır. Liberalizasyon sürecinin getirmiş olduğu bu yeni ekonomik sistem Türkiye-Çin ilişkilerinin yoğunlaşmasında büyük bir etken oluşturmuştur. 1980’lerde Türk girişimcileri için Çin, her türlü malın rahatça tüketiminin yapılabileceği bir ihracat sahası olarak görülmüştür. Ekonomik düşünceler bu dönemde siyaset eliyle de desteklenmiştir. Kenan Evren ve Turgut Özal’ın yapmış oldukları Çin ziyaretleri bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Çin ile yapılan tüm bu görüşmelerde Türk hükümeti beraberinde iş dünyasından birçok isme yanında yer vermiş, Çinli yöneticiler vasıtası ile ticari alanda bağlantı kurularak Türkiye-Çin arası ekonomik girişimlerde bulunulmuştur. Fakat Çin’in kapital ekonomiye adapte olmaya yeni başladığı ve Türkiye’nin de ekonomik

¹⁴² Altay Atlı, ‘12 Mart Muhtırası ve Türkiye’nin Çin Halk Cumhuriyeti’ni Tanıması’, **Türkiye’de Çin’i Düşünmek: Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar** içinde, (Der. S. Esenbel, İ. Togan, A. Atlı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.149; Şimşek, a.g.m., s.12.

liberalizasyon sürecinde yeni olduğu bu dönemde yüksek bir başarı oranı yakalanamamıştır¹⁴³.

3.5.2. 1990'lar ve Çin'e İthalatçı Yaklaşım

1990 yılları ile birlikte, Türk özel sektör yetkilileri Çin'e ihracat yaparak kar elde etmek yerine Çin'den düşük maliyetli ürünleri Türkiye'ye ithal ederek kar elde etme amacı güttükleri ifade edilebilir. İstanbul Ticaret Odası'nın (İTO) raporunda bu hususa şu şekilde yer verilmiştir: *“Türk girişimcileri, dünyaya kapılarını açmaya başlamasıyla dev bir çekim merkezi haline gelen Çin pazarında beklediklerini bulamadılar. Ülkeye mal satmaya giden Türk işadamlarının hemen hepsi, Çin piyasasındaki malların ucuzluğu karşısında, ihracatçı olarak ayrıldıkları Türkiye'ye ithalatçı olarak döndüler”*¹⁴⁴. Bu durumla birlikte Türkiye Çin'den mal ihraç etmeğe başlamış ve Çin'e karşı Türkiye'nin ticaret açığı artmaya başlamıştır. Belirsizlik taşıyan bu durum 2000'li senelere değin bu şekilde sürmüştür. Çin'e karşı dış ticaret açığını dengelemeyi hedeflemesine rağmen bu düşüncesinde istenilen yol katedilememiş; ihracat oranı dar bir alanda sıkışır iken, ithalat artışında devamlılık olduğu gözlemlenmiştir. Çin sermayesi ise Türkiye'ye getirilememiş, Türkiye'den Çin'e bir sermaye akışı olmuştur¹⁴⁵.

3.5.3. 2000'li Yıllar ve İlişkilere Uzun Vadeli Bakış

2002 yılı ile birlikte Türkiye'de Çin ile ilgili genel yaklaşımın değiştiği ifade edilebilir. Kısa süreli bir sonuç oluşturmayacak şekilde gelişen ilişkiler, hükümet ve özel sektör taraflarınca akılcı, kısa vadeye dayanmayan, yavaş ama net ve güçlü bir şekilde gelişen politika benimsenmiştir. Belirtilen dönemde yeni bir dış politika anlayışı güdülerek Türkiye Çin ilişkileri bu anlayış zemininde ele alınmıştır. Buna göre, AKP hükümetlerinin uygulamaya koydukları pro-aktif olmakla birlikte, ticari çıkarları ön planda tutan, Türk dış politikasınca daha önce ilgilenilmemiş bölge ekonomiler –Doğu Asya, Latin Amerika vs- ile ticari etkileşimi geliştirmeği sağlayan hedefler, Çin konusunda da bir politik dinamizmin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Bu dinamizm sadece politika yapımcılarla sınırlı kalmamış; iş dünyası, akademik alan

¹⁴³ Atlı, Ünay, a.g.m., s. 20.

¹⁴⁴ Barçın, Yinanç, **‘İhracata Giden İthalatçı Döndü’**, Milliyet Gazetesi, 5 Şubat 2001.

¹⁴⁵ Atlı, Ünay, a.g.m., s. 20-21.

ve bürokrasi alanında da kabul görmüştür. 2010 yılında imzalanan ‘Stratejik Ortaklık’ anlaşması ile birlikte Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler yeni bir eksene oturtulmuştur. Çin başbakanı Wen Jiabao’nun Türkiye’ye 2010 yılında yapmış olduğu ziyarette iki ülke arasında 5 önemli ticari anlaşma imzalanmıştır. Uzun dönemli vizyoner bir ticari ortaklığın Türkiye ve Çin arasında başladığının ilk sinyallerini veren anlaşmalar aşağıda sıralanmıştır. Buna göre¹⁴⁶:

1. Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü ile ÇHC İthalat-İhracat Ticaret Bürosu Arasında İşbirliği Sağlanmasına Yönelik Protokol
2. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliğinin Genişletilmesi ve Derinleştirilmesine İlişkin Çerçeve Anlaşması
3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Üçüncü Ülkelerde Altyapı İnşaatı ve Teknik Müşavirlik Alanlarında İşbirliğinin Artırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı
4. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Arasında İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliği Orta ve Uzun Dönem Kalkınma Planı İçin Ortak Araştırma Başlatılmasına Yönelik Mutabakat Zaptı
5. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Arasında Yeni İpekyolu Bağlantısı Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı

Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yapılan anlaşmalara binaen “*Türkiye ile Çin arasında geleceğe yönelik ilişkiler farklı bir nitelik kazanmış oluyor*”¹⁴⁷ açıklaması Türkiye ile Çin arasında ticari çıkar ilişkisinin yeni bir zemine oturtulmağa çalışıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu görüşmeden sonra iki ülke arasındaki ticari rakamların hacminin 2015 yılında 50 milyar dolarlık bir orana ulaştığı ve bu oranın 2020’de iki kat arttırılarak 100 milyar dolar olarak hedeflendiği belirtilmektedir¹⁴⁸. Karşılıklı sıcak ilişkilerin geliştiği dönemde Türkiye, ilişkilerin temel dayanak noktasını yatırımlara yönelterek Çin ile ekonomik ilişkilerini uzun

¹⁴⁶ <http://www.ekonomi.gov.tr> (Erişim Tarihi: 17.03.2016)

¹⁴⁷ Milliyet Gazetesi, ‘**Türkiye’ ve Çin’den Tarihi Antlaşma**’, 8 Ekim 2010.

¹⁴⁸ Tarık, Işık, ‘**Türkiye Çin’le Stratejik Ortak Oluyor**’, Radikal Gazetesi, 9 Ekim 2010.

soluklu bir döneme sokmuştur. Bu dönemde Çin ile olan dış ticaret açığı, Çin'den sermaye yatırımları çekilerek azaltılmaya çalışılmıştır. Dönemin öncelikleri olarak, ihracat hacminin artırılarak çeşitlendirilmesi ve iki ülke arasındaki bağlantıların yatırım ile sağlanması ifade edilebilir¹⁴⁹.

Küresel ekonomi alanında artık hiçbir ülke ekonomik ilişkileri tek başına belirleme gücüne sahip olamamaktadır. Küresel sistem içerisinde Türkiye ve Çin, karşılıklı ilişkilerini şekillendirmektedirler. Fakat bu durumun yanında iki ülkenin ekonomik kapasite açısından bir simetrik durum teşkil etmediği de ifade edilmelidir. Çin'in dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahip olarak 2 trilyonu aşan ihracat gücüyle dünya ekonomik dengelerini sağlayan bir ülke olmasının yanında 820 milyar dolar milli gelire ve 160 milyar dolardan fazla ihracat hacmine sahip Türkiye, dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasında yer alarak düzenli olarak büyüme gösteren önemli bir ülkedir. Çin'in dış ticaretinde Türkiye parlak bir yüzdeyi karşılamasa da Türkiye'nin dış ticaret ekonomisinde Çin'in büyük bir etken olduğu bilinmektedir. Ticaret dengesi üzerindeki normal olmayan bu denge durumu ister istemez Türkiye-Çin ticareti üzerinde belirleyici bir etken olabilmektedir¹⁵⁰.

Türkiye-Çin ilişkilerinin 2000'li yıllar ile birlikte bir eksene oturtulmağa başladığı ifade edilmişti. Milenyum sonrası Türkiye-Çin dış ticaret hacminin 1 milyar doları ilk kez aştığı bilinmektedir. 2005 tarihine gelindiğinde bu rakam 7.4 milyar dolar, 2010'da ise, 19.5 milyar dolara ulaşarak yükselişini sürdürmüştür. Ticaret hacmi 2010'da yapılan anlaşmaların etkisi ile 2011'de 24 milyar doların üzerine çıkmış, 2012'de 24.12 milyar dolar, 2013 yılında 28.29 milyar dolar olarak bu yükselişi sürdürmüştür. 2015 yılına gelindiğinde dış ticaret hacmi 27 milyon doları aşmıştır. 2016 yılının ilk ayında ticaret hacmi 2 milyon doları geçmiştir.

İki ülke arasında yıllara göre bir ticari yükseliş sözkonusu olmasına rağmen, Türkiye'nin ithalatına oranla ihracatının oldukça düşük bir seviyede kalması, Çin ile olan ticaretinde açık vermesine neden olmaktadır. 2011 yılı verilerinde ülkenin dış ticaret açık oranının 19.2 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu oran 2012'de de artış göstermiş ve 18.4 milyar dolar olmuştur. 2013 yılında bu oranın 21 milyar

¹⁴⁹ Athl, Günay, a.g.m., s. 21.

¹⁵⁰ Athl, Günay, a.g.m., s. 18-19.

doları geçmiş olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2015 yılında 27 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde 2.4 milyar dolar ihracat yapılırken, Çin’den yapılan ithalat oranı ise, 24,9 milyon doları bulmuştur. Bu veriler Tablo-20’de gösterilmektedir¹⁵¹.

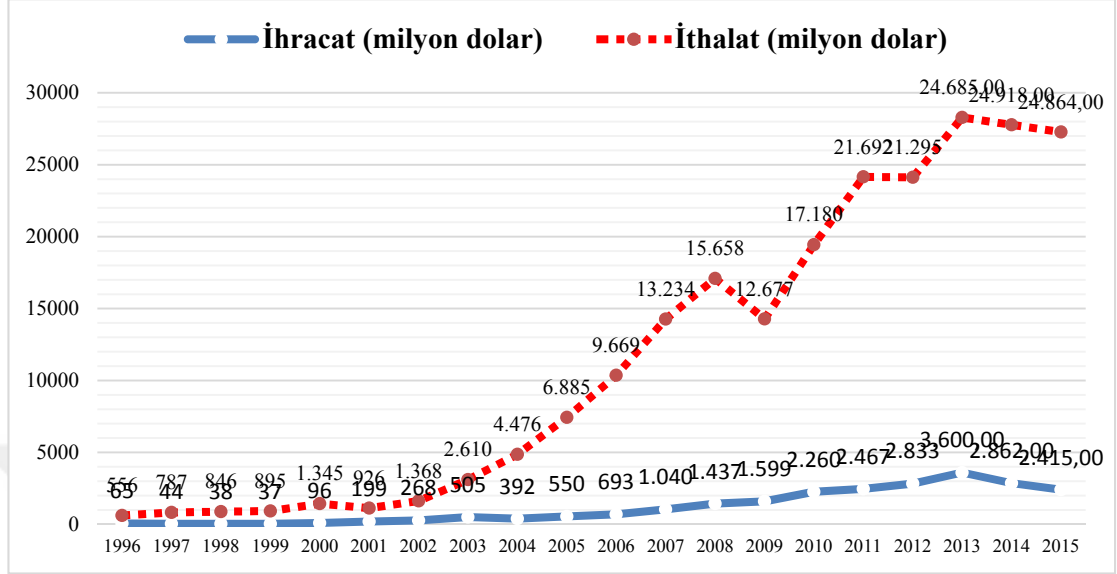
Tablo-20: Türkiye-Çin Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1996	65	556	-491	622
1997	44	787	-743	832
1998	38	846	-808	885
1999	37	895	-858	931
2000	96	1.345	-1.249	1.441
2001	199	926	-726	1.125
2002	268	1.368	-1.100	1.637
2003	505	2.610	-2.106	3.115
2004	392	4.476	-4.084	4.868
2005	550	6.885	-6.336	7.435
2006	693	9.669	-8.976	10.362
2007	1.040	13.234	-12.195	14.274
2008	1.437	15.658	-14.221	17.095
2009	1.599	12.677	-11.077	14.276
2010	2.260	17.180	-14.920	19.440
2011	2.467	21.692	-19.225	24.159
2012	2.833	21.295	-18.462	24.128
2013	3.600,9	24.685,9	-21.085,0	28.286,8
2014	2.862,0	24.918,2	-22.056,3	27.780,2
2015	2.415,1	24.864,3	-22.449,3	27.279,3
2016*	158,9	1.923,7	-1.764,7	2.082,6

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, ‘Türkiye-Çin Ticareti’, www.ekonomi.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

¹⁵¹ Ekonomi Bakanlığı, ‘Türkiye-Çin Ticareti’, www.ekonomi.gov.tr (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

Grafik-6: Türkiye-Çin Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)

* Bir Aylık Veri

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge> (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

Türkiye'nin Çin ile yapmış olduğu ticaretin son 20 yıllık verilerine bakıldığında 1996 tarihinde 65 milyon dolarlık ihracat rakamı ile 556 milyon dolarlık ithalat rakamı yer almaktadır. 2000 yılına değin Türkiye'nin Çin'e olan ihracatında düşüş yaşanmasına rağmen, bu tarihten sonra ihracat rakamlarının arttığı görülmektedir. En yüksek ihracat rakamına 3.600,9 milyon dolar ile 2013 tarihinde ulaşılmıştır. İthalat verilerine bakıldığında, 1996'da 556 milyon dolar olan ithalat rakamı 2016 başına değin artarak gelmiş ve 2015 yılında 24.864,3 milyon dolara ulaşmıştır. İthalat rakamlarının ihracat rakamlarından her yıl fazla olması nedeniyle Türkiye'nin Çin ile olan dış ticaret dengesi negatif (-) oranlarda seyir göstermiştir.

Türkiye ile Çin'in birbirlerinden almış oldukları malların ihraç boyutuna bakıldığında, 2 trilyon dolar civarında bir ithalat gücüne sahip olan Çin'e karşı Türkiye ihracatının yetersizliğinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Çin'in tüketim maddelerinin ve pazarının farklılık göstermesi,
- Çin ekonomisinin Türkiye'den farklı olarak kendine özgü bir yapıya sahip olması,
- Güneydoğu Asya ve Pasifik bölge ticaretinin güçlü olması,
- Çin'in etrafında büyük ticaret odaklarının yer alması,
- Türkiye-Çin arasında çeşitli ticari anlaşmalarının yetersizliği

- Anlaşmalara bağlı olarak karşılıklı yatırımların gelişim seviyesinin düşük olması,
- Türkiye'nin Çin ve Çin'in ticaret yaptığı bölgeye yönelik sistemli bir araştırma çalışmaları düzenlememiş olması gibi sıralanabilir.

Türkiye'den Çin'e yapılan ticari ürünlerin yapısı incelendiğinde:

Tablo-21: Türkiye'nin Çin'e Yapmış Olduğu İhracat Ürünleri ve Rakamları

ÜRÜNLER	2013	2014	2015
Mermer, su mermeri, traverten, ekosin, gibi kireçli taşlar	977,2	825	726
Boratlar; peroksiboratlar (perboratlar)	224,8	218,5	197,7
Krom cevherleri ve konsantreleri	422,6	273,1	186
Kurşun cevherleri ve konsantreleri	154,3	97,7	117,3
Kıymetli metal cevherleri ve konsantreleri	184,1	134,7	114,7
Bakır cevherleri ve konsantreleri	405,7	215,8	111,2
Tabii boratlar ve bunların konsantreleri	109,5	117,4	108,3
Sentetik filament demetleri	30,9	6	35
Yün ve yapağı (kardesiz/taranmamış)	24,8	34,4	28,4
Merkezi ısıtma kazanları	27,7	37,2	28,2
Dokuma halı ve buna elverişli kaplamalar	44,7	49,5	27,2
Bor oksitleri, borik asitler	55,3	44,2	26,3
Tıbbi alanda kullanılan alet-cihazlar	13,9	19,6	25,7
Debagatte kullanılan sentetik organik ve anorganik ürünler	23,7	23,1	24,8
Kabuklu meyve çeşitleri	1,6	2,1	23,1
Radyatör motorlu hava püskürtücü gibi elektriksiz merkezi ısıtmalar	26,6	29,8	22,1
Dabaklanmış, aprelenmiş kürkler	37,8	24	19
Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri	1	0,5	17,8
Meyve ve diğer bitkilerin konserveleri	11,2	10,9	17,8
Unlu mamuller, pirinç ve boş ilaç kutuları	7,8	12,4	15,3

Kaynak: International Trade Centre, <http://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

“Mermer, su mermeri, traverten, ekosin, gibi kireçli taşlar”, “Boratlar; peroksiboratlar (perboratlar)” ve “Krom cevherleri ve konsantreleri” gibi kimyasal içerikli hammadde ürünleri Çin'in Türkiye'den ihraç ettiği ürünlerin ilk üç sırasında yer almaktadırlar. Oranı bu ürünlere göre düşük olarak yer almakla birlikte son yıllarda ihracatında “Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri” ile “Kabuklu meyve çeşitleri” türlerinde büyük artış görülmektedir. İhracatı yapılan

ürünlerden en az rakamsal veriler turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri, meyve ve çeşitli bitki parçalarının konserveleri ile ekmek, pasta gibi unlu mamuller ile ilaç kapsülü ve pirinç olarak görülmektedir.

Türkiye'nin Çin'e ihraç etmiş olduğu ürünlere karşın Çin'den ithal etmiş olduğu ürünlerin daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin Çin'den ithal etmiş olduğu ürünler ürünler aşağıda Tablo-22'dedir.

Tablo-22: Türkiye'nin Çin'den Yapmış Olduğu İthalat Ürünleri ve Rakamları

ÜRÜNLER	2013	2014	2015
Elektronik olarak ses, görüntü ya da iletişim odaklı malzemeler	2.440,8	2.636,4	2.959
Bilgi işlemeye yönelik makine ve teçhizatlar ile verileri kodlamaya yarayan elektronik aletler	1.819,4	1.802	1.394,1
Alaşımı olmayan çelik ya da demir içerikli yarı mamuller	0,2	72,1	510,9
85.25 ile 85.28 numara kodlu ürünlerden sayılan aletlere özgü parça ve kısımlar	770,3	561,8	464,7
Dikiş iplikleri dâhil olmamak üzere flament özelliğine sahip sentetik modellenli iplikler	447,1	465	450,8
Işıklı aydınlatıcılar, tabelalar ve benzeri teknik ürünler	354	427,2	391,3
Araba, otobüs gibi karayolu taşıtlarında kullanılabilecek kısımlar	283,9	317,9	373,6
Yarı iletken içerikli ışıklı diyot ve transistör türleri ile eklenmiş piezo elektrik	74,2	132,7	362
Elektrik dönüştürücüleri, redsör gibi durağan konvertör çeşitleri	287,1	318,1	310
Bisiklet, scooter, bebek gibi oyuncak çeşitleri ve bunlara benzer küçük modeller	343,1	351,1	304,5
Kompresör, hava basınçlı vakumlu pompalar, fan çeşitleri ile aspiratör çeşitleri	349,2	278,2	278
Genişlik ebatı 600 milimetre ve büyüğü olan alaşım özellikli çelik haddeler	6	67	275,1
Ekranlar, ekran yansıtıcıları ve Tv alıcıları	249	222,7	247,2
Günlük kullanımlarda yer alan saç kurutma makinası, ütü, su ısıtıcısı gibi elektronik aletler	263,6	268,1	237,8
Elektrojen çeşitleri haricinde elektrik enerjisi üreten motor ve jeneratörler	231,1	216,3	227
Su alanında kullanılan, tank, depo, vana ve musluk gibi alet çeşitleri	238,1	231,3	224

Deri ve kösele gibi maddelerden üretilmiş çanta, kumaş, valiz gibi eşya çeşitleri	276,2	284,8	218,4
Çeşitli baskı makinaları, yazıcı, faks makinalarına ait parçalar ve bunların kısımları	282,7	283,9	213
Plastik içerikli eşyalar	193	230,6	211,8
Hazır giyim eşyaları (plastik kauçukla desteklenmiş elyaf özellikli)	189	184,9	203,6

Kaynak: International Trade Centre, <http://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

Türkiye'nin Çin'e olan ihracat oranlarına karşılık Çin'den yapmış olduğu ithalat oranı oldukça yüksek rakamlara tekabül etmektedir. Çin'den yapılan ithalatın en yüksek rakamlarını “Elektronik olarak ses, görüntü ya da iletişim odaklı malzemeler” ile “Bilgi işlemeye yönelik makine ve teçhizatlar ile verileri kodlamaya yarayan elektronik aletler” oluşturmaktadır. En düşük ithalat ürünleri ise, “Plastik içerikli eşyalar” ve “Hazır giyim eşyaları (plastik kauçukla desteklenmiş elyaf özellikli)” ürünleri oluşturmaktadır.

Çin'in büyük nüfus yoğunluğu, kapitalist piyasaya ve küresel dünyaya adapte olmasının ardından Çin açısından avantajlı bir hale gelmiştir. Şöyle ki, Çin'deki nüfus yoğunluğu beraberinde az maliyetli üretim alanlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Birçok Amerika ve Avrupa firmaları isim hakkı saklı kalmak şartı ile üretim tesislerinin tamamına yakını Çin ve Tayvan'a yapmışlardır. Burada mal üretim maliyetinin oldukça düşük olması, firmaların her bir malın üretimi ve satımından daha fazla kar elde etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca birçok devlet, ülke topraklarında yapacak oldukları üretimin maliyetli olması nedeni ile ülke içerisinde çeşitli ürünlerin üretimini yapmak yerine düşük maliyetli üretimin yapıldığı Çin'e yoğunlaşmaktadırlar. Türkiye, kimi ürünlerin ülke toprakları içerisinde üretiminin maliyetli olacağından hareketle Çin'den ithalat yapma yoluna gitmektedir. Tablo-21'de yer alan yıllara göre, ithalat-ihracat göstergelerinde ithalat rakamlarının ihracat rakamlarına oranla oldukça yüksek bir seyir göstermesinin nedenlerinden birisi de budur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN KUR REJİMİ’NİN İHRACATA OLAN ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ÇALIŞMA

4.1. Araştırma modeli

Bu araştırma Çin ekonomisinde reel döviz kurunun ihracat üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu etki ve ilişkiler ekonometrik bir zaman serisi modeli ile incelenecektir. Araştırmada Eviews Nedensellik Analiz Programına yer verilmiştir. Bu hali ile tahmin edilmek istenen model aşağıdaki gibidir:

$$\text{İHRACAT}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{RDK}_t + U_t$$

Heteroskedastisiti problemine karşın değişkenleri doğal logaritmaları ile modele eklenmektedir.

$$\text{Log(İHRACAT)} = \beta_0 + \beta_1 \text{Log(RDK}_t) + U_t$$

İHRACAT_t: Çin ekonomisinde t dönemindeki yıllık ihracat rakam büyüklüğü

RDK_t: Çin ekonomisi t dönemi reel döviz kuru

U_t: Hata terimi

Söz konusu ilişkide β_0 sabit terim, β_1 ise tahmin edilmek istenen parametreyi simgelemektedir.

4.2.Literatür Taraması

Terzi ve Zengin (1995), Türkiye’de 1950-1979 ve 1980-1994 yılları arasındaki döviz kuru, ithalat ve ihracat ilişkisini Granger eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri yardımıyla araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır¹⁵².

¹⁵² Ahmet, Zengin, Harun, Terzi, ‘Türkiye’de Kur Politikası, İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisinin Ekonometrik Analizi’, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 11(1-2), 1995, s.247-266.

Sivri ve Usta (2001), Türkiye’de döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkiyi 1994:1-2006:6 aylık verilerle VAR yöntemiyle analiz etmiştir. Reel döviz kurunun dış ticaret dengesi üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir¹⁵³.

Karagöz ve Doğan (2005), Ocak 1995-Haziran 2004 dönemine ait aylık verilerle ihracat ve ithalat değişkenlerinin döviz kuru ile olan ilişkisini regresyon analizi ile araştırmıştır. 2001 yılı devalüasyonu dışında döviz kuru ile ihracat ve ithalatın her biri ile ekonometrik bir ilişki kurulamamıştır¹⁵⁴.

Ciğerlioğlu (2007), Türkiye’de 1982:1-2005:2 döneminde reel döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analizi ile araştırmıştır. Reel döviz kuru ile ithalat arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. İthalat ve ihracat arasında ise çift yönlü ilişki görülmüştür¹⁵⁵.

Zhe (2007), Çin ve diğer ticaret ortakları arasındaki 1997 – 2006 dönemi için dış ticaret fazlası ve reel efektif döviz kuru arasındaki ilişkiyi koentegrasyon testini kullanarak araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre reel efektif döviz kuru ile ticaret dengesi arasında uzun dönemli ve istikrarlı bir ilişki bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Yine bu çalışmaya göre dış ticaret fazlasındaki artış nedenlerinden birisi reel efektif döviz kurlarındaki meydana gelen düşme eğilimidir¹⁵⁶.

4.3. Veri Özellikleri

Araştırma kapsamında 1985 ile 2015 yılları arasında yıllık veriler ile çalışılmak istenmektedir. 1985–2015 yıllarına ait İhracat-İthalat verileri ve Reel Döviz Kuru Endeksi rakamları Uluslararası Para Fonu (IMF)’nin <http://www.tradingeconomics.com/china/exports> kaynağından alınmıştır. Reel Döviz Kuru (RDK), İthalat (İTH) ve İhracat (İHR) değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlayan bu çalışmada değişkenlere ait verilere ait analiz bulguları

¹⁵³ Uğur, Sivri, Can, Usta, ‘Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki’, **Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 4, 2001, s. 1-9.

¹⁵⁴ Murat, Karagöz, Doğan, Çetin, ‘Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği’, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, 2005, s. 219-228.

¹⁵⁵ Oğuz, Ciğerlioğlu, ‘Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1982-2005’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.

¹⁵⁶ Wang, Zhe, ‘Real Effect of Exchange Rate in RMB and Trade Surplus in China’, **Canadian Social Science**, 3(5), 2007, s. 91-96.

aşağıda yer almaktadır. Çalışma konusu olan zaman aralığına ait veri seti aşağıda Tablo-23’te sunulmuştur.

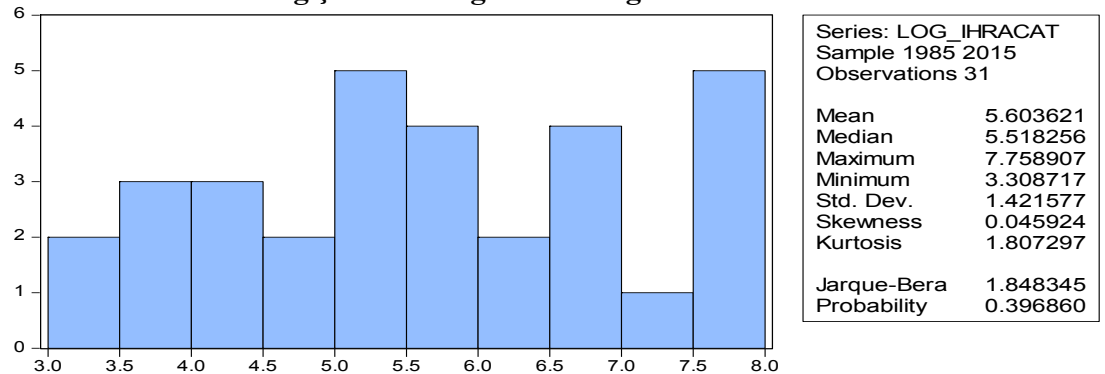
Tablo-23: Veri Seti

SERİ	İHRACAT (Milyar dolar)	Reel Döviz Kuru(RDK)	SERİ	İHRACAT (Milyar dolar)	Reel Döviz Kuru(RDK)
1985	27,350	288,30	2000	249,200	95,84
1986	30,940	214,31	2001	266,150	98,94
1987	34,734	181,65	2002	269,479	93,24
1988	41,054	174,88	2003	362,879	87,46
1989	43,220	150,83	2004	491,033	83,16
1990	62,090	108,62	2005	626,481	89,01
1991	71,840	98,75	2006	775,945	88,02
1992	84,940	88,34	2007	934,556	91,74
1993	91,740	94,85	2008	1.003,849	104,42
1994	121,010	74,98	2009	820,287	98,13
1995	148,780	79,29	2010	1.568,259	101,13
1996	151,050	84,53	2011	1.898,388	107,62
1997	182,790	97,16	2012	2.048,782	109,14
1998	183,710	92,17	2013	2.209,007	117,73
1999	194,930	90,20	2014	2.342,343	124,56
			2015	2.281,855	130,27

4.3.1. Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri

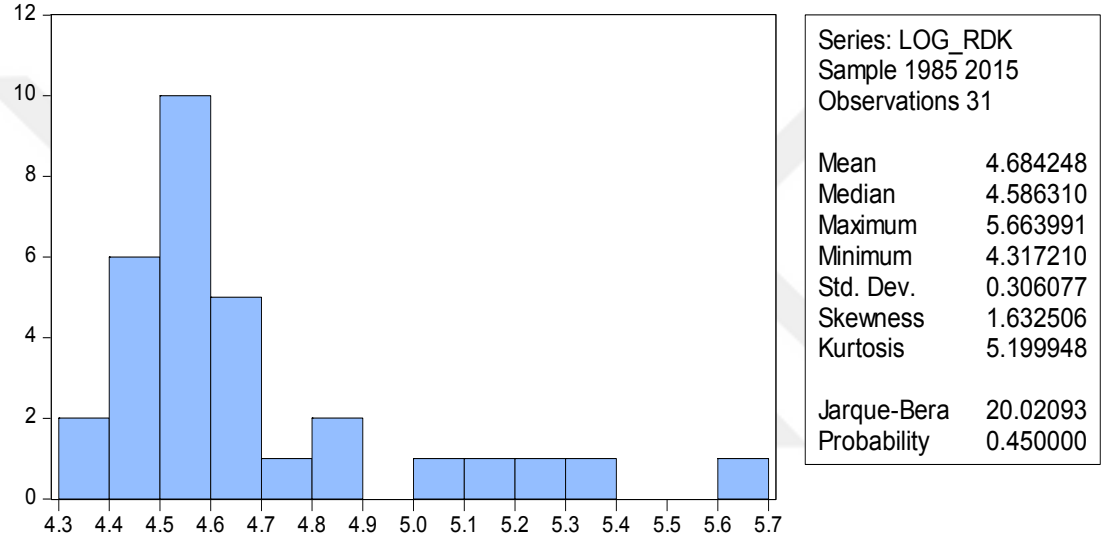
Regresyon modelinde yer alan ihracat ve reel döviz kuru değişkenlerine ait dağılım değerleri ile bazı diğer istatistikleri histogram dağılımları birlikte aşağıda sunulmuştur.

Grafik-7: İhracat Değişkeni Histogram Grafiği ve Betimsel İstatistikleri

İhracat değişkenine ait ortalama (Mean), medyan (Median), maksimum (Maximum), minimum (Minimum), Standart Sapma (Std. Dev.), çarpıklık (Skewnes) ve basıklık (Kurtosis) değerleri Grafik-7’de görülmektedir. Mean değeri 5.603621, Median değeri 5.518256, Maximum değeri 7.758907, Minimum değeri 3.308717, Std.Dev. değeri 1.421577, Çarpıklık değeri 0.045924, Basıklık değeri 1.807297 olarak yer almaktadır.

Grafik-8: Reel Döviz Kuru (RDK) Değişkeni Histogram Grafiği ve Betimsel İstatistikleri

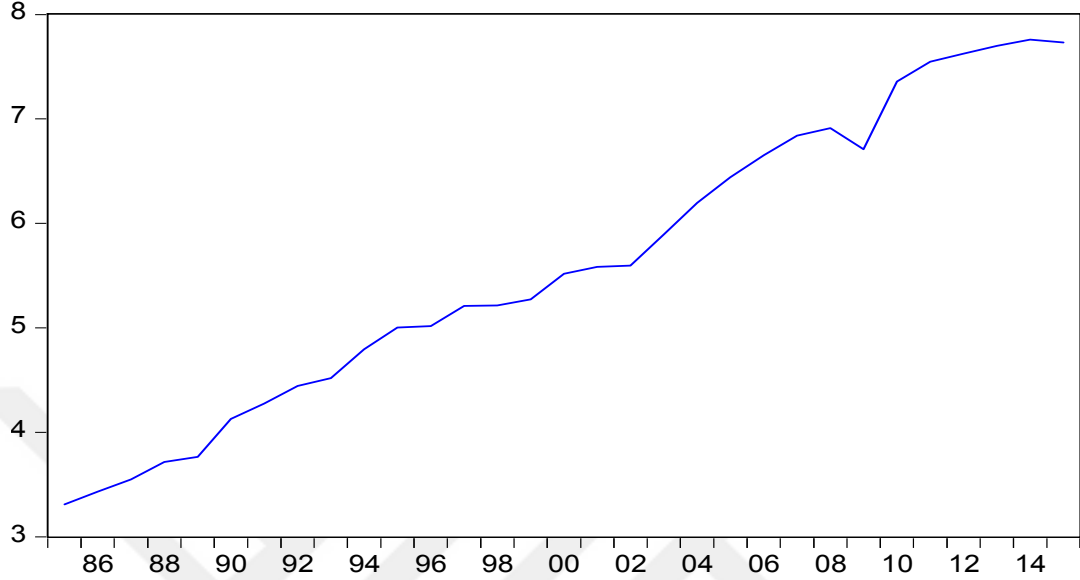
Reel döviz kuru (RDK) değişkenine ait ortalama (Mean), medyan (Median), maksimum (Maximum), minimum (Minimum), Standart Sapma (Std.Dev.), çarpıklık (Skewnes) ve basıklık (Kurtosis) değerleri Grafik-8’de görülmektedir.

4.3.2.Durağanlık Araştırması

Zaman serilerinde analiz yapmadan önce serilerin durağanlığı da araştırılmalıdır. Grafikleri bize serilerin durağanlığı hakkında ipucu verebilir fakat serilerin kesin olarak durağan olup olmadığını kaçınıcı farkta durağan olduklarını Augmented Dickey Fuller (ADF) testleri aracılığıyla öğrenebiliriz. Aşağıda çalışmada kullanacağımız değişkenlere ait grafikler yer almaktadır. Daha sonra serilere ADF durağanlık testleri uygulanmıştır.

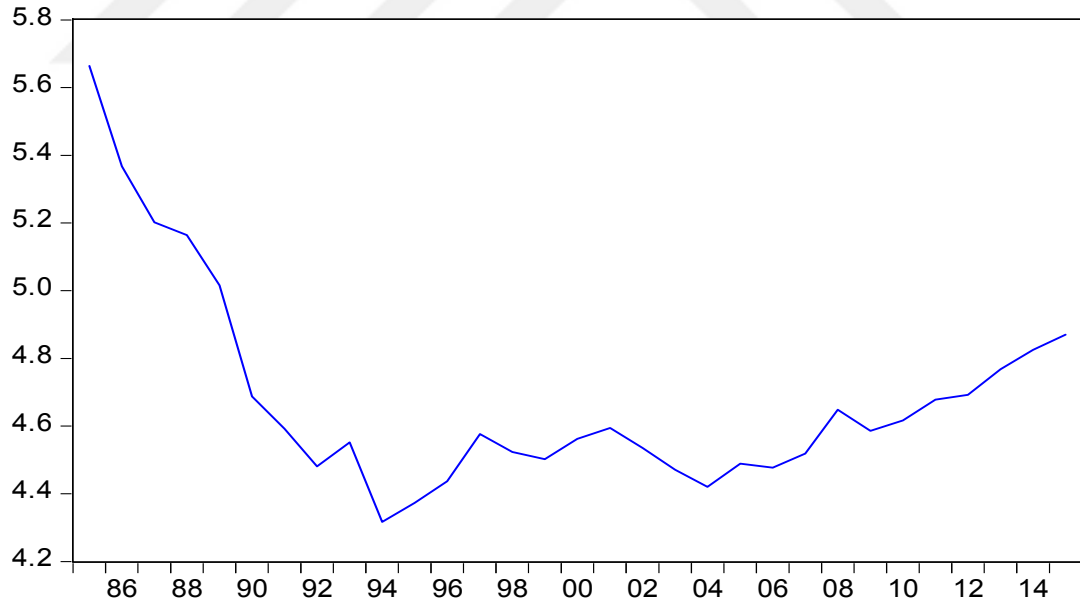
Grafik-9: İhracat Değişken Grafiği

İhracat(Milyar Dolar)

Grafik-10: Reel Döviz Kuru Değişken Grafiği

Reel Döviz Kuru(RDK)

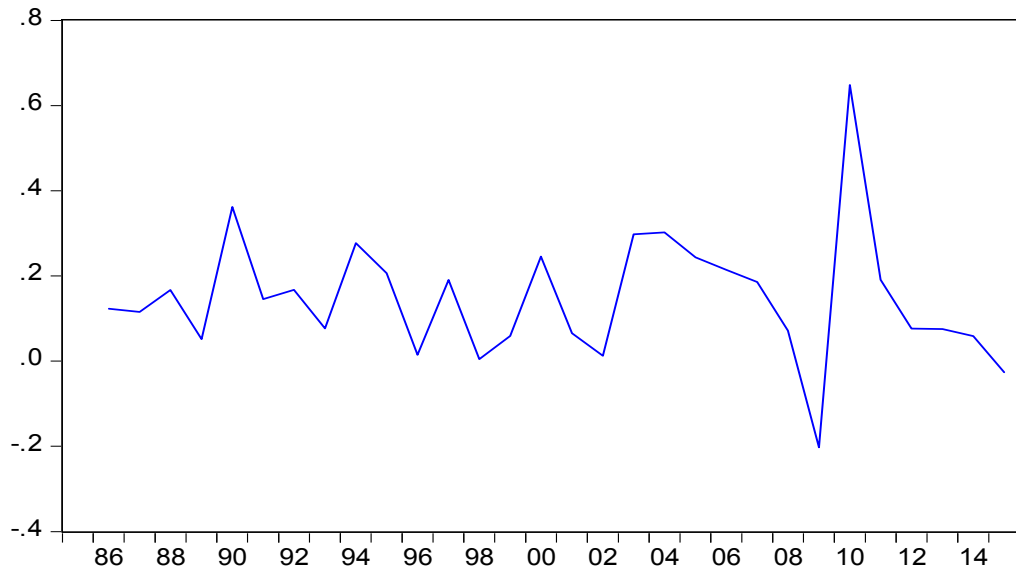
Grafik-9’da ihracat ve serilesine ait grafik incelendiğinde serinin zaman içinde değişen ve durağan olmadıkları kolaylıkla anlaşılabilir. Grafik-10’da de reel döviz kurunun zaman içindeki değişkenliği durağan olmadığını işaret ediyor. Değişkenlere ait kesin durağanlık durumu için ise Augmented Dickey Fuller (ADF) analiz sonuçları ise Tablo-24’te yer almaktadır.

Tablo-24: Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

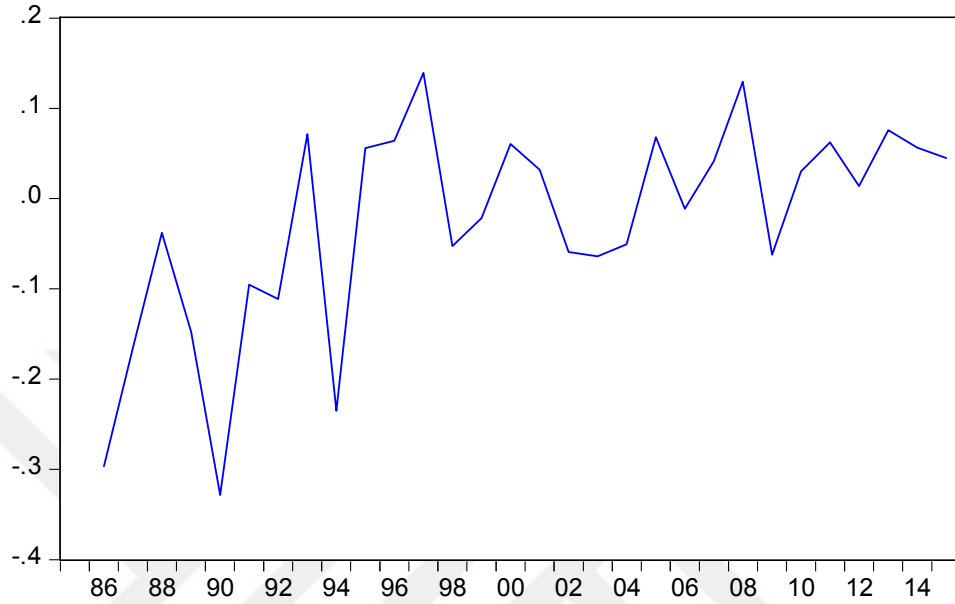
	ADF Test İstatistiği	Kritik Değer*	P (olasılık)	Durağanlık Durumu
Log(İhracat)	4.807176	-2.644302	1.0000	Durağan Değil
d(log(ihracat))	-3.424823	-2.647120	0.0013	Durağan
Log(RDK)	-1.481312	-2.644302	0.1271	Durağan Değil
d(log(RDK))	-4.389010	-2.647120	0.0001	Durağan
* %1 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler baz alınmıştır, d:Değişkenlerin 1.düzye farkını ifade eder.				

Tablo-24'de değişkenlerin durağanlık durumları incelendiğinde ihracat değişkeninin düzey durumda durağan olmadığı; 1.derece farkı alındığında ise durağanlaştığı gözlemlenmiştir. Reel döviz kuru değişkeninin de düzey değerinde durağan değil iken, 1. derece farkında durağan olduğu gözlemlenmiştir. Değişkenlerin durağanlıkları hakkında fikir sahibi olmak için 1. Derece farklarına ait grafikler aşağıda yer almaktadır:

Grafik-11: İhracat Değişkeni 1. Farkı Grafiği
İhracat 1.Fark

Grafik-12: Reel Döviz Kuru 1. Fark Grafiği
Reel Döviz Kuru 1.Fark

4.4. Johansen Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Testi

Araştırma kapsamındaki değişkenlerin durağanlık durumları incelenmiştir. Johansen Eşbütünleşme Testi tüm değişkenlerin aynı derecede durağan olduğu varsayımında bulunur. ADF durağanlık testi sonuçları hatırlanırsa iki değişkenin de birinci derece farklarında durağan olduğu görülmektedir. Değişkenlerin birinci derece farkları ile kurulacak regresyon sonucu kalıntı terimlerinin durağan olması değişkenler arasında eşbütünleşme olduğunu, daha açık bir ifade ile uzun dönemde birlikte dengeye geldiklerini göstermektedir.

Uygun gecikme uzunluğunu belirleyebilmek değişkenler ile kurulacak VAR modelinde farklı gecikme uzunluklarındaki bilgi kriterleri değerlerinden yararlanılabilir. En uygun gecikme uzunluğunda söz konusu bilgi kriterleri değerleri küçük çıkacaktır. Tablodaki yıldızlar bilgi kriterlerinin uygun değerler aldığını gösterir. Gecikme uzunluklarından hangisinde daha fazla yıldız var ise, söz konusu gecikme uzunluğu en uygun gecikme uzunluğudur. Tablo-25 incelendiğinde en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. Özellikle çokça kullanılan Akaike Bilgi Kriteri'nin en iyi değeri 1 gecikme uzunluğunda vermesi, gecikme uzunluğu için 1'in seçilmesine yardımcı olmaktadır.

Tablo-25: Gecikme Uzunlukları Bilgi Kriterleri Değeri

Gecikme Uzunluğu	Bilgi Kriterleri				
	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	3.391.496	NA	0.000294	-2.454.997	-2.358220*
1	3.796.228	7.160.643	0.000294*	-2.458637*	-2.168.307
2	3.968.674	2.785.666	0.000353	-2.283.596	-1.799.712
3	4.100.243	1.922.931	0.000441	-2.077.110	-1.399.674
4	4.898.404	10.43749*	0.000336	-2.383.388	-1.512.398

Uygun gecikme uzunluğu olan 1 ile trendli, trendsiz kesme terimli ve kesme terimsiz modellerin bilgi kriterleri karşılaştırması sonucu trendsiz ve kesme terimli var modeli kurulup kontegrasyon testi tamamlandığında olasılık değerleri Tablo-25'teki gibidir:

Tablo-26: Johansen Kontegrasyon Test Değerleri

	Trace İstatistiği	0,05 Kritik Değer	p olasılık
0	26.26492	15.49471	0.0008*
1	0.255651	8.266856	0.0040*

Tablo-26 incelendiğinde iki adet kontegrasyon olduğu görünür ($p < 0,05$). Zaman serisi modellerinde kontegrasyonun olması şu şekilde açıklanabilir: seri uzun dönemde dengeye gelmektedir fakat değişkenlerin farkını alma işlemi değer kayıplarına neden olmaktadır, söz konusu değer kayıpları bulguları olumsuz etkilemektedir. Değer kayıplarından kaynaklanan olumsuzlukları gidermek için hata düzeltme modeli oluşturulmalıdır.

4.5.Hata Düzeltme Modeli

Zaman serisi analizlerinde uzun dönemli bir ilişki var ise, hata düzeltme modelleri kullanılır. Hata düzeltme modelleri uzun dönemdeki ilişkiden sapmayı gösterirler. Hata düzeltme modellerinde değişkenlerin aynı dereceden durağan olması ve aralarında kontegrasyon ilişkisi bulunması gerekir. Durağanlık ve kontegrasyonu daha önce gösterilmişti. Aşağıdaki modelde regresyon ilişkisi kurulursa:

$$d(\text{Log}(\text{İHRACAT})) = \beta_0 + \beta_1 d(\text{Log}(\text{RDK}_t)) + \text{hata terimleri}$$

Bu modeldeki hata terimleri düzey değerde durağan olmalı, hata terimlerine ait ADF değerleri tablodaki gibidir:

Tablo-27: Hata Terimleri ADF İstatistikleri

Hata Terimi	Test İstatistiği	MacKinnon Kritik Değerleri
u _t	-6.438545	-2.647120*
		-1.952910**
		-1.610011***

* = % 1 ** = % 5 *** = % 10

Hata terimleri düzey değerde durağandır, bu durumda hata terimlerinin bir gecikmeli hali modele eklenebilir. Modeldeki tüm değişkenlerin 1. Derecede durağan oldukları için değişkenlerin birinci farkı alınır ve hata terimlerinin 1 gecikmeli değeri modele eklenirse oluşan model:

$$d(\text{Log}(\text{İHRACAT})) = \beta_0 + \beta_1 d(\text{Log}(\text{RDK}_t)) + \beta_3 (\text{Hata terimleri})(-1)$$

**d=değişkenin birinci farkını ifade eder.

**(-1) değişkenin modele 1 gecikme ile eklendiğini ifade eder.

Tablo-28: Hata Düzeltme Modeli İstatistikleri

Bağımlı Değişken d(log(ihracat))			
	Katsayı	Standart Sapma	p
d(log(RDK))	-0.157564	0.276218	0.0033
Hata terimleri (-1)	-0.211647	0.198451	0.0029
C	0.146783	0.028978	0.0000
F istatistiği = 2,70631	F istatistiği p: 0,043		R kare: 0,62433

Hata düzeltme modeli istatistikleri incelendiğinde her 3 değişkeninde anlamlı farklılığa (p<0,05) sahip olduğu görülmektedir. Modelin tümünün anlamlılığı için ise, f istatistiği olasılık değerine bakıldığında yine modelin anlamlı farklılığa (p<0,05) sahip olduğu görünür. Hata düzeltme modellerinde bir başka kriter ise hata terimi katsayısının -1 ile 0 arasında olması gerektiğidir. Modeldeki hata terimi (-0,211647) katsayısı bu şartı da sağlamaktadır.

Bu şartlar altında hata düzeltme modelinden şu çıkarım yapılabilir; uzun dönemde oluşacak bir birim sapmanın yaklaşık %21'i (-0,211647) her dönemde düzeltilmektedir. Kısa dönem dengesizlikler bu şekilde kapanmaktadır.

4.6.Granger Nedensellik Testi

Değişkenler arasında uzun dönemde anlamlı ilişkiler saptanıp, uzun dönemde var olan yönlü ilişki analiz verileri için Granger Nedensellik Analizi yapılmalıdır. Granger Nedensellik Analizi verileri aşağıda tablo-29'da sunulmuştur.

Tablo-29: Granger Nedensellik Testi İhracat Bağımlı Değişkeni İstatistikleri

Bağımlı Değişken: İhracat			
	Ki-kare	df	P
Reel Döviz Kuru(RDK)	3,94179	1	0,0471

Tablo-29'da Granger Nedensellik Analizi ihracat bağımlı değişkenine göre tablo-29'da sunulmuştur. Olasılık değeri $p < 0,05$ anlamlı farklılık oranına göre RDK 0,0471 oranı ile anlamlı farklılığa sahiptir. Diğer bir ifade ile Reel Döviz Kuru ihracat değişkeninin nedenidir denilebilir. Reel Döviz Kuru'nun bağımlı değişkeni istatistik verilerine bakıldığında:

Tablo-30: Granger Nedensellik Testi Reel Döviz Kuru Bağımlı Değişkeni İstatistikleri

Bağımlı Değişken: Reel Döviz Kuru(RDK)			
	Ki-kare	df	P
İhracat	0,850604	1	0,3564

Tablo-30'da Granger Nedensellik Analizi reel döviz kuru bağımlı değişkenine göre tablo-30'da sunulmuştur. $p < 0,05$ anlamlı farklılık oranında olasılık değeri 0,3564'tür. İhracat değişkeni reel döviz kurunun nedeni değildir. Granger Nedensellik Analizi sonuçları toplu halde yorumlanacak olunursa Reel Döviz Kuru İhracat rakamlarında bir nedenselliğe sahip iken, ihracat rakamlarının reel döviz kuru üzerine nedensel bir etkisi saptanmamıştır. Söz konusu nedensellik ilişkisi Şekil-10 yardımıyla görselleştirilebilir.

Şekil-10: Granger Nedensellik Analizi Çıkarımı

Şekil-10’da ok yönü nedensel ilişkinin varlığını gösterir. Yıllık ihracat rakamları üzerinde reel döviz kurunun nedensel bir etkisi mevcut iken, yıllık ihracat rakamlarının reel döviz kuru üzerindeki nedensel bir etkisi saptanamamıştır. Reel Döviz Kuru’nun ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

4.7.Değerlendirme

Çin’in yıllık ihracat rakamları ile reel döviz kuru arasında kurulan zaman serisi hata düzeltme modeli katsayılarına bakılacak olursa, Reel Döviz Kuru-İhracat ilişkisinde ters yönlü olarak anlamlandırılabilen istatistikî ilişkinin varlığı söz konusudur. Reel döviz kurunun tahmin edilen parametresi $-4,198836$ ’dır. Daha net bir şekilde ifade edilecek olunursa, Reel Döviz Kuru’ndaki yüzde birimlik bir artışa karşın Çin ekonomisindeki ihracat rakamları yaklaşık olarak 4,20 Milyar Dolar düşürmektedir. Söz konusu ilişkinin nedenselliği ise, Granger Nedensellik Analizi ile tek yönlü ve reel döviz kuru değişkeninde ihracat değişkenine doğrudur.

SONUÇ

Dünya toplumları arasında oldukça köklü bir tarihe sahip olan Çin, asırlar boyu dünya tarihinde adından her zaman bahsettirmiş bir ülkedir. Bilinen tarihi milattan önce 2 binli yıllarda Xia hanedanlığı ile pabaşlatılmış olup, 1900'li yılların başına değin bir imparatorluk olarak varlığını sürdürmüştür. 1911 yılında imparatorluk rejimi yıkılmış ve Çin tarihinde hanedanlar devri son bulmuştur. 1949 yılına değin cumhuriyet rejimi ile yönetilen Çinde, aynı süre zarfında milliyetçilerle komünistler arasında bir iç savaş döneminin de yaşanmıştır. 1949 yılında Mao Tse-Tung'un liderliğini üstlendiği Çin Komünist Partisi'nin milliyetçilere karşı üstünlük sağlaması sonunda komünist rejime geçmiştir. Halen de komünist rejim tarafından idare edilmektedir.

Çin ekonomisi 1978 yılına değin içe kapalı bir görünüm arz etmektedir. Eski dönemlerde özellikle İpek Yolu'nun önemli merkezi olan Çin, bu dönemde tarımsal faaliyetler ve ticaret ile ekonomisini idame ettirmektedir. 1949 yılına değin bir çiftçiler ülkesi olarak tabir edilen Çin, 1949 devrimi ile birlikte sosyalist ekonomiye dönmüş ve Deng'in 1978 yılında dış piyasaya açılmasına kadar dışa kapalı ekonomi sistemini uygulamıştır. Özellikle 1958 yılında İleriye Doğru Büyük Hamle politikası ve 1966 yılındaki Büyük Proleter Kültür Devrimi ile bir yandan rejim ülke düzenine oturtulmağa çalışılmış, diğer yandan da ekonomik kalkınma gerçekleştirilmeğe çalıştırılmıştır. Bu iki politika Mao'nun vefatına kadar devam ettirilmiştir. Bu dönemde ithalat-ihracat oranları oldukça düşük bir seyir izlediği için dış ticaret çok düşük yüzdelerde yer almıştır. Mao'dan sonra Çin ekonomisinde adını duyuracak olan kişi Deng Xiaoping, Çin ekonomisine ağırlık vererek 1978 yılı itibarı ile dışa açık ekonomi politikasını uygulamaya koymuş ve Çin'e yatırımların girmesi için Çin ticaretini dış dünyaya açmıştır.

Çin ekonomisine bakıldığında, 1978 yılından sonra sürekli bir artış sözkonusudur. Bu tarihe kadar tarım sektörünün önplanda yer aldığı Çin'de, 80'li yıllar itibarı ile tarım ekonomisi yavaş yavaş önemini kaybetmiş; buna karşın sanayi/hizmet sektörlerinin hızlı bir şekilde büyümüş olduğu; sözkonusu büyümenin Çin ekonomisine de olumlu olarak etki meydana getirdiği ifade edilebilir. Bununla birlikte dış ticarete yatırımların artması, ihracat ve ithalat oranlarını her yıl arttırmış

ve Çin'in yıllık büyüme oranı ortalama %10'lara ulaşmıştır. Her ne kadar 1997 Asya Krizi, birçok Asya ülkelerini ekonomik olarak düşüşe götürmüş olsa da Çin, 1994 yılında devaülasyona gitmiş olduğu için dünya ülkeleri arasında bu krizden en az etkilenen ülke olmuş ve yükselişini sürdürmüştür.

Çin'in dünya ekonomisinde ilk sıralarda yer almasında şüphesiz 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği büyük bir etken oluşturmuştur. Bu üyelik Çin'e özellikle dış ticarette büyük kolaylıklar sağlamıştır. DTÖ'ye girdiği tarihten itibaren Çin, küresel ekonomi piyasasını etkileyen başat bir konuma yükselmiştir.

Çin'in Türklerle ile olan ilişkileri tarihin ilk günlerinden itibaren ticari ve ekonomik belirleyenin ön planda olduğu bir siyaset zemininde ilerleme kaydetmiştir. Özellikle uzakdoğu ile Avrupa arasında uzun bir alanı kaplayan ipekyolu ticaret yolunun egemenliği için iki ülke arasında asırlar süren bir rekabet söz konusu olmuştur. Çin'in 1949'da rejim değişikliğine gitmesi ile birlikte 1979'daki küresel ekonomi piyasasına açıldığı tarihe değin Türkiye ile ekonomik ilişkisinden neredeyse söz etmek imkansızdır. Çünkü 1949-1979 yılları arasında Çin, dışa kapalı ekonomik modeli uygulamakta olduğu için dış dünyaya kapalı bir görünüm seyir etmiştir. 1979 yılı ile birlikte dış piyasaya kapılarını açan Çin, bu tarihten itibaren Türkiye ile olan ilişkilerini de geliştirme yoluna gitmiştir. Türkiye bu dönemde 24 Ocak 1980 ekonomik kararları uygulamaya koymuş ve ithal ikameci ekonomi politikası yerine liberal ekonomi politikasını tercih etmiştir. Bu bakımdan ithalat-ihracat ilişkisinde Türkiye dışa açılan bir görünüm izlemeye başlamıştır. Çin'in dünya piyasalarında ekonomik açıdan kısa sürede oldukça güçlü bir duruma gelmesi Türkiye-Çin ilişkilerinde de ana belirleyen olmuş, Çin'in dış ticaretinde Türkiye fazla bir yer tutmaz iken, Türkiye'nin dış ticaretinde Çin oldukça büyük bir yere sahip olmuştur. Bu durumun en önemli nedeni Türkiye ile Çin'in ekonomik gelirlerinde yer alan oranların asimetrik pozisyonudur.

Sonuç olarak Çin, gerek tarihi gerekse ekonomisi açısından dünya düzleminde asırlar boyunca başat bir rolde yer almıştır. Dünya ticaret yollarının egemenlik sahasında bulunması tarihsel süreçte Çin'in önemli bir toplum haline getirirken, küreselleşme ile birlikte oldukça fazla nüfusa sahip olmasının getirmiş olduğu düşük maliyetli işgücü durumu Çin'i son yüzyılda yine ekonominin başat ülkeleri arasına

sokmuştur. Firmaların ana hedeflerinden birisi olan karlılık ilkesi gereğince düşük maliyet ile yüksek kar elde etme düşüncesi, bu firmaların yönlerini Çin'e çevirmelerinde oldukça etkili olmuştur. Şu an dünya uluslararası pazarında tüketime sunulan bir çok ürünün çıkış yerinin Çin olması bu hususu açıklar nitelik taşımaktadır. 1979 yılına kadar uyuyan bir devi andıran Çin, bu tarihten itibaren küresel ekonomi piyasasında zaman geçtikçe büyüyen bir ejderhaya benzetilmektedir.

Çin kur rejiminin ihracata olan etkisinin araştırılmasında dördüncü bölümde ekonometrik modelden yararlanılmıştır. 1985-2015 yılları arasında yer alan reel döviz kuru verileri, ithalat verileri ve ihracat verileri kullanılarak yapılan modelde değişkenlerin betimsel istatistikleri incelenerek histogram grafiği çıkartılmış, durağanlık araştırması ile reel döviz kuru ve ihracatın değişkenlik grafiği yapılmış, Johansen Eşbütünleşme Testi ile değişkenlerin durağanlık durumlarına yer verilmiştir. Söz konusu çalışma uzun dönemli bir zaman serisi olduğu için hata düzeltme modeli uygulanmıştır. Modelde yer alan değişkenler (reel döviz kuru-ihracat) arasında nedensellik ilişkisinin yönünün belirlenmesi için Granger Nedensellik Testi'ne yer verilmiştir. Uygulanan model sonunda Çin yıllık ihracat rakamları üzerinde reel döviz kurunun nedensel bir etkisi mevcut iken, yıllık ihracat rakamlarının reel döviz kuru üzerindeki nedensel bir etkisi saptanamamıştır. Yani Reel Döviz Kuru-İhracat arasında tek yönlü ilişki söz konusudur. Reel Döviz Kuru-ihracat ilişkisi ile reel döviz kurundaki yüzde birimlik bir artışın Çin ekonomisinde ihracat rakamlarını yaklaşık olarak 4,20 Milyar Dolar düşürdüğü görülmektedir.

Yapılan literatür taramalarında Çin'in ekonomik tarihi ile ilgili birçok kaynağa ulaşılmıştır. Yine yıllar bazında elde edilen Çin kur rejimi, ihracatı, ithalatı, büyüme oranları gibi faktörler hakkında çeşitli çalışmalar ile Çin'in dünya ülkeleri arasında ekonomik olarak edindiği yer, Çin'in uluslararası örgütlerle olan ilişkisi ve Türkiye ile olan ticari durumu hakkında çeşitli kaynaklar mevcuttur. Tüm bu kaynakların yanı sıra Çin kur rejimi ile ihracat arasındaki ilişkiye yönelik yapılmış olan herhangi bir teorik ve ampirik çalışma bulunamamıştır. Özellikle ekonometrik model konusunda söz konusu çalışma bir ilk olma özelliğine sahiptir. Bu sebeple çalışmada

yer alan ekonometrik modelde elde edilen verilerin daha sonra yapılabilecek benzer çalışma modellerine kaynak teşkil etmesi ve örnek oluşturması düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülkerim, Gök, ‘Alternatif Döviz Kuru Sistemleri’, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, İstanbul, 2006.

Ahmet, Beşkaya, Havanur, Ergün, ‘Döviz Kuru Rejimlerinin Politik ekonomisi: Seçilmiş Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi’, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Çankırı, 2005.

Ahmet, Zengin, Harun, Terzi, ‘Türkiye’de Kur Politikası, İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisinin Ekonometrik Analizi’, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 11(1-2), 1995.

Altay Atlı, ‘12 Mart Muhtırası ve Türkiye’nin Çin Halk Cumhuriyeti’ni Tanıması’, **Türkiye’de Çin’i Düşünmek: Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar** içinde, (Der: S. Esenbel, İ. Togan, A. Atlı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2013.

Altay, Atlı, Sadık, Ünay, ‘Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri’, **Analiz Dergisi**, Sayı:96, Haziran 2014.

Arif, Güller, ‘**Çin Ekonomisinin Gelişimi ve Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi**’, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2012.

Atilla, Sandıklı, ‘**China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security**’, Bilgesam Publications, İstanbul, 2010.

Azim, Özdemir, Gülbin, Şahinbeyoğlu, ‘Alternatif Döviz Kuru Sistemleri’, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü**, Tartışma Tebliği, Ankara, Eylül 2000.

Barçın, Yinanç, ‘İhracata Giden İthalatçı Döndü’, **Milliyet Gazetesi**, 5 Şubat 2001.

Can, Bakkalcı, Nilüfer Argın, ‘Türk dış Ticareti ve Ekonomi Politikaları Arasındaki Nedensellik İlişkileri’, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:21, Ankara, 2013.

Canan, Şentürk, ‘**Dış Ticaret-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Tezi**’, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Isparta, 2007.

China Statistics Press,

<http://www.stats.gov.cn/english/statisticaldata/yearlydata/YB2001e/ml/indexE.htm> (Erişim Tarihi: 23.01.2016)

CNNTURK, ‘**Çin’de Esnek Kura İlk Adım**’, CNNTURK 18.05.2005 Tarihli

Haberi,

<http://www.cnnturk.com/2005/ekonomi/dunya/05/18/cinde.esnek.kura.ilk.adim/96634.0/index.html> (Erişim Tarihi: 19.01.2016)

Çağdaş Üngör, ‘Çin ve Üçüncü Dünya’, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:41, İstanbul, Ekim 2009.

Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından

Sonuçları;http://www.tasam.org/trTR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_d

onusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuc_lari (Erişim Tarihi:
19.11.2015)

Dilek, Seymen, '**Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri**', Uluslararası İktisat,
[http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Dilek%20Seymen-
Klasik%20Dis%20Ticaret%20Teorisi.pdf](http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Dilek%20Seymen-Klasik%20Dis%20Ticaret%20Teorisi.pdf) (Erişim Tarihi: 14.01.2016)

Dilek, Seymen, '**Yeni Dış Ticaret Teorileri**', Uluslararası İktisat,
[http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Yeni%20Dis%20Ticaret
%20Teorileri.pdf](http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/Yeni%20Dis%20Ticaret%20Teorileri.pdf) (Erişim Tarihi: 16.01.2016)

Duygu, A., Ayhan, '**Kur Rejimlerinin Makroekonmik Değişkenlerin Oynaklığa
Etkisi: Türkiye Örneği**', Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.

Duygu, Yalçın, 'Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dışa Dayalı Büyüme Modeli', **Sosyal
Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2007.

Ebru Arısoy, Güzin, Bayar, Burak, Soranlar, '**Ařya'nın Devi: Çin Halk
Cumhuriyeti**', Dış Ticaret Dergisi, Cilt:9, Sayı:32.

Ekonomi Bakanlığı, '**Türkiye-Çin Ticareti**', www.ekonomi.gov.tr (Erişim Tarihi:
18.03.2016)

Emine, Kılavuz, Betül, A., Topçu, Nadide S., Tülüce, 'Yükselen Ekonomilerde
Döviz Kuru Rejimi Seçimi: Ampirik Bir Analiz', **Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi**, Sayı:30, Kayseri, 2011.

Ertuğrul, Kürkçü, 'Çin Devrimleri', **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler
Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt:4, İstanbul, 1988.

Fahir, Armaoğlu, **'20. Yy. Siyasi Tarihi (1914-1995)'**, 19. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2015.

Francesco, Caramazza and Jahangir, Aziz, **'Fixedor Flexible? Getting The Exchange Rate Right in the 1990s'**, Economic Issues, Washington D.C., April 1998.

Gökhan, Gökgöz, 'Düzenleme Okulu'nun Perspektifinden Çin'in Ekonomi-Politigine ve Kültürel Yapısına Bakmak', **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, II/1, Ankara, 2013.

Guillermo, A., Calvo, Carmen, M., Reinhart, 'Fear of Floating', **National Bureau of Economic Research Working Paper 7993**, Massachusetts, November 2000.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **'Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler'**, Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi, Ankara, 31 Ocak 2014.

Hakan, Karagöz, 'Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi', **Konya Ticaret Odası**, Etüd Araştırma Servisi, Konya, 2009.

Halil, Seyidoğlu, **'Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama'**, Güzem Can Yayınları, (15. Baskı), İstanbul, 2003.

Hamza, Çeştepe, 'Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri', **Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt:8, Sayı:17, Zonguldak, 2012.

Hasan, Atılgan, 'Çin Halk Cumhuriyetinde Katma Değer Vergisi Uygulaması ve İhracatta Vergi İadesi Politikaları', **Maliye Dergisi**.

Hasan, Tağraf, ‘Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi’, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, Sivas, 2002.

<http://www.cografya.gen.tr/egitim/kitalar/asya.jpg> (Erişim Tarihi: 20.11.2015)

İlhan, Öztürk, Ali, Avaravcı, ‘Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma’, **Review of Social, Economic and Business Studies**, Vol:2, Fall 2002-2003.

İlker, Parasız, ‘**Makro Ekonomi: Teori ve Politika**’, 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996.

İlker, Parasız, ‘**Para Banka ve Finansal Piyasalar**’, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1994.

IMF, ‘**International Financial Statistics**’, www.imf.org/eternal/index.htm. (Erişim Tarihi: 22.02.2016)

IMF, ‘**World Economic Outlook: Trade and Finance**’, September 2002.

IMF, ‘**World Economic Outlook: A Survey by the Staff of the International Monetary Fund**’, Washington D.C., 1997, s.83.

International Trade Centre, <http://www.trademap.org/Index.aspx> (Erişim Tarihi: 18.03.2016)

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB) Genel Sekreterliği Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi, ‘**Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti: Temel ekonomik Göstergeler, Genel ve Sektörel Bilgiler**’, İstanbul, Ekim 2007.

Jeannine, Bailliu, John, Murray, 'Exchange Rate Regimes in Emerging Markets',
Bank of Canada Review, Winter 2002-2003.

Jeff, Madura, '**International Financial Management**', Ohio: South-Western
College Publishing, 11th Edition, 1998.

Jeffrey, A., Frankel, 'Experience of and Lessons from Exchange Rate Regimes İn
Emerging Economies', **National Bureau of Economic Research**, Cambridge,
October 2003.

Jeffrey, A., Frankel, '**No Single Currency Regime Is Right For All Countries or at
All Times**', International Finance Section, Princeton: New-Jersey, 1999.

Kenneth, S., Rogoff, Asaim, M., Husain, Ashoka, Mody, Robin, Brooks and Nienke
Oomes, 'Evolution and Performance of Exchange Rate Regimes', International
Monetary Fund, **IMF Working Paper Research Department**, December
2003.

Kerem, Alkin, '**Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü**', İstanbul
Ticaret Odası, Birlik Ofset, İstanbul, 2006.

Mao, Tse-Tung, '**Analysis Of All The Classes İn Chinese Society**', Foreign
Languages Press, Peking, 1967.

Mao, Tse-Tung, '**Orientation Of Youth Movement**', 2. Printing, Foreign
Languages Press, Peking, 1967.

Matthew, Oresman, 'The Moscow Summit: Tempered Hope for the SCO', **The
Central Asia-Caucasus Analyst**, June 2003. (Erişim Tarihi: 15.11.2015)

MEB, '**Dış Ticaret Kavramları**', Ankara 2011.

Mehmet, Ozan, Saray, Levent, Gökdemir, ‘Growth Stages of China Economics (1978-2005)’, **Journal of Yaşar University**, Vol:2, No:7, İzmir, 2007.

Mevlûdiye, Şimşek, ‘Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin’in Geleceğine İlişkin Senaryolar’, **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:12, sayı:2, Manisa, 2005.

Mevlûdiye, Şimşek, ‘Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri’, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:26, Kayseri, Ocak- Haziran 2006.

Milliyet Gazetesi, ‘**Türkiye ve Çin’den Tarihi Antlaşma**’, 8 Ekim 2010.

Modern Çağ Öncesi Dönem,

http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Tarihi/ (Erişim: 19.11.2015)

Murat, Ertekin, ‘**Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye’nin Dış Ticareti**’, www.economy.gov.tr. (Erişim Tarihi: 01.01.2016)

Murat, Karagöz, Doğan, Çetin, ‘Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği’, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, 2005.

National Bureau of Statics of the People’s Republic of China, ‘**China Statical Yearbook**’, <http://www.stats.gov.cn>. (Erişim Tarihi: 23/02/2016)

Nursen, V., Deviren, ‘Yeni Dış Ticaret Teorileri’, **Mevzuat Dergisi**, Sayı:81 Eylül 2004. <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/09a/05.htm> (Erişim Tarihi: 15.01.2016)

- Oğuz, Ciglerlioğlu, '**Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1982-2005**', Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.
- Oğuzhan, Altay, 'Döviz Kuru Rejimi Tercihini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar', **Ege Akademik Bakış**, İzmir, 2007.
- Oral, Sander, 'Çin Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme', **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, Ankara, 1971.
- Oral, Sander, '**Siyasi Tarih: 1918-1994**', 12. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- Oral, Sander, '**Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**', 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Ozan, Örmeci, '21. Yüzyılda Abd-Çin Rekabeti', **SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Sciences**, No:29, Isparta, Ağust 2013.
- Peter, J., Pham, 'Beijing's Great Game: Understanding Chinese Strategy in Central Eurasia', **American Foreign Policy Interests**, Vol: 28, No: 1, Virginia, 2006.
- Rüstem, Yanar, 'Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejimi Tercihi: Yerel Sorunlara Global Çözümler', **Sosyoekonomi**, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2008.
- Sait, Koçak, '**Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri**', Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006.
- Salih, Barışık, Elmas, Demircioğlu, 'Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)', **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, Zonguldak, 2006.

Selçuk, Çolakoğlu, ‘Çin’in Orta Asya ve Kafkasya Politikası’, **Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine**, (Der. Tayyar Arı), MKM Yayıncılık, Bursa, 2010.

Selim, İnancı, Ahmet, Kamaç, ‘Küreselleşme sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi’, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı:2, Gümüşhane, Haziran 2010.

Sherman, Garnett, ‘Challenges of the Sino-Russian Strategic Partnership’, **The Washington Quarterly**, Volume:24, No:4, 2001.

Tarık, Işık, ‘Türkiye Çin’le Stratejik Ortak Oluyor’, **Radikal Gazetesi**, 9 Ekim 2010.

Tayfun, T., Tosun, ‘**Examining The Growth of Chinese Economy and Chief on Chinese Economy to the Turkish Foreign Trade**’, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Bursa, 2014.

The Imperial Era: III, **Mongolian Interlude**,

<http://www.chaos.umd.edu/history/imperial3.html#mongol>(Erişim Tarihi: 19.11.2015)

The World Bank, ‘**Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy**’, (Prepared: Paul Collier and David Dollar), Oxford University Press, New York, 2002.

Thomas, Flores, Gil, Krakowsky, Joel, Simmons, ‘Productivity Growth in China, 1961-1999’, **Public Policy 556: Macroeconomics**, 16 April 2003.

Timothy, Taylor, ‘The Truth about Globalization’, **The Public Interest**, Spring 2002.

Timuçin, Kodaman, ‘Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri ile Olan Rekabeti’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1, İstanbul, 2008.

Türkan, Ertaş, ‘Dış Ticarete İthalat ve İhracat İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi’, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Uğur, Sivri, Can, Usta, ‘Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki’, **Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 4, 2001.

United Nations, ‘**Trade and Development Report**’, 2006, s.46.

Ünsal, Oksay, ‘Çin Halk Cumhuriyeti’nin Kuruluşu’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:4, Ankara, 1967.

Wang, Zhe, ‘Real Effect of Exchange Rate in RMB and Trade Surplus in China’, **Canadian Social Science**, 3(5), 2007.

Wolfgang, Bauer, ‘Çin Felsefesi’nin Genel Özellikleri’, (Geschichte der Chineseischen Philosophie (Çin Felsefesi Tarihi eserinden Çev: Tolga İnsel), **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı: 61, Ankara, Temmuz 2012.

World Trade Organization, ‘**Trade Profiles China 2015**’,

<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=CN> (Erişim Tarihi: 26.02.2016)

Yingyi, Qian, **‘The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives’**, Stanford University, April 1999.

Yusuf, Bayraktutan, **‘Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri’**, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt:4, Sayı:2, Sivas, 2003.

